

**T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA SAHİP EBEVEYNLERİN
BİRLİKTE EBEVEYNLİK DAVRANIŞ VE ALGILARININ
EBEVEYNLERİN UMUTSUZLUK DÜZEYLERİ İLE OLAN
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

Kübra ÖZDEMİR

**Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

ANKARA

2025

**T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA SAHİP EBEVEYNLERİN
BİRLİKTE EBEVEYNLİK DAVRANIŞ VE ALGILARININ
EBEVEYNLERİN UMUTSUZLUK DÜZEYLERİ İLE OLAN
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

Kübra ÖZDEMİR

**Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Zeynep ÇETİN**

**ANKARA
2025**

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA SAHİP EBEVEYNLERİN
BİRLİKTE EBEVEYNLİK DAVRANIŞ VE ALGILARININ
EBEVEYNLERİN UMUTSUZLUK DÜZEYLERİ İLE
OLAN İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

Öğrenci: Kübra Özdemir

Danışman: Prof. Dr. Zeynep Çetin

Bu tez çalışması 25.12.2024 tarihinde Jürimiz tarafından ‘Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı’nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Haktan Demircioğlu
Hacettepe Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. Zeynep Çetin
Hacettepe Üniversitesi

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Cansu Yıldız Taşdemir
Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri tarafından uygun bulunmuştur.

20 Ocak 2025

Prof. Dr. Müge Yemişçi Özkan
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. (1)
- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 6 ay ertelenmiştir. (2)
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

21/01/2025

Kübra ÖZDEMİR

1“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir. Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir * Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Tez Danışmanımın Prof. Dr. Zeynep etin danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

21/01/2025

Kübra ÖZDEMİR

TEŞEKKÜR

Lisans yıllarımdan bu zamana kadar emeklerini ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, bilimsel ve akademik çalışma disiplini kazandıran, tezime ciddi katkılar sağlayan, tezin yapım aşamasında karşılaştığım zorluklar karşısında motivasyonumu sağlayan ve her zaman yanımda olan sayın danışmanım Prof. Dr. Zeynep ÇETİN'e sabrı ve bana ilgili olduğum bu alanda farkındalıklar sağladığı için sonsuz sevgi, saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bana kazandırdıkları bilgi, beceri, donanım ve farkındalıkları için Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi Bölümündeki öğretim elemanlarına teşekkür ederim.

Veri toplama aşamasında araştırmama katılan bütün ebeveynlere, onay veren özel eğitim kurumları yöneticilerine ve destek veren özel eğitim kurumları personellerine teşekkür ederim.

Çalışma hayatım boyunca bu alana dair farkındalığımı kazandıran, hayatın tüm zorluklarına rağmen çocukları için canla başla çalışan özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlere de ayrıca teşekkür ediyorum.

Yalnızca meslektaşım değil kıymetli arkadaşım olan Araş. Gör. Pınar Hataş'a bu zorlu süreçte bilimsel konulardaki yardımları, manevi desteği için çok teşekkür ederim.

Son olarak çocukluğumdan bu yana beni destekleyen, eğitimim için uğraşan ve bu aşamalara gelene dek üzerimde emeği çok olan sevgili dayım Muammer Koloğlu'na ve sevgili teyzem Kevser Karabulut'a ve aileme sonsuz teşekkürlerimle... Ve burada saymadığım destek veren herkese sonsuz sevgilerimle..

ÖZET

ÖZDEMİR,K., Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Birlikte Ebeveynlik Davranış ve Algılarının Ebeveynlerin Umutsuzluk Düzeyleri İle Olan İlişkisinin İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2025. Bu araştırma, özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarının ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Ankara ilinde yer alan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden 191 özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler oluşturmaktadır. Araştırmada Demografik Bilgi Formu, ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranışları ve algılarını ölçmek için Birlikte Ebeveynlik Ölçeği, ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerini belirlemek için Beck Umutsuzluk Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada ilişkisel ve tarama modeli kullanılmış olup, analizler SPSS v 26.0 programı ile yapılmıştır. Yapılan normallik testi sonucunda verilerin normal dağıldığı görülmüştür. Bu doğrultuda araştırmada ANOVA, ANOVA doğrultusunda anlamlı farklılık elde edilmesi durumunda Post-Hoc testlerinden Scheffe testi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon katsayısı ile incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algıları ile umutsuzluk düzeyleri arasında istatistiksel olarak düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0.05$)

Anahtar Kelimeler: Birlikte Ebeveynlik, Özel Gereksinimli Çocuklar, Ebeveynler, Umutsuzluk, Özel Eğitim

ABSTRACT

ÖZDEMİR, K., Examining the Relationship Between Co-Parenting Behaviors and Perceptions of Parents of Children with Special Needs and Parents' Hopelessness Levels, Hacettepe University Graduate School of Health Sciences Child Development and Education Program Master Thesis, Ankara, 2025. This research, co-parenting of parents with children with special needsThe relationship between parents' behaviors and perceptions and their hopelessness levels.was made for the purpose of examination. The study group of the research was located in Ankara. 191 students with special needs attending special education and rehabilitation centers in the field consists of parents with children. Demographic Information Form in the research,Together to measure parents' co-parenting behaviors and perceptions.Beck Parenting Scale, to determine parents' levels of hopelessness Hopelessness Scale was used. Relational scanning model was used in the research and the analyzes were made with SPSS v 26.0 program. The normality test performed as a result, it was observed that the data were distributed normally. In this direction, the only research Directional Anova, if a significant difference is obtained in the direction of ANOVA The Scheffe test was used as one of the post-Hoc tests. The relationships between variables Pearson correlation coefficient was used to analyze the data. As a result of the research, special with the co-parenting behaviors and perceptions of parents with needy children statistically significant at a low level among the levels of hopelessness the relationship has been found ($p<0.05$)

Keywords: Co-Parenting, Special Needs Children, Parents ,Despair, Special Education

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	iii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iv
ETİK BEYAN	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Kapsamı	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
1.3. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemler	4
1.4. Araştırmanın Sayıtları	4
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
2. GENEL BİLGİLER	6
2.1. Birlikte Ebeveynlik	6
2.1.1. Tanımı ve Kavramsallaştırılması	6
2.1.2. Birlikte Ebeveynliğin Yapıtaşları	7
2.1.3. Birlikte Ebeveynliğe İlişkin Kuramsal Model ve Açıklamalar,	8
2.1.4. Birlikte Ebeveynlik: Ampirik Araştırma Sonuçları	11
2.2. Özel Gereksinimlilik Kavramı	15
2.2.1. Özel Gereksinimliliğin Tanımı	15
2.2.2. Özel Gereksinimliliğin Sınıflandırılması	15
2.3. Umutsuzluk Kavramı	23
2.3.1. Umut ve Umutsuzluk Kavramlarının Tanımı	23
2.3.2. Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Ailelerde Umutsuzluk	25
3. GEREÇ VE YÖNTEM	28
3.1. Araştırmanın Modeli	28
3.2. Araştırmanın Örneklemi	28
3.3. Veri Toplama Araçları	30
3.2.1. Genel Bilgi Formu	30

	x
3.2.2. Birlikte Ebeveynlik Ölçeği	30
3.2.3. Beck Umutsuzluk Ölçeği	31
3.2.4. Verileri Toplama Süreci	32
3.2.5. Verilerin Analizi	32
4. BULGULAR	35
5. TARTIŞMA	57
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	76
7. KAYNAKLAR	82
8. EKLER	94
EK 1: Gönüllü Katılım Formu	
EK 2: Demografik Bilgi Formu	
EK 3: Birlikte Ebeveynlik Ölçeği	
EK 4: Beck Umutsuzluk Ölçeği	
EK 5: Etik Komisyon İzni	
EK 6: MEB Araştırma İzni	
EK 7: Tez Orijinallik Raporu	
EK 8: Dijital Makbuz	
9. ÖZGEÇMİŞ	105

TABLOLAR

Tablo	Sayfa
2.1. Derecesine Göre İşitme Kaybı.	21
3.1. Çalışmaya katılan öğrencilerin ve ebeveynlerin demografik özellikleri.	29
3.2. Bağımlı değişkenlerin betimsel istatistikleri ve normallik dağılımı.	33
4.1. Katılımcıların umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumlarının Pearson korelasyon sonucu.	35
4.2. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin Formu dolduran ebeveyn değişkenine göre t testi sonucu.	36
4.3. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin çocukların cinsiyeti değişkenine göre t testi sonucu.	37
4.4. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin çocukların doğum sırası değişkenine göre ANOVA sonucu.	38
4.5. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin çocuk sayısı değişkenine göre ANOVA sonucu.	41
4.6. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin anne yaşı değişkenine göre ANOVA sonucu.	43
4.7. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin baba yaşı değişkenine göre ANOVA sonucu.	44
4.8. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin anne çalışma değişkenine göre t testi sonucu.	46
4.9. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin anne eğitim değişkenine göre ANOVA sonucu.	48
4.10. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin baba eğitim değişkenine göre ANOVA sonucu.	50
4.11. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin çocukların tanısı değişkenine göre ANOVA sonucu.	52
4.12. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin çocukların yaşları ile ebeveyn evlilik süreleri değişkenine göre yapılan Pearson korelasyon sonucu.	55

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın kapsamı, araştırmanın amacı, araştırmanın varsayımları, araştırmanın sınırlılıklarına ve araştırmanın alt problemleri yer almaktadır.

1.1. Araştırmanın Kapsamı

Birlikte ebeveynlik; şu anda alandaki araştırmacılar tarafından birçok kez tarafından ele alınan, önemi daha çok belirtilen ve sağlıklı bir ebeveynlik ve aile gelişimi için sıklıkla dile getirilen bir olgu olarak gelişmekte ve önemi üzerinde daha fazla durulan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Birlikte ebeveynlik 1990'lı yıllardan önce daha çok boşanmış ebeveynler üzerine konuşulurken, 1990'lı yıllardan sonra evli ve birlikte yaşayan ebeveynler için de önemli bir konu haline gelmiştir (1). Birlikte ebeveynlik kavramı anne ve babaların ebeveynlik süreçlerinde sorumlulukları paylaşması, sorumluluklarını yerlerine getirirken birbirini desteklemeleri, çocuk yetiştirme sürecinde eşler arasındaki uyum, karşılıklı tutum ve birbirlerini küçümsemeyi kapsar (2). Birlikte ebeveynlik ilişkisi en az bir çocuğu olan en az iki ebeveyn yetişkinlerden oluşmaktadır (3). Kuramsal araştırmalar birlikte ebeveynliğin önemini vurgulamaktadır. Birlikte ebeveynlik aile ilişkisinin bağ kuran önemli bir parçasıdır ve ebeveynler bu bağ ile anne/babalar çocukları yetiştirme sürecinde rolleri ve sorumlulukları hakkında konuşabilirler (4,5). Aile sistemleri teorisi perspektifinden ise, birlikte ebeveynlik anne ve babaların çocuk yetiştirme sürecindeki dinamikleri nasıl koordine ettiklerini gösteren bir alt sistemdir (6). Feinberg (7) öne sürdüğü birlikte ebeveynlik sisteminde, annelerin/babaların ve diğer üyelerin sorumluluklarının ve fonksiyonlarının yerine getirilmesinde çift taraflı etkileşime vurgu yapmaktadır. Bu konuda Feinberg (7) birlikte ebeveynliğin dört ayrı parçasına işaret eden bir kavramsallaştırma sunmuştur: 'Çocuk büyütmeyle dair ortaklaşma, 'iş bölümü, 'ebeveyn desteği/küçümseme' ve 'aile ilişkilerinin ortak yönetimi. Özellikle çocuk büyütme aşamasında otorite, beklenti ve düşünceler arasındaki fikir birliğine karşılık gelen "anlaşma", ebeveynler arasındaki ortak fikirlerinin olup olmadığına işaret etmektedir. 'Sorumluluk dağılımı, ebeveynlerin çocuk büyütme sürecindeki rollerinin paylaşılması ve bu rolleri yerine getirirken karşılıklı birbirlerine yönelik düşüncelerini ifade etmektedir. 'Ebeveyn Desteği', ebeveynlerin yetkinliğinin

onaylanması ve ebeveynlerin birbirlerine kararlarına saygı göstermek olarak tanımlanırken, ‘küçümseme’, diğer ebeveynlerden gelen eleştiriler ve suçlamaları kapsamaktadır. Alanda yapılan birçok çalışmanın ışığında, birlikte ebeveynliğin, bebeklik döneminde (8), okul öncesi dönemde (9), okul çağında (10) ve ergenlikte (11) sosyal/duygusal gelişim için önemli yapıtaşı olduğunu görülmüştür. Yakın tarihli boylamsal bir çalışma (10), birlikte ebeveynliğin daha az düzeyde ebeveyn kaygısı ve daha az davranış problem ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Bu noktadan bakıldığında anne ve babaların birlikte ebeveynlik stillerini incelemek, birlikte ebeveynliği olumlu yönde etkileyen faktörleri araştırmak ve olumsuz faktörlere karşı önlem almak ebeveynlik kalitesi ve çocuğun gelişimi üzerine olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir (12). Ülkemizde birlikte ebeveynlik konusunda yapılan araştırmalar çok kısıtlı olduğu görülmektedir. Buna karşılık, araştırmalar baba katılımının yüksek olduğu ailelerde yetişen çocukların akademik ve sosyal gelişimlerinde daha sağlıklı gelişim gösterdiklerini tespit etmişlerdir (13,14). Literatür incelendiğinde anne babaların birlikte ebeveynlik davranış ve algılarını belirlemek amacıyla çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ancak özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarını belirlemeye yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Birlikte ebeveynlik ve davranış algılarının etkileyebileceği bir değişken ise de ‘ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri olabileceği’ düşünülmektedir. Beck’e göre umutsuzluk, kişilerin geçmiş deneyimlerinden hiç hoşnut olmaması, geleceklerine karanlık bakmaları, içinde var olduklarının sorunları çözmeye dair hiç motivasyonlarının olmaması ve olumsuz bir ruh hali içine girmeleridir. Beck var olan bir çok psikolojik sorunun temelini umutsuzluğa dayandırmaktadır (15). Umutsuzluk özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin aile yaşam kalitesini etkileyen değişkenlerden biri olduğu düşünülmektedir. Aile yaşam kalitesi gelişimsel güçlükler alanında ilgi çeken bir konu haline gelmektedir (16). Araştırmalar engelliliğin aile yaşam kalitesi üzerinde büyük bir etkisi olduğunu göstermektedir (17). Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olma ve bu çocuğun bakımı ebeveynler için zorlayıcı ve ailede stres yaratan bir durumdur (18). Yapılan araştırmalar özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin bakım zorlukları, bazı sağlık problemleri, kısıtlamalar ve yüksek düzeyde ebeveyn umutsuzluğu deneyimlediklerini göstermiştir (19). Bu ebeveynler, ebeveynlik süreçlerinde birçok alanda umutsuzluk ve stres yaşayabilirler.

Heiman tarafından yapılan bir araştırmada, özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin çocuklarının bağımsızlığı, çocuklarının eğitimi, çocuklarının ergenlik çağı ve çocuklarının ileride bir aileye sahip olması konusunda endişe yaşadıkları ve bu noktalarda umutsuzluk yaşadıkları tespit edilmiştir (19). Ebeveynlerin yaşadığı bu umutsuzluk çocukların geleceğı ve çocuklarının tedavisi üzerinde negatif bir etkiye sahiptir (20). Bunlara ek olarak çalışmalar özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babalar, tipik gelişime sahip çocuğı olan anne-babalar ile karşılaştırıldığında daha yüksek psikolojik problemlere sahip olduklarını ve aile süreçlerinde olumsuzluklar yaşadıkları görülmektedir (21). Tüm bu olumsuzluklar ile başa çıkmak ebeveyn adaptasyonu ile ilişkilidir. Zorluklar ile başa çıkma stratejisi uygulayan ebeveynler daha az umutsuzluk ve stres yaşarken , bu stratejileri uygulamaktan kaçınan ebeveynler daha fazla stres ve umutsuzluk yaşadıkları görülmektedir (22). Bu noktada özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin çocuklarının bakımında sorumlulukları birlikte paylaşmaları, bu sorumlulukları yerine getirirken birbirini desteklemeleri ve aile dinamiklerini birlikte yönetmeleri, bu ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile ilişkili olabileceğı düşünölmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Alanyazın incelendiğinde birlikte ebeveynlik ile yapılan çalışmaların sayısı arttığı görölse de özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarını belirlemek konusunda birlikte ebeveynliğin farklı yönleri ve daha önce incelenmemiş boyutları hakkında daha çok araştırma yapılması gerektiğı görölmektedir. Türkiye’de özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarının ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerine olan etkisinin ele alındığı çalışmaya hiç rastlanmamıştır. Bu nedenle alana katkı sağlanması amacıyla özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarının ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerine olan etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemler

Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algıları ile ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri arasında ilişki var mıdır ve bu ilişki nasıldır?

Alt Problemler

Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin; Anne ve babanın eğitim düzeyi, anne ve babanın yaşı, evlilik süresi, çocuklarının tanısı, çocuklarının sayısı, çocuklarının yaşı açısından değişkenlerine göre özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algıları farklılık farklılaşmakta mıdır?

Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin; anne ve babanın eğitim düzeyi, anne ve babanın yaşı, evlilik süresi, çocuklarının tanısı, çocuklarının sayısı, çocuklarının yaşı açısından değişkenlerine göre özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri farklılık göstermekte midir?

Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin; anne ve babanın eğitim düzeyi, anne ve babanın yaşı, evlilik süresi, çocuklarının tanısı, çocuklarının sayısı, çocuklarının yaşı açısından değişkenlerine göre özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algıları ile umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.4. Araştırmanın Sayıtları

Araştırmanın yapılırken beklenen varsayımlar aşağıda belirtilmiştir.

Ebeveynlerin ‘Demografik Bilgi Formunu’, ‘Birlikte Ebeveynlik Ölçeğini’ ve ‘BECK Umutsuzluk Envanterini’ veri toplama süresi boyunca objektif bir şekilde doldurduğu, danışanın tarafsız bir şekilde doldurduğu,

Kullanılmış olan anket ve ölçeğin, araştırmada incelenilen değişkenleri ölçebilmede yeterli olduğu varsayılmıştır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma,

2023 yılında Ankara'da özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden özel gereksinimli çocuğa sahip olan anne-babalar ile - Birlikte Ebeveynlik Ölçeğini' ve BECK Umutsuzluk Envanterini ile sınırlıdır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Birlikte Ebeveynlik

2.1.1. Tanımı ve Kavramsallaştırılması

Birlikte ebeveynlik, günümüzde birçok araştırmacı tarafından araştırılan ve sağlıklı bir aile gelişimi için kıymeti zaman geçtikçe daha fazla dile getirilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı zamanlarda incelenen birlikte ebeveynlik kavramı 1990'lı yıllardan önce genellikle boşanmış ebeveynler için konuşulmuş olsa da 1990'lı yıllardan itibaren de evli ve birlikte yaşayan ebeveynler için de konuşulmaya ve incelenmeye başlanmıştır. (1) Çiftler arasındaki ilişkilerin (romantik ilişki, duygusal ilişki veya finansal ilişki) bir tipi olan birlikte ebeveynlik, çiftler arasındaki ilişkinin genişletilmiş bir formudur. Birlikte ebeveynlik, ebeveynlerin veya ebeveyn figürlerinin ebeveynlik ilişkisi kurma rolünde birbirleriyle iletişim kurma biçimlerini ifade eden kavramsal bir terim olarak tanımlanmaktadır. Birlikte ebeveynlik, çocuk yetiştirme sürecinde ebeveynlerin sorumluluklarını paylaştığı veya örtüşükleri zaman ortaya çıkmakta ve bu çocuk yetiştirme sürecinde ebeveynlerin koordinasyon ve desteğinden oluşmaktadır (7). Alanyazın incelendiğinde, birlikte ebeveynlik kavramı için ortak bir tanım olmadığı kavramın tanımını netleştirmek için farklı tanımlar geliştirildiği görülmektedir. Mchale ve Talbot tarafından birlikte ebeveynlik, çocuğun bakımını üstlenen iki veya daha fazla yetişkinin çocuk yetiştirme süreçlerinde sorumlulukları alması ve bu sorumlulukları paylaşması olarak tanımlanmıştır (25). Van Egeren ve Hawkins 'e göre, birlikte ebeveynlik ilişkisi, aile yapısının diğer parçaları ile aynı özellikleri paylaşan karışık bir yapı olarak ifade edilmektedir (3). Mchale, Kuersten-Hogan, Lauretti ve Rasmussen ise birlikte ebeveynliği, ebeveyn rolünde yetişkinlerin arasındaki koordinasyonun kalitesi olarak tanımlamaktadırlar (26). Ayrıca birlikte ebeveynlik ilişkisi, ebeveynlerin çocuklarına olan katkısı, çocuklarına karşı sorumlulukları ve ebeveyn olarak kendi rollerini kapsamaktadır. Bu ilişki, ebeveynlerin diğer ebeveyni ne kadar desteklediği veya diğer ebeveynin ebeveynlik çabalarını ne kadar zayıflattığı şeklinde de karakterize edilmektedir(5). 'Çocuk yetiştirmeye yönelik ortaklaşma', 'sorumluluk paylaşımı', 'ebeveyn desteği/küçümseme' ve 'aile üyeleri arasındaki ilişkilerinin ortaklaşa idare edilmesi' olmak üzere birlikte ebeveynlik dört temel bileşenden oluşmaktadır (27).

Birlikte ebeveynlik, ebeveynlerin hem açık ebeveynlik davranışlarını (Çocukların karşısında ebeveynlerin kendi arasında korkunç davranışlar sergilemesi) hem örtük ebeveynlik davranışlarını (Çocukla yalnız olduğu zamanlarda bir ebeveynin diğer ebeveyni aşağılaması) ve onların ebeveynlik ittifakına dair algılarını da içerebilmektedir (30). Birlikte ebeveynlik, çocuk büyütme konularındaki odak noktasıyla ebeveynler arasındaki ilişki niteliğinden veya eşlerin birbirlerine sağladıkları destekten ayrılmaktadır. Bunun yerine bu konuda sadece ikili ilişkileri değil (anne-baba, anne/baba- çocuk en az üç aile üyesi arasındaki (çocuk ve ebeveynler) iletişim ve etkileşimi de içine almaktadır (29). Çekirdek aile üyeleri (anne, baba ve çocuk) ve bu bireylerin birbirleriyle ayrı ve birbirlerinden ayrı olan bu ikili ilişkileri (anne-çocuk, baba-çocuk ve anne-baba) birlikte ebeveynliğin yapıtaşlarını oluşturmaktadır (30). Açıklanan tüm tanımlardan yola çıkarak birlikte ebeveynlik kavramı, çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi için sorumluluğu paylaşan iki veya daha fazla bakım veren veya ebeveynler arasındaki ilişki olarak ifade edilebilir. Bu konuda yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde birlikte ebeveynliğin çocuğun temel bakıcılarından oluşan aile ilişkileri sistemi içinde ortaya çıkarak geliştiği fikrine varılmıştır (31).

2.1.2. Birlikte Ebeveynliğin Yapıtaşları

Birlikte Ebeveynler Kimdir?

Birlikte ebeveynlik modeli birçok araştırmada ve literatürde geleneksel heteroseksüel ve iki ebeveynli yapıda sınırlıdır (31). Fakat bu yaygın kanının aksine birlikte ebeveynlik, birlikte ebeveynlik modeli ebeveyn sorumluluğunu paylaşan iki ebeveyn arasındaki ilişki olarak genellenebilir (28). Bu tanıma bakılarak, birlikte ebeveynlik çiftlerin cinsel yönelimlerine ve çocuğun bakım vereni ile olan biyolojik bağına bakılmaksızın evli, hiç evlenmemiş ve boşanmış çiftler için uygulanabilir bir boyuttur (3). Yani birlikte ebeveynlik sistemi ebeveynlik rollerini yerine getiren ve bu rolleri paylaşan iki ebeveyn arasındaki ilişki olarak tanımlanabilir. Anneden büyükanneye, heteroseksüel ilişkilerden homoseksüel ilişkilere doğru uzanan bu tanım genç, tek veya evlenmemiş ebeveynler ile tasarlanan müdahale programlarında faydalı olabilir. Farklı aile tipleri arasında birlikte ebeveynliği ele alan kapsamlı araştırmalar, daha ileri çalışmalar için önemlidir (31).

Birlikte Ebeveynlik Ne Zaman Başlar?

‘Birlikte ebeveynlik ne zaman ve ne şekilde başlar’ sorusu nadiren ele alınan bir sorudur. Birlikte ebeveynliğin ne zaman başladığına tanımlama ilk olarak çocuğun doğumuyla birlikte başladığına yönelik yapılmaktadır (3). Fakat bunların yanı sıra, kadın ve erkekler birlikte ebeveynlik yapısının temel başlangıçlarını aslında daha çocukları dünyaya gelmeden önce yapmaktadırlar. Aileye yeni bir çocuk dahil olacağı zaman, ebeveynler yaşamlarının bütün alanlarında sayısız değişiklikler yaparlar ve bu değişiklikleri yönetmek için yeni beceriler öğrenirler. Bu beceriler arasında ebeveynler, çocuk yetiştirme sürecinde diğer ebeveyn ile başarılı bir şekilde birlikte çalışma becerisini öğrenirler. Çocuğun aileye dahil olması, ebeveynlerin ilişkisinin doğasını değiştirir. Artık onlar sadece evlilik ilişkisi içerisindeki ebeveynler değil, ayrıca çocuklarının yetiştirme sürecindeki ebeveynler ortak ebeveynlerdir (33) ve ebeveynlerin çocuklarını yetiştirme süreçlerinde nasıl ve ne şekilde hareket edecekleri, nasıl sorumluluk dağılımı yapacakları ve bu aile dinamiklerini birlikte nasıl yönetecekleri gibi konuları ele alan sohbetleri ebeveynlerin birlikte ebeveynliğin temellerini attıklarının işareti olarak kabul edilmektedir (7).

2.1.3. Birlikte Ebeveynliğe İlişkin Kuramsal Model ve Açıklamalar,

Ebeveynlik ve çocuk gelişimi etkileyen aile yaşamının merkezi bir parçası olarak nitelendirilen birlikte ebeveynlik üzerine yürütülen araştırmalar son on yıldır gittikçe yaygınlaşmaktadır (7). Farklı zamanlarda incelenen birlikte ebeveynlik kavramı 1990’lı yıllardan önce genellikle boşanmış ebeveynler için konuşulmuş olsa da 990’lı yıllardan itibaren de evli ve birlikte yaşayan ebeveynler için de konuşulmaya ve incelenmeye başlanmıştır (1). Alan yapılan araştırmalar incelendiğinde, birlikte ebeveynlik ilişkisi, araştırmacılar (McHale,1995;Feinberg, 2003; Van Egeren ve Hawkins) tarafından farklı sistemler ortaya atıldığı görülmektedir. Feinberg , tarafından öne sürülen yapısal modelde birlikte ebeveynlik ilişkisi dört boyuttan oluşmaktadır: Çocuk yetiştirmeye yönelik ortaklaşma, sorumluluk paylaşımı, ebeveyn desteği/küçümseme ve aile ilişkilerinin ortaklaşa idare edilmesi. Özellikle çocuğun büyüdüğü süreçte bakış açısı ve fikirlerin ortaklaşması olarak tanımlanan “anlaşma”, anne ve babalar arasında var olan düşünce birliğini işaret etmektedir. “Sorumluluk paylaşımı”, ebeveynlerin çocuk yetiştirmeyle ilgili var olan sorumluluklarını nasıl

paylaştıkları ve bu sorumlulukları yerlerine getirirken birbirlerini nasıl/ne şekilde desteklediklerini ifade eder. ‘Ebeveyn desteği’, ebeveynlerin birbirlerinin katkılarını ve otoritesini tolere edebilmeleri iken; ‘küçümseme’ de ebeveynlerin birbirlerine karşı olan suçlamaları tanımlamaktadır. ‘Aile üyeleri arasında olan ilişkilerin ortak idare edilmesi’ ise, ebeveynlerin ailenin diğer bireyleri arasındaki iletişim oluşturmaya işaret etmektedir (7). McHale ise, ebeveynlerin çocuklarıyla olan iletişim ve etkileşimi baz alarak üç birlikte ebeveynlik yapısı ortaya sunmuştur ve yapılacak olan değerlendirmelerde birlikte ebeveynliğin bu boyutlarının incelenmesi gerektiğini dile getirmiştir: Bunlar, ‘açık birlikte ebeveynlik, ‘kapalı birlikte ebeveynlik’ ve ‘algılanan birlikte ebeveynlik’ olarak adlandırılmaktadır. Açık birlikte ebeveynlik, çocuklarının yanlarında iken ebeveynler arasında olan uyum ve uyumsuzluk gibi ebeveynler arasında olan tutum ve davranışları tanımlanmaktadır. Örtük ebeveynlik ise, ebeveyn ve çocuk arasında bir diğer ebeveyn yanlarında olmadığı zaman var olan iletişim ve davranış şeklini kapsar. Örneğin, Anneye aranıldığı zaman ulaşılamadığında babanın bu olayı çocuğa ifade ettiği veya annenin baba evde olmadığı zaman baba ile alakalı yaptığı yorumlar örtük ebeveynlik olarak ifade edilebilir. Her iki ebeveynin de çocukları ile kurduğu kendine has ilişkileri içeriğine göre aile bağlarını ve birlikte ebeveynlik yapısını güçlendirebilmekte veya zayıflatabilmektedir. Algılanan birlikte ebeveynlik, ebeveynlerin ebeveynlik rollerini yerlerine getirirken birbirlerine sağladıkları desteklerine yönelik düşünceleri tanımlamaktadır ve öz bildirim yöntemiyle değerlendirilmektedir (28). Birlikte ebeveynlik kavramı anne-baba arasındaki var olan, genelde iki kişi arasında oluşan ilişkiden çok çocuk ve ebeveyn gelişen ve genellikle üç kişiyi kapsayan ilişkilerden meydana gelmektedir (29). Anne, baba ve çocuk ve bu bireylerin birbirlerinden bağımsız olan ikili ilişkileri birlikte ebeveynliğin temel yapıtaşlarını meydana getirmektedir (30). Van Egeren ve Hawkins, ise birlikte ebeveynliğin temel niteliklerini netleştirmek için dört birlikte ebeveynlik boyutu önermektedir: Birlikte ebeveynlik yardımlaşması, birlikte ebeveynlik yardımı, birlikte ebeveynliğin küçümsemesi ve ortak ebeveynlik. Birlikte ebeveynlik yardımlaşması boyutu, birlikte ebeveynliğin duygusal boyutunu ve ebeveynlerin gittikçe büyüyen birlikteliklerini simgeleyen bir özelliğidir. Çeşitli metodlar kullanılarak birlikte ebeveynlik dayanışması ölçülebilir. Birlikte ebeveynlik dayanışması, çocukla kurulan etkileşim esnasında eşler arasındaki sıcak ve olumlu

ifadeler tarafından karakterize edilebilir. Ebeveynlik çabaları, güçlü birlikte ebeveynlik dayanışmasını artırabilir. Bununla birlikte ebeveynin diğer ebeveynin yokluğunda çocuğa diğer ebeveyn hakkında olumlu konuşması veya ebeveynlerin aynı çocuk yetiştirme anlayışlarına sahip olduklarını belirtmeleri birlikte ebeveynlik yardımlaşmasını güçlendirir. Diğer bir boyut olan birlikte ebeveynlik yardımı boyutu, bir ebeveynin diğer ebeveynin var olan ebeveynlik davranışlarını desteklemesi ve bu davranışlarını hoş karşılamasını ele almaktadır. Ebeveynlerin ebeveynlik sorumluluklarını yerine getirirken desteklendiklerine dair duygu ve düşünceleri de birlikte ebeveynlik desteği boyutuna girer. Üçlü etkileşimler (anne-baba-çocuk) birlikte ebeveynlik desteği ilerletici bir halka görevi görür. Bu birlikte ebeveynlik sisteminde görülen değişimler, bir diğer ebeveynin liderliğine ve desteğine bağlıdır. Birlikte ebeveynlik desteği çaba gerektirir bir ebeveynin diğer ebeveyn ile iletişime girerken pasif olması birlikte ebeveynlik desteği oluşturmaz. Ebeveynler, ebeveynlik süreçlerinde belirli stratejiler üzerinde birbirlerine geri bildirimlerde bulunabilirler. Birlikte ebeveynliğin küçümsenmesi boyutu ise, ebeveynlik amaçlarını gerçekleştirmek için ebeveynin çabalarının diğer ebeveyn tarafından küçümsenmesini ve eleştirilmesini içerir. Birlikte ebeveynlik desteğinde olduğu gibi, etkileşim boyunca zayıflatan birlikte ebeveynlik pasif bir şekilde gerçekleşmez. Zayıflatıcı davranışlar açık bir şekilde korkunç olabilir. Birlikte ebeveynliğin zayıflatılması, bir diğer ebeveynin yokluğunda da meydana gelebilir. Örneğin: Ebeveynin diğer ebeveyn hakkında aşağılayıcı yorumlar yapması veya çocukla yapılan bir aktivitede ebeveynin diğer ebeveyni dışlaması. Bununla birlikte ebeveynliğin zayıflatılması şu davranışlarla tanımlanabilir: Eleştiri yapmak, sürekli öneri vermek, çocuklarla ilgili sorumluluklarda ebeveynlerin kendi yollarıyla bu sorumlulukları halletmeleri, küçümseme duyguları. Son olarak birlikte ebeveynlik boyutu ise, birlikte ebeveynlik boyutları arasında en genişidir ve ebeveynlerin çocuğun bakım süreçlerinde iş bölümü yapmaya bir girişim olarak tanımlanır. Etkileşim boyunca birlikte ebeveynlik boyutu en azından 2 yolla değerlendirilebilir: **Katılımın dengesi**, her bir partnerin çocukla ilişkili konularda diğer ebeveyn olan ilişkisinin derecesini açıklar. Bu katılımın dengesi, her ebeveynin çocukla olan kendi ebeveynlik süreçleri içinde farklı bir skor tarafından temsil edilebilir. **Karşılıklı katılım** ise her iki ebeveynin çocukla aynı anda ne kadar meşgul olduğunu veya olmadığını açıklar (3).

2.1.4. Birlikte Ebeveynlik: Ampirik Araştırma Sonuçları

Birlikte ebeveynlik, son zamanlarda üstüne çalışılan ve öneminden daha çok bahsedilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası çalışmalar incelendiğinde, birlikte ebeveynliğin evlilik ilişkisinden çok farklı olarak açıklandığı gözlemlenmektedir (12). Birlikte ebeveynlik ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, araştırmaların evlilik yapısı ve niteliği, ebeveyn olmaya geçme, boşanma sonrası birlikte ebeveynlik, okulöncesi çocuğa sahip ailelerde birlikte ebeveynlik süreçleri konularında yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Lindsey ve arkadaşları, tarafından yapılan araştırmada 11-15 aylık bebeklere sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerini incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda ebeveyn istihdam durumunun ve aile dışı sosyal desteğin (ailenin dışında kabul edilen faktörler) ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranışlarının farklılaşmasında etkili olduğu bulunmuştur. Örneğin: İki maaşlı ailelerin annelerin, tek maaşlı ailelerin annelerine göre daha fazla destekleyici birlikte ebeveynlik davranışı sergiledikleri; sosyal desteğe sahip olan alan annelerin ise sosyal desteğe sahip olmayan annelere göre daha çok destekleyici birlikte ebeveynlik davranışı sergiledikleri görülmüştür. Buna paralel olarak araştırmacılar, ebeveyn ve çocuğun bireysel farklılıklarının (ailenin içerisinde kabul edilen faktörler) ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranışları ile ilişkili olduğunu da belirtmişlerdir. Son olarak evlilik süresi ile birlikte ebeveynlik değişkenleri arasında bir ilişki, olmadığı da araştırmacılar tarafından bulunmuştur (8). Talbot ve McHale ise de çalışmalarında, 12 aylık çocuklar ve onların anne babaları ile çalışmışlardır. Ve bu çalışmalarında evlilik ve birlikte ebeveynlik kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yapılan bu araştırmada genel evlilik kalitesinin pozitif bir şekilde birlikte ebeveynlik uyumu ile bağlantılı olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte ebeveyn esnekliğinin birlikte ebeveynlik uyumundaki değişimi açıklama noktasında önemli bir katkısı olduğu da tespit edilmiştir. Örneğin, babalar aşırı esnek oldukları zaman ailelerindeki birlikte ebeveynlik etkileşimlerinin işbirlikçi, çocuk merkezli olduğu ve ılımlı olarak karakterize edildiği görülmüştür. Annelerin ise özellikle çocukları çok küçük olduğu zaman aile süreçlerinde ve aile yapısını inşa etmede babalardan daha etkili olduğu görülmüştür. Bu durum, annelerin çocuklarının başlıca bakım vereni olmaya daha çok eğilimli olma olgusu ile açıklanabilir (25). Cabrera ve arkadaşları ise, yürüttükleri çalışmada okul öncesi çocukların, okula hazır olma durumları ile birlikte ebeveynlik

arasındaki bağlantıyı incelemişlerdir. Yürüttükleri çalışmada 5060 çocuk, onların anne ve babaları ile çalışmışlardır. Ve bu araştırmanın sonucunda araştırmacılar bilişsel ve sosyal-duygusal becerileri ile birlikte ebeveynlik çatışması arasında negatif bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Araştırmanın diğer bir sonucu olarak çocukların akademik ve sosyal becerileri ile ortak karar alma arasında pozitif bir ilişki olduğu da bulunmuştur (33). Bonds ve Gondoli de birlikte ebeveynlik davranışları ve algılarının evlilik uyumundaki potansiyel rolünü incelemişlerdir. Araştırmacılar 4.sınıfta olan 148 çocuğun evli olan annelerinden veri toplamışlar ve bu veri toplama sürecini ergenliğe geçiş sürecinde toplamda 3 kez tekrarlamışlardır. Yapılan araştırma sonucunda evlilik uyumunun birlikte ebeveynlik desteğini artırdığını ve bunun da evlilik sıcaklığını yükselttiği bulunmuştur. Bu araştırmanın, evlilik uyumunu artırmayı hedefleyen ebeveynlik müdahaleleri için önemli sonuçlara sahip olduğu düşünülmektedir (34). McHale ve Rasmussen ise, yaptıkları bir çalışmada bebeklik boyunca ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranışları ile aile dinamikleri arasındaki boylamsal ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmacılar 8-11 aylık bebekleri olan 37 çifti bebekleri ile oynarken gözlemlemiş, ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranışlarını değerlendirmiş. Çocukların devam ettiği okulöncesi kurumdaki okul öncesi öğretmenleri ise çocukların içselleştirme ve dışsallaştırma problemlerini puanlamışlardır. Bu çalışma üç yıl boyunca sürmüş ve ölçümler belli aralıklarla tekrarlanmıştır. Araştırma sonucunda bebeklik dönemi boyunca birlikte ebeveynlik çatışmasına maruz kalan çocukların dört yaşına geldiklerinde saldırganlık davranışları sergiledikleri bulunmuştur (35). Bu sonuçlar Schoppe ve arkadaşları, tarafından yapılan bir araştırma tarafından da desteklenmiştir. Schoppe ve arkadaşları, yaptıkları çalışmada 3 yaşındaki çocuklara sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik kalitesini, aile süreçlerini ve aile yapısını değerlendirmiş ve çocukların öğretmenleri 1 yıl sonra çocukların dışsallaştırma problemlerini raporlamışlardır. Yapılan incelemeler sonucunda daha fazla destekleyici birlikte ebeveynliğin ve daha esnek aile yapısının daha az dışsallaştırma problemleri ile bağlantılı olduğu bulunurken, zayıflatan birlikte ebeveynlik davranışlarının ve daha az esnek aile yapısının daha çok problemleri ile bağlantılı olduğu bulunmuştur (36). Umemura ve arkadaşları, tarafından yapılan bir araştırma ‘yürüme çağındaki çocuklarda birlikte ebeveynliğin, çocukların daha sonraki dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, davranım bozukluğunun semptomlarını

yordayıp yordamadığını araştırmışlardır. Bunun için çocukları 2 yaşındayken 108 orta sosyoekonomik düzeyden ailenin bireysel rekabetçi davranışlarını ve birlikte ebeveynlik davranışlarını üçlü etkileşimler içerisinde incelemişlerdir. 5 yıl aradan sonra öğretmenler ve anneler çocukların psikolojik problem semptomlarını raporlamışlardır. Yapılan bu araştırmada: Çocukların psikolojik problemler semptomlarının yordanmasında, babaların rekabete dayanan birlikte ebeveynlik davranışlarının annelerin rekabete dayanan birlikte ebeveynlik davranışlarından daha önemli bir rol oynadığı ve babaların bireysel rekabete dayanan davranışlarının, çocukların dışsallaştırma semptomları göstermesinde büyük bir payı olduğu bulunmuştur (37). McHale ve arkadaşları, tarafından yapılan bir araştırmada da Çinli ailelerin birlikte ebeveynlik davranışları ile okul öncesi çocuklarının adaptasyonu arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Bu çalışmada orta sosyoekonomik düzeyden annelerle çalışılmış ve 4 yaşında çocuğa sahip olan annelerden veri toplanmıştır. Anneler kendi birlikte ebeveynlik davranışlarını, çocuklarının akademik yeterlilikleri ve davranışsal adaptasyonunu raporlamışlardır. Aile bütünlüğünü artırmada yoğun ve aktif çaba sergilediğini raporlayan annelerin, çocuklarının akademik yeterliliklerinin akranlarından daha fazla olduğunu raporlamışlardır. Daha fazla ebeveynler arası anlaşmazlık ve çatışma belirten annelerin çocuklarının ise akranlarından daha fazla kaygı ve davranış problemleri sergilediği bulunmuştur. Birlikte ebeveynliğin, çocukların davranış problemlerinin oluşumunda önemli bir katkısı olduğu görülmektedir (38). Baril ve arkadaşları, tarafından yürütülen bir çalışmada ise evlilik aşkı, birlikte ebeveynlik ve ergen iyi oluşları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışma için 170 tane iki ebeveynli aile ile çalışılmıştır. Bu ailedeki anneler, babalar ve ergenlerden yıllık ev ziyaretleri ile veriler toplanmıştır. Yapılan incelemelerden sonra birlikte ebeveynlik çatışmasının ergenlerin risk davranışlarındaki artışı doğruladığı görülmüştür. Bunlara ek olarak evlilik aşkının, ergenlerin riskli davranışları ve birlikte ebeveynlik davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ergen çocuklara sahip ailelerde evlilik ve birlikte ebeveynlik süreçlerine odaklanan müdahale programlarının, ergenlerin riskli davranışlarını değiştirebileceği düşünülmektedir (39).

Uluslararası yazında, yapılan birçok çalışmada birlikte ebeveynlik yapısı araştırılıyor olmasına rağmen ülkemizde bu konuda yapılan araştırmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin Salman ve arkadaşları, yaptıkları bir

araştırmada, gözlemlenen ve algılanan ortak ebeveynliğin romantik bağlanma ile ilişkisini incelemiştir. Çalışmaya 45 tane anne ve baba katılmıştır. Bu anne ve babaların 3 aylık olan bebekleri de çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmada ev ziyaretleri yapılmış ve anne-babaların bebekleriyle 10 dk etkileşim kurmaları talep edilmiş ve bu etkileşim video olarak kayıt altına alınmıştır. Yapılan analizler sonucunda gözlemlenen ve algılanan olumlu birlikte ebeveynliğin, romantik bağlanma ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Yani bağlanma kaygısı yükseldikçe anne ve babaların bebekleriyle olan süreçlerde daha az birlikte hareket ettikleri görülmüştür (40). Aşıkoğlu tarafından yapılan bir araştırmada ise de eski eşlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik davranışları incelenmiştir. Bu araştırma için, hukuki düzlemde boşanmış 0-18 yaş aralığında olan çocuk sahibi 14 çift (28 anne-baba) ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına bakıldığında, ebeveynlerin boşandıktan sonra genellikle birlikte hareket etmeye çalıştıkları, çocuklarını ilgilendiren konularda ortaklaşa karar verdikleri ama bu sürecin daha çok annenin otoriter olduğu bir sistemde ilerlediği bulunmuştur. (41). Yürütülen başka bir çalışmada da ülkemizin farklı yerlerinde yaşayan evli çiftlerin birlikte ebeveynlik süreçleri araştırılmıştır. Çalışmada İzmir, Ankara ve Van illerinde ikamet eden toplam 60 çiftle (120 anne-baba) yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, kentte babaların çocuk yetiştirme süreçlerine daha çok dahil olduklarını ve annelerle sorumluluk paylaşımı yaptığı gözlemlenirken; kırsal bölgede yapılan incelemelerde çocuk var olan bakım yükümlülüklerinin çoğunlukla anneler tarafından yerine getirildiği ve bakım vermenin temel olarak annede olduğu görülmüştür. (42). Yağlı tarafından yapılan bir araştırmada da, COVID-19 salgınında, birlikte ebeveynlik kalitesinin ve çocukların rutinlerinin çocukların sosyal-duygusal yeterliliğine etkisi araştırılmıştır. Sonuçlar, ortak ebeveynliğinde yer alan iş birliğinin ebeveyn çatışması ile olumsuz bir ilişkisinin olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca ortak ebeveynliğinde yer alan iş birliği boyutunun çocukların sosyal-duygusal gelişimi ile olumlu bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Son olarak bu araştırmada, çocuk rutinleri ile sosyo-duygusal gelişim arasında pozitif ilişki olduğu da tespit edilmiştir. (43). Salman ve arkadaşlarının yaptığı bir araştırmada ise Türkiye ve ABD’de annelerin, babaların ve büyükannelerin üç aylık bebeklerle olan üçlü etkileşimleri ele alınmıştır ve birlikte ebeveynlik süreçleri ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda eğitim düzeyi yüksek annelerin birlikte ebeveynlik sürecine

daha çok yatkın oldukları bulunmuştur. Araştırmanın sonucu olarak eğitim düzeyinin birlikte ebeveynlik sürecinin önemli bir belirleyicisi olduğu görülmüştür(44). Ünverdi, yapılan bir çalışmada da kadınların birlikte ebeveynlik hakkındaki doğumdan önce olan beklentileri ve doğumdan sonra olan deneyimleri araştırılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, doğum öncesinde annelerin eşlerinin ‘çocukların bakımı konusunda sorumluluk alacaklarını ve bu sorumluluk dağılımının eşit bir şekilde olacağı’ ifadelerini duydukları ama çocuğun doğumundan sonra bu eşit sorumluluk dağılımının olmadığını belirtmişlerdir. (45). Seyhan tarafından yapılan bir çalışmada da Birlikte Ebeveynliğe Geçiş Programı’nın (BEGEP) evli çiftlerin birlikte ebeveynliği, romantik ilişki niteliği, anksiyete ve stres düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. BEGEP, çiftlerin birlikte ebeveynlik düzleminde hareket etmesini amaç edinen bir programdır ve 2-3 saat arasında sürmekte olan beş seanstan meydana gelmektedir. Araştırmanın sonucunda bu programın çiftlerin birlikte ebeveynlik düzeyleri üstünde olumlu bir etkisi olduğunu bulunmuştur (46).

2.2. Özel Gereksinimlilik Kavramı

2.2.1. Özel Gereksinimliliğin Tanımı

Engellilik, Dünya Engellilik Raporu’nda; ‘yetersizlikler, günlük yaşam becerilerinde olan sınırlılıkları ve toplumsal yaşama katılımı kısıtlamalar için kullanılmaktadır ve bireyin içinde bulunduğu olumsuzluklar olarak tanımlanmaktadır (47). Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (51) de özel gereksinimli bireyi ‘kişisel ve gelişim özellikleri ile normal gelişim gösteren yaşlılarından anlamlı ve bariz şekilde geride olan birey’ olarak ifade etmektedir (24).

2.2.2. Özel Gereksinimliliğin Sınıflandırılması

Zihinsel Yetersizlik

Önceleri geri zekalılık olarak adlandırılan zihinsel ve gelişimsel yetersizlik durumu; araştırmaların artması ve toplumun bu duruma ve bireylere olan bakış açısının değişmesi sebebiyle son yüzyılda birçok değişiklik geçirmiştir (48). Amerikan Zeka Birliği zihinsel yetersizliği; toplumsal yaşama katılımı kısıtlılıkları, gelişim alanlarında dünyada bilimsel anlamda kabul görmüş ölçüklere göre ortalama puanın

en az 2 standart sapma altında kalma durumu olarak tanımlamaktadır. (49). Dünya Sağlık Örgütü ise zekâ geriliğini, özellikle yaşamın erken zamanlarında beliren ve bireyin yaşamında büyük rol oynayan gelişim alanlarında meydana gelen bir yetersizlik durumu olarak ifade etmektedir (50). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan Zihinsel Engelli Bireyler Aileler İçin Rehber olarak yayınlanan kitapçığında ‘Zihinsel yetersizlik, toplumsal ve günlük yaşama katılımında önemli sınırlılıklar olarak tanımlanan ve genellikle yaşamın erken yıllarında kendini gösteren bir yetersizliktir. Zihinsel yetersizlik tanısı, çocuğun zihinsel yapısının normal gelişim gösteren yaşitlarına göre anlamlı şekilde geride kalması , bilimsel ve standartlaştırılmış ölçeklerle ölçülen zeka puanının 70 ZB altında olması, bunların yanı sıra da çocuğun en az 2 gelişim alanında sınırlılıklar ve gerilikler yaşaması ve bu sınırlılıkların yaşamın erken yıllarında belirmesi’ şeklinde tanımlanmaktadır (51). Tanımlarda olduğu gibi zihinsel yetersizliğin sınıflandırılmasında da çeşitlilik dikkat çekmektedir. Genel olarak nedenlere göre sınıflama, ağırlık derecesine göre sınıflama, psikolojik sınıflama ve eğitsel sınıflamalar yapılmıştır (52). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan ‘Zihinsel Engelli Bireyler Aileler İçin Rehber Kitapçık’; Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyi, bilişsel ve sosyal becerilerde meydana gelen az düzeydeki yetersizlikten dolayı özel eğitime az miktarda ihtiyaç olan bireyi; orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyi, birden çok gelişim alanında yetersizlikler yaşayan ve bu yetersizlikler nedeniyle toplumsal ve günlük yaşama katılımında önemli sınırlılıklar yaşayan bireyi; ağır düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip olan bireyi, zihinsel işlevler birden çok gelişim alanında var olan yetersizliklerden dolayı hayat boyu devam eden, sıkı destek eğitim görmesi gereken bireyi; çok ağır düzeyde gelişimsel ve zihinsel yetersizlik yaşayan ve bunların yanında toplumsal ve günlük yaşama katılamayan ömürleri boyunca başkalarının gözetimine muhtaç olan birey olarak tanımlamaktadır(53).

2.2.2.2. Otizm Spektrum Bozukluğu

1944 yılında çocuk ruh sağlığı uzmanı Leo Kanner tarafından yapılan ilk kavramsallaştırılmaya göre otizm spektrum bozukluğu çocukluk çağı şizofrenisi olarak ifade edilmiştir. O dönemlerde otizm olan çocuklar insanlarla etkileşime girmeyen ve daha çok yalnız olmayı tercih eden çocuklar olarak tanımlanmıştır (54).

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), sosyal etkileşimde yetersizlikler, sınırlı ilgi ve yinelenen davranışlar olarak ortaya çıkan bir nörogelişimsel bozukluktur. Bu ölçütler Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından hazırlanan ve tanılama sürecinde sıklıkla kullanılan DSM-5 kılavuzunda belirtilmektedir (55). Bir başka çalışmada OSB; bireyin, yaşamın erken yıllarında ortaya çıkan gelişimsel farklılıklar nedeniyle bireyin sosyal-duygusal gelişiminde ve toplumsal yaşama katılımında sınırlılıklar yaşaması olarak ifade edilmiştir (56). Yapılan başka bir araştırmada da otizm spektrum bozukluğu: bireyin sosyal-duygusal gelişiminde yetersizlikler yaşaması, sınırlı ilgi alanlarına sahip olması ve tekrarlayıcı davranışlar yapması olarak tanımlanmaktadır (57). Amerikan Psikiyatri Birliği tanı ölçütlerine göre, tanılama sürecince kullanılan DSM-V kitabında, otizm iki alandaki sınırlılıklar ve gerilikle tanımlanmaktadır. Bunlar;

1. Toplumsal iletişim ve sosyal etkileşimde güçlükler

- Etkileşim kurma, başlatma ve devam ettirmede zorluk
- Göz kontağında sınırlılık
- Duygularını tanımlamada ve anlamada yetersizlik
- İletişim kurma ve sürdürmede zorluk

2. Tekrarlayıcı davranışlar

- Sıklıkla aynı ve tekrarlayan motor hareketler
- Tek tipçilikte ısrar, rutinlere olan katı bağlılık
- Yoğun ve az olan ilgi alanı
- Duyusal olarak aşırı az veya aşırı çok uyarılma (55).

Ortopedik Yetersizlik

Bedensel yetersizlik, çeşitli nedenlerle, iskelet ve kas sisteminde meydana gelen bozukluklar nedeniyle ortaya çıkan bir yetersizlik durumudur (58). Yaşamın herhangi bir zaman diliminde meydana gelebilen iskelet ve kas sisteminde bozukluklar sonucunda kişinin bedensel becerilerini kaybetmesidir. Oluşan bu yetersizlikler sonucunda bireyin toplumsal ve günlük yaşama katılımında sınırlılıklar yaşaması ve bu sınırlılıklar nedeniyle destek hizmetlerine ihtiyaç duyma durumuna bedensel engellilik

denilmektedir (59). Anne ve baba arasındaki kan uyuşmazlığı bu engellilik durumunun başlıca sebebi olmakla birlikte doğumda meydana gelen travmalar engellilik durumunu oluşturabilmektedir. Bedensel engelli bireylerin sayısının dünya genelinde oldukça fazla olduğu ve bu sayının diğer engel gruplarından yaklaşık 8 kat daha fazla olduğu bilinmektedir (60).

Görme Yetersizliği

Görme vücudun bilgi alma, tanıma ve depolama sistemi olarak tanımlanabilir (61). Birçok öğrenmeyi ve beceriyi görme duyusu aracılığıyla yaptığımız için görme duyusu diğer duyu organlarından farklıdır ve aralarında en önemli olanıdır. ‘Görme duyusu yeme içmeden okuma yazmaya kadar olan birçok süreçte önemli bir organdır. Görme duyusunun bireyin dışarıdan aldığı bilgilerin edinilmesinde %85’inde önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir (62). Görme yetersizliğinin pek çok tanımı yapılmıştır. Tiryaki’ye (63) göre görme yetersizliği, herhangi bir zedelenme durumunda organın görme fonksiyonunu yerine getirememesi durumudur (63). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği, görme yetersizliği olan bireyi; “Görmenin kısmi ya da tamamen kaybından oluşan hasarı görme engellilik, bu hasardan dolayı özel eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi görme engelli birey” olarak tanımlamıştır (53). Görme yetersizliğinin düzeyi bireysel farklılıklar göstermektedir (64). Görme yetersizliği olan öğrencilerin eğitim hizmetlerinden yararlanmaları için yasal tanım baz alınmaktadır. Yasal tanıma göre görmeyen (kör) birey; yapılan bütün düzeltmelerin aksine rağmen görme yetisinin 1/10’ne yani 20/200’lik görüşe sahip olan, yani olağan gelişim gösteren bir bireyin 6 m.’den görebileceği mesafede olan bir nesneyi kişinin 60 cm.’den veya daha az bir bakış mesafesinden görebilmesidir. Az gören birey ise; bütün tedavilere rağmen görme gücünün 20/70 ile 20/200’lük görme keskinliğine sahip olan, yani olağan gelişim gösteren bir bireyin 200 ayaklık bakış mesafesinden görebildiği bir nesneyi 70-200 ayaklık mesafeden görmesidir (65).

Dil ve Konuşma Bozukluğu

Yaşam boyu düşüncelerimizi, fikirlerimizi ve duygularımızı paylaşmanın birincil yolu olduğu için iletişim kurma yeteneği çok önemlidir. Bir iletişim bozukluğu, bir bireyin bilgiyi alma ve gönderme becerilerini etkilerken bireyin başka

bireylerle olan sosyal etkileşimini olumsuz etkiler. Birey doğuştan iletişimini etkileyen bir bozuklukla doğmuş olabilir (serebral palsi ve işitme kaybı gibi) veya doğumdan sonra yaşadığı bir olay sonrasında (travmatik beyin hasarı, menenjit gibi) iletişim problemi yaşayabilir (66). Alanda yapılan çalışmalara bakıldığında Dil ve konuşma bozuklukları, genellikle çocukluk döneminde dilin gelişim basamaklarında herhangi bir duruma bağlı olarak ortaya çıkabilir. Bu bozukluk, bireyin yaşadığı herhangi (zihinsel yetersizlik, işitme yetersizliği) bir nedene bağlı olarak meydana gelebiliyorken bunlardan bağımsız bir bozukluk olarak da karşımıza çıkabilir. Literatürde genel olarak konuşma organlarındaki işlevsizlik, organik bir neden veya yapısal bir zedelenme sonucu dilin ses kanalıyla kullanımından kaynaklanan sorunlara konuşma; anlama, yazma veya dinlemeyle ilgili yaşanan iletişim sorunlarına da dil sorunları olarak bakılır (67). DSM-5’te dil ve konuşma bozukluğu iletişim bozukluğu olarak belirlenmiştir. İletişim bozuklukları; dil bozukluğu, akıcı konuşma bozukluğu, konuşma sesi bozukluğu, seçici konuşmazlık ve tanımlanmamış iletişim problemleri olarak sınıflandırılmıştır (68).

Özel Öğrenme Güçlüğü

Zaman içinde öğrenme güçlüğü’nün üzerine bir çok tanım geliştirilmiştir. Amerika Öğrenme Güçlükleri Birliği, öğrenme güçlüğü’nü ‘zeka yetersizliğinden ayrı olarak düşünme ve muhakeme kurma için önemli olan becerilerde ortalamanın altında performans gösterme’ şeklinde tanımlamıştır (69). Özel Öğrenme Güçlüğüne sahip kişiler; okuma, dil, yazılı ifade, matematik, sürekli dikkat ve amaca yönelik davranış alanlarından birinde veya daha fazlasında ciddi şekilde işlev bozukluğu yaşar (70). DSM ÖÖG’ yi, “bilişsel gelişimde meydana gelen anormal farklılıkların başlangıcı’ olarak tanımlamaktadır. DSM-5 çocukların için temel akademik becerileri şu şekilde sıralamıştır:

- a) Metinlerin doğru ve akıcı bir şekilde okunabilmesi
- b) Okuduğunu anlayabilme ve aktarabilme
- c) Bir durumu yazılı anlatabilme ve yazımı
- d) Aritmetik hesaplayabilme
- e) Matematik çalışmalarında akıl yürütebilme (71).

DSM 5 bu akademik becerileri okuma, yazma ve matematik alanlarında yetersizlik olarak üç ana başlık altında toplanmıştır. ÖÖG; okuma alanında meydana gelen bozukluklar, yazılı anlatımda var olan bozukluklar, matematik becerilerinde var olan bozulmalar şeklinde sınıflandırılmaktadır. Her bir sınıflama kendi içinde ağır olmayan, orta derecede ve ağır olarak da sıralanmaktadır. Ayrıca tanının konması için en az 6 aydır belirtilerin sürmesi gerekmektedir. ÖÖG' nün klinik olarak değerlendirilmesinde bireylerin kişisel öyküsü (gelişimsel, sağlık, aile, eğitim) ruhsal, eğitsel değerlendirmeler ve okuldan edinilen bilgiler ayrıca tanı olmaktadır (72). Özel Öğrenme Güçlüğü olan öğrenciler bu alanlarda sorunlar yaşıyor olsalar dahi en çok akıcı okuma becerisinde sorunlar yaşamakta ve öğrencilerin çoğu akıcı okumada yaşadıkları zorluklar nedeniyle Özgül Öğrenme Güçlüğü tanısı almaktadır (73). Özel öğrenme güçlüğü bireyin yaşamı boyunca devam eden bir güçlüktür (74). Ülkemizde yaklaşık 18 milyon öğrenci eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam etmektedir. Bu öğrenci grubu içerisinde özel öğrenme güçlüğü'nün görülme sıklığı yaklaşık %5 olarak bilinmektedir (71). Fakat çok sayıda çocuk ve yetişkinin öğrenme güçlüğü tanısı almadan yaşamına devam ettiği kabul edilmektedir. Bunun sonucunda düşük benlik algısı, okul başarısında sürekli bir düşüş veya yetişkinlik döneminde işyerinde sorunlar yaşanabilmektedir. Tüm bu olumsuz süreçlerin sayıca fazla olduğu kabul edildiğinde, destek hizmetlerin gecikmesi ve bireylerin toplum tarafından olumsuz yönde etiketlenmeleri söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla öğrenme güçlüğü olan çocuklar konusunda farkındalığın, uygun desteğin ve iş birliği içinde çalışmanın önemi yadsınamaz (72).

İşitme Yetersizliği

İşitme, bireyin etrafındakilerle etkileşime girmesini sağlar ve bu duyu bireyin tüm gelişim alanlarında desteklenmesini sağlar (75). İşitme kaybı doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası meydana gelen birçok hasara bağlı olarak oluşabilir. Meydana gelen bu hasarlar bireyin işitme sistemine zarar verebilir. Dış, orta ve iç hasarda oluşan hasar sonucu birey çevresindeki sesleri tam olarak algılayamaz ve işitme engeli ortaya çıkar (76). İşitme duyusu sayesinde bir insan konuşmayı öğrenebilir, çevresinde var olan durumları daha iyi anlayabilir ve kelime hazinesi genişletilebilir. Birey için bu kadar önemli işleve sahip olan bu duyunun işlevsiz

olması ise bireyde anlama ve kavrama karmaşıklığına sebep olur (77). İşitme yetersizliği çocuklarda konuşma-dil gelişimi üzerinde de olumsuz bir etkiye sahiptir ve dil, bilişsel, sosyal, akademik ve duygusal becerilerin kazanılmasını geciktirmektedir (78). Bu nedenle işitme kaybının erkenden teşhis edilip, uygun müdahalenin oluşturulması ve uygun cihazlandırılmanın yapılması gerekmektedir (79). İşitme yetersizliği yaşayan kişiler doğum öncesi ve doğum sonrası işitme engellilik olarak temel iki başlıkta sınıflandırılmaktadır. Buna göre doğum öncesi işitme yetersizliği bireyin doğumuyla birlikte işitme yetisini kaybetmesi olarak adlandırılırken; doğum sonrası işitme yetersizliği ise bireyin başlangıç düzeyde dil gelişimi becerilerini kazandıktan sonra işitme yetersizliği yaşamasıdır (80). Bu sınıflandırmada bireyin işitme kaybının yaşandığı zaman baz alınmaktadır. Bu sınıflandırmanın dışında işitme yetersizliği bulunan kişiler yaşadıkları işitme kaybının derecesine göre de sınıflandırılmaktadır ve buna göre bir müdahale planı oluşturulmaktadır.

Tablo 2.1. Derecesine Göre İşitme Kaybı (Turnbull vd., 2007).

İşitme Eşiği	İşitme kaybı
-10 ile 15 dB	Normal
16 ile 25 dB	Çok Hafif
26 ile 40 dB	Hafif
41 ile 55 dB	Orta
56 ile 70 dB	Orta-İleri
71 ile 90 dB	İleri
91 dB ve üzeri	Çok İleri

Stach 'a (81) göre işitme engelliliğinin derecelerinin ve bu derecelere bağlı olarak ortaya çıkan işitme durumları aşağıda ifade edilmiştir:

Çok Hafif Düzeyde İşitme Yetersizliği: Bireyin çok fazla gürültünün var olduğu mekanlarda sessizce yapılan konuşmayı duymakta ve anlamakta zorluk yaşamasıdır. **Hafif Düzeyde İşitme Yetersizliği:** Sessiz olan mekanlarda bile bireyin kendisinde olan sohbetleri anlayabilmede zorlanmasıdır.

Orta Düzeyde İşitme Yetersizliği: Bireyin var olan konuşmaları ve konuşma seslerini yakından bile olsa duyamamasıdır.

Orta-İleri Düzeyde İşitme Yetersizliği: Bireyin sadece yüksek sesli konuşmaları duyabilmesi ve anlamasıdır.

İleri Düzeyde İşitme Yetersizliği: Bireyin konuşma sesini duyamaması olarak tanımlanmaktadır.

Çok İleri Düzeyde İşitme Yetersizliği: Bireyin sadece gürültülü sesleri duyabilmesi; cihazsız ve tıbbi desteksiz işitmenin gerçekleşmemesidir (82).

Üstün Zeka ve Üstün Yetenekli

Üstün zekâ ve yetenek kavramının ne olduğuna dair alanyazında araştırmacılar tarafından birçok kuram ve model geliştirilmiştir. Tüm bu kuram ve modellere rağmen üstün zeka ve yetenek kavramını tam olarak açıklayabilen bir tanım daha bulunamamıştır (83). Roeper tarafından yapılan açıklamalarda, üstün yeteneklilik bireyin algılayabilme becerisi ve farkındalıklarının normalden yüksek olması olarak ifade edilmiştir (84). Renzuli tarafından ortaya atılan modelde ise üstün yeteneklilik bir şeyi hızlıca öğrenme ve aktarma olarak tanımlanmıştır (85). Sak (2011) ise üst düzey yetenekli olan bireyi, yaşlılarına göre özellikle bilişsel gelişim alanında ileride olan, yaratıcı ve yetenekli olan birey olarak tanımlamıştır (86). Hallahan ve Kauffman, her kültürün farklı olduğu ve bu yüzden üstün yetenekliliğin kendi kültürü özelinde yorumlanması gerektiğini belirtmiştir. Üstün yetenekli bireyin ise yaşlılarından birçok alanda üstünlük gösterdiğini, yaratıcı ve motivasyon sahibi olduğunu belirtmişlerdir (87). Şimdiye kadar üstün zekâ kavramları için çok farklı tanımlar yapılmış ama herkes tarafından kabul edilen bir tanım bulunamamıştır. Lewis M. Terman tarafından yapılan tanımlamaya göre deha olan kişilerin 140 ve üzeri zekâ puanına sahip oldukları belirtilmektedir (86). MEB ise üstün zekayı çocuğun yaşlılarından farklı olarak üstün düzeyde başarı göstermesi olarak ifade etmiştir (88). Renzulli üstün zekayı normalin üstünde zeka puanına sahip olan, yaratıcı ve çeşitli yetenek alanlarına sahip olan birey olarak tanımlamaktadır (85).

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB)

DEHB; çocukluğun ilk yıllarında ortaya çıkan, ergenlik dönemine kadar süren, kişinin normal gelişim gösteren akranlarından farklı olarak bireyin aşırı hareketlilik ve dürtüsellğe sahip olmasıdır. DEHB’li bir çocuk yaşatlarından anlamlı derecede farklı olarak dürtüsellği ve aşırı hareketliliği yoğun ve sık biçimde yaşar (68). Başka bir tanımda da DEHB çocuğun dikkat süresinin anlamlı derecede çok kısa olması ve ek olarak yoğun dürtüsellik yaşaması yani kendini engelleyememesi olarak tanımlanmaktadır (89). Bir başka tanımda ise DEHB şöyle tanımlanmıştır: Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, hiperaktivite varlığında ya da yokluğunda artan dürtüsellik ve dikkatsizlikle ilişkili belirli sorunlarla kendisini gösteren davranışsal bir rahatsızlıktır. Genellikle sosyal, duygusal ve bilişsel gelişim, normal zekâsı olan kişilerde bile önemli oranda bozulabilmektedir. Tedavi edilmediği zaman anti sosyal kişilik gelişimine kadar gidebilmektedir. Ayrıca erişkinlerde dürtüsel bir kişilik bozukluğu gibi görünebilen bu bozukluk, semptomları üstünde önemle durulması gereken ve oldukça sık görülen bir hastalıktır (90). DEHB; çocukluğun ilk yıllarında ortaya çıkan ve çoğunlukla psikiyatrik desteğe ihtiyaç duyulan bir bozukluktur. Çocuk ruh sağlığı alanında tedavi için en çok başvuru alan ve çok fazla araştırılan bir bozukluktur DEHB(91). Türkiye’de DEHB görülme sıklığının gelişim dönemlerine göre farklı sıklıklarda görüldüğü ve bu sıklığın n okul öncesi dönemde %3-6 arasında olduğu ilkökul ve ortaokul döneminde %3-10 arasında olduğu bilinmektedir (92). Çocuklara konulan DEHB tanısı sıklığı araştırıldığında, çocukların cinsiyetleri bakımından önemli bir farklılık göze çarpmaktadır. Araştırmalar incelendiğinde erkek çocuklarının kız çocuklarından 2-4 kat daha fazla DEHB tanısı aldıkları görülmektedir (93).

2.3. Umutsuzluk Kavramı

2.3.1. Umut ve Umutsuzluk Kavramlarının Tanımı

Araştırmanın bir diğer değişkeni de umutsuzluk kavramıdır. Umutsuzluk kavramını daha iyi anlayabilmek için önce umut kavramını anlamak ve bu iki kavramı birlikte incelemek yerinde olacaktır. Hökelekli, kişide yarattığı etkiye göre duyguları olumlu ve olumsuz olarak ikiye ayırmaktadır. İnsanları diğer varlıklara yaklaştıran

duygular, olumlu kategoriye yani umudu oluşturmaktadır. Umudun olumlu kategorideki duygulardan biri olduğunu, umutsuzluğunsa olumsuz kategorideki duygulardan biri olduğunu savunmaktadır. (94). Umut kavramı insanların kendilerini ilgilendirdikleri ve ilgi duydukları bir konuda olumlu duygu beslemeleri, inanç ve motivasyon dolu olmalarıdır (95). Literatür incelendiğinde umut kavramına dair farklı araştırmacılar tarafından birçok tanım ileri sürülmektedir. Umut, gelecekte bir kişi, durum ya da varlığa yönelik pozitif beklenti olarak tanımlanabilir(96). Staats ve Stassen umudu, insanların kendi geleceklerine dair olumlu duyguların olmasını ve bu olumlu duyguların olumsuz duygulardan daha fazla olması şeklinde tanımlamaktadır (97). Miller ise umudu; motivasyon, duygu ve inanç şeklinde ifade etmektedir. Umudun insanların hayatlarında bir içgüdü olarak yer aldığını ve insanların kendi potansiyellerini gerçekleştirmede önemli rol oynadığını ifade etmektedir (99). Park ve Yoo 'ya göre de Umut; 'bireyin şimdi ve gelecekteki planlarını gerçekleştirmesini sağlayan ve hayatındaki zorluklarla başa çıkmasını sağlayan' bir duygu olarak tanımlamaktadır (99). TDK 'ya göre ise de umut, bireylerde umma kaynaklı oluşan güven duygusu şeklinde ifade edilmektedir (100). Umutsuzluk kavramı ile ilgili alandaki literatür incelendiğinde umutsuzluğun umut kavramının zıt anlamlısı olarak değerlendirildiği ve farklı araştırmacılar tarafından bir çok tanım ileri sürüldüğü görülmektedir. . Beck'e göre umutsuzluk, kişilerin yaşadıkları tecrübelerden memnun olmaması, gelecekte doyuma ulaşacaklarına inanmaması, iyi günlerden çok kötü günlerin onu beklediğine inanması ve bunların sonucunda karamsar bir atmosfere bürünmeleridir. Beck ruh sağlığı alanında var olan bir çok psikolojik bozulmaların sebebini umutsuzluğa bağlamaktadır (15). Amerikan Psikologlar Birliği'nin (APA) tanımına göre, umutsuzluk, seçeneklerinin sınırlı olduğu veya mevcut seçenekler çok olsa bile seçme özgürlüğünün bulunmadığı ve kendini güdüleyen enerjiyi harekete geçiremediği özel duygudur (55). Başka bir tanıma göre ise umutsuzluk, kişinin gelecekte gerçekleşecek herhangi bir durumun sonuçlanmayacağını düşünmesi, sonucuna dair eklentisinin iyi yönde ,olmaması ve sonucu değiştirebilecek gücünün olmadığını düşünmesidir (101). Tümkeya ise de umutsuzluğu 'bireyin gelecekle ilgili iyi duygulardan daha çok kötü duygulara sahip olması şeklinde tanımlamıştır (102). Umutsuzluk; TDK'ya göre ise de umutsuz olma durumu, ümitsizlik olarak ifade belirtilmektedir (97). Başka bir tanıma göre ise de umutsuzluk, 'kişinin yaşamında

kendisini ilgilendiren konularda çaba göstermemesi ve kişinin hayatında meydana gelen zorlukların üstesinden gelemeyeceği şeklinde inanç içerisinde olması' şeklinde tanımlanmıştır (103).

2.3.2. Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Ailelerde Umutsuzluk

Özel gereksinimli olan bir çocuğun dünyaya gelmesi aile hayatını değiştirir ve aile stresli bir sürecin içine girer. Bu süreçte ebeveynler, özel gereksinimli bir çocuğa sahip olduktan sonra çeşitli aşamalardan geçerler ve çeşitli duygu durumları yaşarlar. Bu duygular genellikle utanç, suçluluk, üzüntü, öfke, nefret ve bazen bu duyguların iç içe geçmiş halidir. Söz konusu duygular ailelerin geleceğe güven duymamasına neden olur. Engelli çocukların katılımıyla ailede birçok değişiklik meydana gelmektedir. Bu değişimler sistem kuramı çerçevesinde ele alındığında aile yapısı, işlevi ve gelişiminin tüm boyutlarında gözlenmektedir (104). Bu duygular ebeveynleri genellikle gelecek hayatları ile ilgili umutsuzluğa götürür (105). Zamanla anne ve babalarda yoğun kaygı oluşmaya başlar. Artan bu kaygı ve stresle birlikte ailelerde anksiyete, evlilik kalitesinin düşmesi, şiddetli ve sık tartışmalar ve boşanmalar meydana gelir (106). Birçok anne baba çocuklarının normal gelişim gösteren bir çocuk olarak doğacağını varsayarlar. Hatta çocuklarının özel gereksinimli bir çocuk olma düşüncesi anne babaları oldukça rahatsız eder. Bu tarz beklentilere sahip olan anne ve babalar çocukları özel gereksinimli doğunca farklı duygular içerisine girerler. Anne ve babalarının beklentileri ve var olan gerçekler arasındaki fark ebeveynleri umutsuzluk durumuna sürükler (107). Tüm bu olumsuzlukların yanı sıra ebeveynlerin umutsuzlukla baş edebilme becerisi de burada önemlidir. Bazı ebeveynler bu durumu kolayca benimseyip çocuklarının ve kendilerinin hayatları hakkında hızlıca kararlar almaya başlarken; bazı ebeveynler de bu durumu atlatmakta oldukça zorluk yaşamaktadır. Bu noktada özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde etken olan değişkenler ile ilgili çalışmaların artmasının, umutsuzlukla ilgili önleyici ve iyileştirici çalışmaların artmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Ailelerde Umutsuzluk İlgili Araştırmalar

Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerde umutsuzluk ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların genellikle tek ebeveynle (anne) yapıldığı ve çoğunlukla belirli tanılarda (otizm spektrum bozukluğu, zihinsel engel) özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerle yapıldığı görülmektedir. Mutlu ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada otizmlili çocuğı olan anne babaların algıladıkları yaşam doyumu, sosyal destek ve umut düzeyleri arasında orta düzeyde anlamlı bir korelasyon saptanmıştır (108). Aslan tarafından yapılan bir araştırmada da özel eğitim gereksinimi olan çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumları, umutsuzluk ve ebeveynlerin algıladığı sosyal destek düzeyleri araştırmada var olan değişkenlere farklılaşması incelenmiştir. Çalışmanın neticesinde ebeveynlerin algıladığı sosyal destek düzeyleri ile evlilik uyumu arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır, ebeveynlerin evlilik uyumu ile umutsuzluk puanları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı, ebeveynlerin algıladığı sosyal destek düzeyleri ile umutsuzluk düzeyi arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (109). Aytekin, tarafından yapılan bir araştırmada ise özel eğitime ihtiyacı olan çocuğına sahip bireylerin umutsuzluk puanları, depresyon düzeyleri ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, özel gereksinimli çocuğı olan anne-babaların depresyon ve umutsuzluk yaşadıkları, çevresinden yeterli miktarda sosyal destek göremedikleri bulunmuştur.(110). Gürkan tarafından bir araştırmada da, zihinsel engelli çocuğına sahip anne ve babaların umutsuzluk puanları incelenmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın sonucunda, anne ve babaların kaygı durumu ile umutsuzluk durumları arasında negatif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur (111). Satılmış tarafından yapılan bir araştırmada ise, otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların annelerinin psikolojik dayanıklılık, yaşam doyumu ve depresyon düzeylerinin incelenmiştir. Araştırma sonucunda otizmlili çocukların annelerinin psikolojik sağlamlık ve yaşam doyumu puanları arasında pozitif yönde, depresyon ile yaşam doyumu arasında negatif yönde, psikolojik sağlamlık ve depresyon arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. (112). Yapılan başka bir araştırmada da 2-6 yaş arası otistik çocuğına sahip annelerin algıladıkları sosyal destek ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda; otistik çocuğına sahip annelerin algıladığı sosyal destek ile

umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin negatif yönde ve anlamlı olduğu yani algılanan sosyal destek düzeyi arttıkça, umutsuzluk düzeyi azaldığı bulunmuştur (113). Başka bir araştırmada, özel gereksinimli çocuğu olan anne ve babalarda aile yaşam kalitesinin niteliği, yılmazlık ve arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında ebeveynlerde oluşan umutsuzluk puanı arttıkça ebeveynlerin aile yaşam kalitesinin düştüğü bulunmuştur (114). Demirel tarafından yapılan bir çalışmada, özel gereksinimli çocuğa sahip anne ve babalarda psikolojik dayanıklılık düzeyleri ile evlilik uyumu, umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri arttıkça ebeveynlerin psikolojik dayanıklılığının ve evlilik uyumlarının azaldığı bulunmuştur. (115). Yapılan başka bir çalışmada, zihinsel engelli bireylerin anneleriyle tipik gelişim gösteren çocuklara sahip annelerinin yaşam doyumları ve umutsuzluk durumları karşılaştırılmalı incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında tipik gelişim gösteren çocukları olan annelerin zihinsel engelli çocuğu olan annelere göre yaşam doyumlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca yaşam doyumunu ile umutsuzluk puanı arasında negatif bir korelasyon da tespit edilmiştir (116). İşbilir tarafından yapılan bir araştırmada, COVID-19 salgını sürecindeki özel rehabilitasyon merkezine devam eden özel gereksinimli çocukların ebeveynlerin yaşam kalitesi ve umutsuzluk düzeyleri araştırılmıştır. Bulgular, aile yaşam kalitesinde ebeveynlerin umutsuzluk durumlarının etkili olduğu bulunmuştur (117). Yapılan başka bir araştırmada, özel gereksinimli çocuğu olan sahip ebeveynlerin yaşadıkları problemlerden dolayı, umutsuzluk puanları ve depresyon düzeylerinde ilişkinin ne ölçüde etkilendiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında; umutsuzluk düzeyi arttığında, depresyon düzeyinin arttığı, aynı şekilde depresyon düzeyinin artması ile birlikte umutsuzluk düzeyinin arttığı bulunmuştur (118).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın evreni ve bu evreni temsil eden örneklem, örneklemin dağılışı ve yapısı, araştırmada kullanılan anketler ve ölçekler, verilerin toplanma süreci ve verilerin analiz edilme sürecine dair olan bilgiler ve istatistiksel bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Mevcut araştırma özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algıları ile ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri arasında ilişkinin çeşitli değişkenler açasından incelenmesini amaçlamıştır. Bu çalışma nicel araştırma yönteminde yer alan kesitsel araştırma deseniyle yürütölmüştür. Çalışma ilişkisel model ve tarama modelini içeren bir araştırmadır.

3.2. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın MEB'e bağlı faaliyet göstermekte olan Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri'nde yapılmasına karar verilmiştir. Bu merkezler, özel gereksinimli bireylerin aldıkları sağlık raporu ve eğitsel rapor doğrultusunda haftada 2 ders (1 ders =40 dk) bireysel ders ve 1 ders (1 ders =40 dk) grup dersi aldıkları kurumlardır. Bu çalışmanın araştırma örneklemi amaçlı örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Amaçlı örneklemede araştırmacı çalışma konusuyla uyum katılımcılara ulaşmaktadır. Bu bağlamda araştırma özel gereksinimli çocuğa sahip 200 ebeveynle yürütölmüştür fakat uç değerlerin olması sebebiyle 9 kişinin verisi toplam veri setinden çıkarılmıştır. Tablo 3.1'de katılımcılara ilişkin bazı demografik bilgiler sunulmuştur.

Tablo 3.1. Çalışmaya katılan öğrencilerin ve ebeveynlerin demografik özellikleri.

Değişken	Katılımcı	F	%	
Formu Dolduran	Anne	151	79.1	
	Baba	40	20.9	
Çocuğun Cinsiyeti	ERKEK	118	61.8	
	KIZ	73	38.2	
Çocuğun Doğum Sırası	İLK ÇOCUK	89	46.6	
	Ortanca veya Ortancalardan Biri	17	8.9	
	Son Çocuk	85	44.5	
Çocuğun Gerekse İm Tanısı	Özel	DEHB	4	2.1
	Dil ve Konuşma	68	35.6	
	İşitme Yetersizliği	19	9.9	
	Ortopedik Yetersizlik	9	4.7	
	OSB	42	22.0	
	Özel Öğrenme Güçlüğü	21	11.0	
	Zihinsel Yetersizlik	28	14.7	
Kardeş Sayısı	Bir Kardeş	77	40.3	
	İKİ KARDEŞ	45	23.6	
	Üç Kardeş	18	9.4	
	Kardeşi Yok	51	26.7	
Anne Yaşı	26-36 Yaş	67	35.1	
	37-45 Yaş	95	49.7	
	46 Yaş ve Üstü	29	15.2	
Baba Yaşı	26-36 Yaş	44	23.0	
	37-45 Yaş	92	48.2	
	46 Yaş ve Üstü	55	28.8	
Anne Durumu	Çalışma	Çalışıyor	65	34.0
	Çalışmıyor	126	66.0	
Baba Durumu	Çalışma	Çalışıyor	182	95.3
	Çalışmıyor	9	4.7	
Anne Durumu	Öğrenim	İlköğretim	23	12.0
	Ortaöğretim	78	40.9	
	Yükseköğrenim	72	37.7	
	Lisansüstü	18	9.4	
Baba Durumu	Öğrenim	İlköğretim	17	8.9
	Ortaöğretim	75	39.3	
	Yükseköğrenim	73	38.2	
	Lisansüstü	26	13.6	
Toplam		191	100.0	

Ebeveynlerin evlilik süresi 4 ila 37 yıl aralığında değişmektedir (ortalama = 15.09, SS = 6.80). Bununla birlikte, özel eğitim tanısı almış çocukların yaşları ise 2 ila 17 aralığında değişmektedir (ortalama = 8.45, SS = 4.09). Çalışmaya katılım gösterenlerin %79,1'i annedir ve çocukların %61,8'i erkektir. Çocukların %46,6'sı ilk

çocuktur ve %35,6'sının dil ve konuşma bozukluğu tanısı vardır. Çocukların %40,3'ü bir kardeşe sahiptir. Annelerin %49,7'si 37-45 yaş aralığındayken babaların %48,2'si 37-45 yaş aralığındadır. Annelerin %66'sı çalışmıyorken babaların %4,7'si çalışmamaktadır. Annelerin %40,9'u ortaöğretim mezunuyken babaların %39,3'ü ortaöğretim mezunudur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmaya dahil olan anne ve babalara çalışmaya gönüllülük esasına dayalı katıldığını belirtmek ve anne/babaların onayı alınarak yürütülmesi amacıyla "Gönüllü Katılım Formu", ebeveynlerin ve onların ailesinin sosyal ve demografik özelliklerini tanımak amacıyla "Genel Bilgi Formu" hazırlanmıştır. Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarını belirlemek için 'Birlikte Ebeveynlik Ölçeği', ebeveynin umutsuzluk düzeyini belirlemek için Türkçe'ye uyarlaması Durak tarafından yapılmış olan ve klinik çalışmalarda sıklıkla kullanılan 'Beck Umutsuzluk Ölçeği' kullanılmıştır (Ek-1, Ek-2, Ek-3, Ek-4).

3.2.1. Genel Bilgi Formu

Çalışmaya katılan çocukların ve ebeveynlerin sosyal ve demografik özellikleri hakkında bilgi edinmek amacıyla literatürden faydalanılarak araştırmacı tarafından uzmanlara danışılarak hazırlanmıştır .Form; çocuğun cinsiyeti, çocuğun yaşı, çocuğun doğum sırası, çocuğun eğitsel tanısı, kardeş sayısı, ailenin yapısı, evlilik süresi, anne-babanın yaş aralığı, anne-babanın eğitim düzeyi, anne-babanın çalışma durumu, ailenin gelir durumu sorularından oluşmaktadır.

3.2.2. Birlikte Ebeveynlik Ölçeği

Birlikte Ebeveynlik Ölçeği: Özdemir ve arkadaşları (2021) tarafından ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarını belirlemek için geliştirilmiştir. Birlikte Ebeveynlik Ölçeği toplam 6 boyuttan ve 46 sorudan oluşmaktadır. 'Birlikte Ebeveynlik Anlaşması' alt boyutunda 6 madde (örn:'Çocuğumuzu yetiştirme sürecinde benzer hedeflere sahibiz. '), 'Birlikte Ebeveynlik Çatışması' alt boyutunda 7 madde (örn:'Çocuğumuzla ilgili konularda eşimle birbirimize bağırırız. '), Birlikte Ebeveynlik Desteği alt boyutunda 9 madde (örn:' Eşim benim anneliğim/babalığım

ile ilgili güzel sözler söyler.’), Birlikte Ebeveynliği Küçümseme alt boyutunda 9 madde (örn:’Eşim anneliğimi/babalığımı küçümser.’), Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü alt boyutunda 8 madde (örn:’Çocuğumuzla ilgili sorumlulukları eşimle paylaşıyoruz.’), Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi alt boyutunda 7 madde (örn:’Çocuğumuzun önünde birbirimize ters düşmemeye çalışıyoruz.’) bulunmakta ve ebeveynler ölçek sorularını (1) Bize hiç uygun değil, (2) Bize biraz uygun, (3) Bize çoğunlukla uygun ve (4) Bize tamamen uygun olacak şekilde dolduracaklardır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 46, en yüksek puan 184’dır. Altı boyutlu 46 maddelik ölçeğin maddelerine verilen puanlar toplanarak hesaplanmaktadır. Ölçekten elde edilen yüksek puanlar, birlikte ebeveynliğin düzeyindeki artışı temsil ederken alınan düşük puanlar birlikte ebeveynlik düzeyindeki azalışı temsil etmektedir. Toplam 46 maddeden oluşan ölçeğin güvenirlik analizlerinde, Birlikte Ebeveynlik Ölçeği’nin alt boyutları için Cronbach alfa katsayılarının .87 ile .95 arasında değiştiği; Birlikte Ebeveynlik Ölçeği toplam puanı için .97 olduğu belirlenmiştir. Üç hafta arayla gerçekleştirilen test-tekrar test çalışmasında ise güvenirlik katsayıları .76 ve üzerinde hesaplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ölçeğin sonuçlarının geçerli bulgular üretebileceğine karar verilmiştir (12).

3.2.3. Beck Umutsuzluk Ölçeği

Beck Umutsuzluk Ölçeği yurtdışında sıklıkla kullanılan ve Durak (1994) tarafından Türkiye’de geçerlilik ve güvenirliliği yapılan ölçek bireylerin umutsuzluk düzeylerini tespit etmek için kullanılmaktadır. Ölçek 3 boyutu ve 20 soruyu içermektedir ve kendini değerlendirme türü bir ölçektir. “Gelecek ile İlgili Duygular ve Beklentiler” alt boyutunda 5 madde (örn:’ Geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum.’), ‘Motivasyon Kaybı’ alt boyutunda 8 madde (örn: ‘Kendim ile ilgili şeyleri düzeltemediğime göre çabalamayı bıraksam iyi olur.’), ‘Umut’ alt boyutunda 7 madde (örn: Yapmayı en çok istediğim şeyleri gerçekleştirmek için yeterli zamanım var.) bulunmaktadır. Ebeveynler bu ölçekteki maddeleri Evet (0), Hayır (1) olacak şekilde dolduracaklardır. Üç faktörlü 20 maddelik ölçeğin maddelerinden elde edilen puanlar toplanmaktadır. Ölçekten elde edilen yüksek puanlar umutsuzluk düzeyinin yüksek olduğuna, alınan düşük puanlar umutsuzluk düzeyinin düşük olduğuna işaret etmektedir. Toplam 20 maddeden oluşan ölçeğin güvenirlik katsayısı .85 olarak

bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre ölçeğin sonuçlarının geçerli bulgular üretebileceğine karar verilmiştir (119). Ölçeğin puanlanmasında aşağıdaki kestirim noktaları da kullanılmaktadır.

- 0-3 Puan: Minimal
- 4-8 Puan: Hafif
- 9-14 Puan: Orta
- 15 Puan ve Üstü: Şiddetli

3.2.4. Verileri Toplama Süreci

Araştırmanın örneklem grubuna yönelik,

1. Araştırmada kullanılacak olan gönüllü katılım formu ve demografik bilgi formu hazırlanmıştır.
2. Araştırmada yer alacak ölçekler için gerekli izinler alınmıştır.
3. Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan Etik kurul izni alınmıştır.
4. Millî Eğitim Bakanlığı'ndan çalışmanın MEB'e bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde yürütülebilmesi için izin alınmıştır.
5. Genel Bilgi Formu, Birlikte Ebeveynlik Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveyn tarafından doldurulmuştur.
6. Ebeveynlere formlar doldurtulurken çalışma hakkında kısa bilgi ve bu çalışmanın gönüllülük esasına dayalı yapıldığına dair bilgilendirme yapılmıştır.
7. Verilerin toplanma süreci yaklaşık bir yıl devam etmiştir.

3.2.5. Verilerin Analizi

Nicelik araştırma bulguları kaliteli bir data seti gerektirir. Bu nedenle araştırma hipotezleri test edilmeden önce veri seti kayıp değer, uç değer ve normallik varsayımı gibi birtakım sayıtlılar açısından incelenmiştir. Data setinde kayıp değere rastlanmamıştır. Uç değerler standart Z skorlarıyla belirlenmiş ve +3 ila -3 aralığının dışında kalan 9 katılımcı analiz dışı bırakılmıştır. Araştırmada yer alan 'ailede yaşayan başka birey var mı?', ailede başka engelli birey var mı? ailenin sosyo-ekonomik düzeyi?' değişkenleri kategorilerdeki örneklemlerin yetersizliğinden dolayı bu değişkenler analizlere dahil edilmemiştir. Özel gereksinimli çocuğun tanısı

değişkeninde DEHB, üstün yetenekli, görme yetersizliği ve ortopedik yetersizlik tanıları kategorilerdeki örneklemelerin yetersizliğinden dolayı bu tanıları analizlere dahil edilmemiştir. Katılımcıların ölçeklere vermiş oldukları cevaplara ilişkin betimsel istatistiklere ve normallik dağılımına Tablo 3.2’de yer verilmiştir.

Tablo 3.2. Bağımlı değişkenlerin betimsel istatistikleri ve normallik dağılımı.

Ölç	Değişken	N	Min	Maks	Ort.	S.s.	Çarpıklık	Basıklık
Beck Umutsuzluk	Gelecek ile İlgili							
	Duygular	191	0	4	2.12	.72	.52	1.98
	Beklentiler							
	Motivasyon Kaybı	191	0	7	1.93	1.83	1.19	.73
	Umut	191	0	6	1.60	1.47	.99	.49
	BUÖ Toplam	191	2	16	5.64	3.34	1.42	1.58
Birlikte Ebeveynlik Ölçeği	Birlikte Ebeveynlik							
	Anlaşması	191	8	24	18.90	3.78	-.63	-.02
	Birlikte Ebeveynlik							
	Çatışması	191	7	22	11.05	4.18	.98	-.16
	Birlikte Ebeveynlik							
	Desteği	191	12	36	29.32	5.91	-.81	.18
	Birlikte							
	Ebeveynliğin	191	9	23	11.25	3.46	1.68	1.90
	Küçümsenmesi							
	Birlikte Ebeveynlik							
İş Bölümü	191	8	32	21.36	5.88	-.19	-.69	
Birlikte Ebeveynlik Ölçeği	Aile İlişkilerinin							
	Ortak Yönetimi	191	10	28	22.53	5.09	-.73	-.45

Tablo 3.2’de katılımcıların ölçeklere vermiş oldukları cevapların betimsel istatistikleri ve normallik dağılımları incelenmiştir. Bu kapsamda normallik varsayımı George ve Mallery (120) belirttiği şekilde çarpıklık ve basıklık katsayısının +2 ila -2 aralığında bulunması sebebiyle tüm boyutların normal dağıldığı kabul edilmiştir.

Verilerin normal dağılım göstermesi sebebiyle analizlerde parametrik testlerden yararlanılmıştır. Buna göre iki değişkenin olduğu durumda bağımsız

örneklem t testi, ikiden çok olduğu durumda ANOVA testi kullanılmıştır. ANOVA doğrultusunda anlamlı farklılık elde edilmesi durumunda Post-Hoc testlerinden örneklem sayısının eşit olamaması ve varyansların homojen dağılması sebebiyle Scheffe testi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon katsayısı ile analiz edilmiştir. Cohen (1988)'in "r= .10 ile .29 için küçük, r= .30 ile .49 için orta ve r=.50 ile 1.00 için büyük ilişki" aralıkları kullanılmıştır. Veriler SPSS IBM 25 istatistik programında analiz edilmiştir.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın hedefleri kapsamında yapılan istatistiksel analizlere ve sonuçlarına yer verilmiştir.

Katılımcıların umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumlarının ilişkisinin tespiti yapılan Pearson korelasyon analizi ile incelenmiş ve sonuçları Tablo 4.1’de sunulmuştur.

Tablo 4.1. Katılımcıların umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumlarının Pearson korelasyon sonucu.

Değişken	Pearson (r)	Gelecek ile		Umut	BUÖ Toplam
		İlgili Duygular Beklentiler	Motivasyon Kaybı		
Birlikte Ebeveynlik Anlaşması	(r)	.053	-.122	-.074	-.088
	P	.468	.092	.306	.224
	N	191	191	191	191
Birlikte Ebeveynlik Çatışması	(r)	.038	.078	.055	.075
	P	.598	.286	.451	.303
	N	191	191	191	191
Birlikte Ebeveynlik Desteği	(r)	.047	-.126	-.192**	-.143*
	P	.518	.083	.008	.048
	N	191	191	191	191
Birlikte Ebeveynliğin Küçümsenmesi	(r)	-.020	.047	.117	.073
	P	.784	.519	.108	.317
	N	191	191	191	191
Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü	(r)	.079	-.175*	-.151*	-.145*
	P	.279	.016	.037	.045
	N	191	191	191	191
Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi	(r)	.057	-.119	-.024	-.063
	P	.436	.101	.747	.383
	N	191	191	191	191

*p<0.05 (2-yönlü); **p<0.01 (2-yönlü)

Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre motivasyon kaybı ile birlikte ebeveynlik iş bölümü, umut ile birlikte ebeveynlik desteği ve birlikte ebeveynlik iş bölümü, BUÖ toplam ile birlikte ebeveynlik desteği ve birlikte ebeveynlik iş bölümü arasında negatif yönlü küçük bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Buna göre umutsuzluk ile birlikte ebeveynlik arasında negatif ilişki olması umutsuzluğun arttıkça birlikte ebeveynliğin düşmesi şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcılardan formu dolduran ebeveyn değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri ve birlikte ebeveynlik durumlarının farklılaşmasının tespiti yapılan t testi ile analiz edilmiş ve sonuçları Tablo 4.2’de yer verilmiştir.

Tablo 4.2. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin formu dolduran ebeveyn değişkenine göre t testi sonucu.

Değişken	Ebeveyn	F	S.S	Sd	t	P	
Gelecek ile İlgili Duygular Beklentiler	Anne	151	2,11	0,69	189	-0,345	,730
	Baba	40	2,15	0,80			
Motivasyon Kaybı	Anne	151	1,99	1,82	189	0,979	,329
	Baba	40	1,68	1,86			
Umut	Anne	151	1,62	1,45	189	0,252	,802
	Baba	40	1,55	1,55			
BUÖ Toplam	Anne	151	5,72	3,28	189	0,573	,568
	Baba	40	5,38	3,56			
Birlikte Ebeveynlik Anlaşması	Anne	151	18,52	3,85	189	-0,725	,007*
	Baba	40	20,33	3,16			
Birlikte Ebeveynlik Çatışması	Anne	151	10,97	4,11	189	-0,506	,614
	Baba	40	11,35	4,48			
Birlikte Ebeveynlik Desteği	Anne	151	28,85	6,11	189	-2,187	,030*
	Baba	40	31,13	4,73			
Birlikte Ebeveynliğin Küçümsenmesi	Anne	151	11,25	3,45	189	0,043	,966
	Baba	40	11,23	3,56			
Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü	Anne	151	20,49	5,79	189	-4,144	,000*
	Baba	40	24,65	5,03			
Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi	Anne	151	22,23	5,04	189	-1,637	,103
	Baba	40	23,70	5,16			

* $p<0,05$

Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları formu dolduran ebeveyn değişkenine göre incelenmiştir. Buna göre formu dolduran ebeveyn değişkenine göre umutsuzluk puanları istatistiksel açıdan anlamlı derecede

farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Birlikte ebeveynlik düzeylerinde ise Birlikte Ebeveynlik Anlaşması, Birlikte Ebeveynlik Desteği ve Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü alt boyutlarında babaların lehine istatistiksel açıdan anlamlı derecede daha yüksek puanlara sahip olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).

Katılımcıların çocuklarının cinsiyeti değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri ve birlikte ebeveynlik durumlarının farklılaşmasının tespiti yapılan t testi ile incelenmiş ve bulgulara Tablo 4.3’de yer verilmiştir.

Tablo 4.3. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin çocukların cinsiyeti değişkenine göre t testi sonucu

Değişken	Cinsiyet	F	S.S	sd	t	P	
Gelecek ile İlgili Duygular	Erkek	118	2,05	0,77	189	-1,585	0,115
	Kız	73	2,22	0,61			
Beklentiler	Erkek	118	2,00	1,87	189	0,704	0,483
	Kız	73	1,81	1,77			
Motivasyon Kaybı	Erkek	118	1,63	1,45	189	0,299	0,766
	Kız	73	1,56	1,50			
Umut	Erkek	118	5,68	3,36	189	0,179	0,858
	Kız	73	5,59	3,32			
BUÖ Toplam	Erkek	118	19,04	4,05	189	0,658	0,511
	Kız	73	18,67	3,32			
Birlikte Ebeveynlik	Erkek	118	10,79	3,96	189	-1,111	0,268
	Kız	73	11,48	4,51			
Anlaşması	Erkek	118	29,34	6,06	189	0,043	0,966
	Kız	73	29,30	5,71			
Birlikte Ebeveynlik	Erkek	118	11,14	3,31	189	-0,560	0,576
	Kız	73	11,42	3,72			
Çatışması	Erkek	118	21,69	5,79	189	0,972	0,333
	Kız	73	20,84	6,02			
Birlikte Ebeveynlik Desteği	Erkek	118	22,86	4,99	189	1,112	0,267
	Kız	73	22,01	5,23			
Birlikte Ebeveynliğin	Erkek	118			189		
	Kız	73					
Küçümsenmesi	Erkek	118			189		
	Kız	73					
Birlikte Ebeveynlik İş	Erkek	118			189		
	Kız	73					
Bölümü	Erkek	118			189		
	Kız	73					
Aile İlişkilerinin Ortak	Erkek	118			189		
	Kız	73					
Yönetimi	Erkek	118			189		
	Kız	73					

$p<0,05$

Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları özel gereksinimli çocuklarının cinsiyeti değişkenine göre incelenmiştir. Buna göre çocukların cinsiyetleri değişkenine göre ebeveynlerin hem umutsuzluk düzeyleri hem de birlikte ebeveynlik durumları istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Bu bulguya bakılarak özel gereksinimli çocukların cinsiyetleri ebeveynlerinin umutsuzluk düzeylerini ve birlikte ebeveynlik durumlarını etkilemiyor denilebilir.

Katılımcıların çocuklarının doğum sırası değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri ve birlikte ebeveynlik durumlarının farklılaşmasının tespiti yapılan ANOVA ile incelenmiş ve bu analizler Tablo 4.4'te belirtilmiştir.

Tablo 4.4. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin çocukların doğum sırası değişkenine göre ANOVA sonucu

Değişken	Doğum Sırası	F	S.S	F	p
Gelecek ile İlgili Duygular Beklentiler	İlk Çocuk	89	2,11	0,68	
	Ortanca veya Ortancalardan Biri	17	2,00	0,50	0,274 0,760
	Son Çocuk	85	2,14	0,79	
Motivasyon Kaybı	İlk Çocuk	89	1,89	1,82	
	Ortanca veya Ortancalardan Biri	17	1,47	1,37	0,770 0,465
	Son Çocuk	85	2,06	1,92	
Umut	İlk Çocuk	89	1,65	1,48	
	Ortanca veya Ortancalardan Biri	17	0,88	0,78	2,290 0,104
	Son Çocuk	85	1,69	1,54	
BUÖ Toplam	İlk Çocuk	89	5,65	3,29	
	Ortanca veya Ortancalardan Biri	17	4,35	1,87	1,521 0,221
	Son Çocuk	85	5,89	3,57	
Birlikte Ebeveynlik Anlaşması	İlk Çocuk	89	18,92	4,15	
	Ortanca veya Ortancalardan Biri	17	19,76	3,40	0,556 0,575
	Son Çocuk	85	18,71	3,45	
Birlikte Ebeveynlik Çatışması	İlk Çocuk	89	11,07	4,06	
	Ortanca veya Ortancalardan Biri	17	10,47	3,69	0,188 0,829
	Son Çocuk	85	11,15	4,42	
Birlikte Ebeveynlik Desteği	İlk Çocuk	89	28,93	5,84	
	Ortanca veya Ortancalardan Biri	17	31,24	5,29	1,085 0340

Birlikte Ebeveynliğin Küçümsenmesi	Son Çocuk	85	29,35	6,09		
	İlk Çocuk	89	11,38	3,59		
	Ortanca veya Ortancalardan Biri	17	10,71	2,57	0,278	0,758
Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü	Son Çocuk	85	11,21	3,51		
	İlk Çocuk	89	21,34	5,76		
	Ortanca veya Ortancalardan Biri	17	21,71	6,62	0,032	0,969
Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi	Son Çocuk	85	21,32	5,92		
	İlk Çocuk	89	22,99	5,00		
	Ortanca veya Ortancalardan Biri	17	23,53	5,51	1,436	0,240
	Son Çocuk	85	21,86	5,07		

*p<0,05

Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları özel gereksinimli çocuklarının doğum sırası değişkenine göre incelenmiştir. Buna göre çocukların doğum sırası değişkenine göre ebeveynlerin hem umutsuzluk düzeyleri hem de birlikte ebeveynlik durumları istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Bu bulgular doğrultusunda, özel gereksinimli çocukların doğum sırası ebeveynlerinin umutsuzluk düzeylerini ve birlikte ebeveynlik durumlarını etkilemiyor denilebilir.

Katılımcıların çocuklarının kardeş sayısı değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri ve birlikte ebeveynlik durumlarının farklılaşmasının tespiti yapılan ANOVA ile incelenmiş ve analizlerin sonuçları Tablo 4.5'te belirtilmiştir.

Tablo 4.5. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin çocuk sayısı değişkenine göre ANOVA sonucu

Değişken	Çocuk Sayısı	F	S.S	F	p	Fark	
Gelecek ile İlgili Duygular Beklentiler	İki Çocuk ^a	77	2,13	0,73	0,374	0,772	
	Üç Çocuk ^b	45	2,13	0,66			
	Dört Çocuk ^c	18	1,94	0,94			
	Tek Çocuk ^d	51	2,14	0,66			
Motivasyon Kaybı	İki Çocuk ^a	77	2,01	1,98	1,654	0,178	
	Üç Çocuk ^b	45	2,31	1,79			
	Dört Çocuk ^c	18	1,39	1,65			
	Tek Çocuk ^d	51	1,65	1,63			
Umut	İki Çocuk ^a	77	1,65	1,64	0,182	0,909	
	Üç Çocuk ^a	45	1,56	1,22			
	Dört Çocuk ^c	18	1,39	1,33			
	Tek Çocuk ^d	51	1,65	1,48			
BUÖ Toplam	İki Çocuk ^a	77	5,79	3,66	0,746	0,526	
	Üç Çocuk ^b	45	6,00	2,99			
	Dört Çocuk ^c	18	4,72	3,16			
	Tek Çocuk ^d	51	5,43	3,18			
Birlikte Ebeveynlik Anlaşması	İki Çocuk ^a	77	18,61	3,83	1,419	0,239	
	Üç Çocuk ^b	45	18,31	3,72			
	Dört Çocuk ^c	18	20,00	3,01			
	Tek Çocuk ^d	51	19,47	3,94			
Birlikte Ebeveynlik Çatışması	İki Çocuk ^a	77	11,16	4,08	2,233	0,086	
	Üç Çocuk ^b	45	11,98	4,89			
	Dört Çocuk ^c	18	9,06	2,39			
	Tek Çocuk ^d	51	10,78	3,97			
Birlikte Ebeveynlik Desteği	İki Çocuk ^a	77	29,21	5,76	0,619	0,603	
	Üç Çocuk ^b	45	28,62	6,86			
	Dört Çocuk ^c	18	30,78	5,95			
	Tek Çocuk ^d	51	29,61	5,26			
Birlikte Ebeveynliğin Küçümsenmesi	İki Çocuk ^a	77	11,69	3,89	1,984	0,118	
	Üç Çocuk ^b	45	11,64	3,91			
	Dört Çocuk ^c	18	9,89	2,14			
	Tek Çocuk ^d	51	10,71	2,46			
Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü	İki Çocuk ^a	77	21,45	5,88	2,636	0,051	
	Üç Çocuk ^b	45	19,91	5,33			
	Dört Çocuk ^c	18	24,44	5,80			
	Tek Çocuk ^d	51	21,41	6,09			
Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi	İki Çocuk ^a	77	21,91	5,28	4,718	0,003*	d>a
	Üç Çocuk ^b	45	21,00	5,44			
	Dört Çocuk ^c	18	23,56	4,74			
	Tek Çocuk ^d	51	24,47	3,92			

*p<0,05

Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin çocuk sayısına göre incelenmiştir. Buna göre özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin çocuk sayısı değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk puanları istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Fakat Birlikte Ebeveynlik Ölçeğinin Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Aradaki farklılığın hangi iki ortalamalardan kaynaklandığının tespiti için yapılan Scheffe testi sonucunda tek çocuğa sahip ebeveynlerinin iki çocuğu olanlara ve üç çocuğu olanlara göre daha yüksek puanlarının olduğu görülmüştür. Buna bakılarak aile ilişkilerinin ortak yönetimi konusunda tek çocuklu olan ebeveynlerin daha birlikte davranış gösterdikleri söylenebilir.

Çocukların annelerinin yaşı değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ve birlikte ebeveynlik durumlarının farklılaşmasının tespiti yapılan ANOVA ile incelenmiş ve bulgular Tablo 4.6'te belirtilmiştir.

Tablo 4.6. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin anne yaşı değişkenine göre ANOVA sonucu

Değişken	Anne Yaşı	F	S.S	F	p	Fark	
Gelecek ile İlgili Duygular Beklentiler	26-36 Yaş ^a	67	2,16	0,69	0,329	0,720	
	37-45 Yaş ^b	95	2,07	0,75			
	46 Yaş ve Üstü ^c	29	2,14	0,69			
Motivasyon Kaybı	26-36 Yaş ^a	67	1,85	1,77	0,752	0,473	
	37-45 Yaş ^b	95	1,86	1,74			
	46 Yaş ve Üstü ^c	29	2,31	2,22			
Umut	26-36 Yaş ^a	67	1,31	1,37	3,340	0,038	c>a
	37-45 Yaş ^b	95	1,64	1,41			
	46 Yaş ve Üstü ^c	29	2,14	1,73			
BUÖ Toplam	26-36 Yaş ^a	67	5,33	3,31	1,483	0,230	
	37-45 Yaş ^b	95	5,58	3,14			
	46 Yaş ve Üstü ^c	29	6,59	3,93			
Birlikte Ebeveynlik Anlaşması	26-36 Yaş ^a	67	19,66	3,96	2,118	0,123	
	37-45 Yaş ^b	95	18,54	3,71			
	46 Yaş ve Üstü ^c	29	18,34	3,42			
Birlikte Ebeveynlik Çatışması	26-36 Yaş ^a	67	10,51	3,87	0,922	0,400	
	37-45 Yaş ^b	95	11,28	4,38			
	46 Yaş ve Üstü ^c	29	11,55	4,20			
Birlikte Ebeveynlik Destegi	26-36 Yaş ^a	67	30,63	5,22	2,696	0,070	
	37-45 Yaş ^b	95	28,78	6,20			
	46 Yaş ve Üstü ^c	29	28,10	6,11			
Birlikte Ebeveynliğin Küçümsenmesi	26-36 Yaş ^a	67	10,61	2,93	1,746	0,177	
	37-45 Yaş ^b	95	11,58	3,79			
	46 Yaş ve Üstü ^c	29	11,62	3,38			
Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü	26-36 Yaş ^a	67	22,76	5,72	3,195	* ^{bc}	a>b
	37-45 Yaş ^b	95	20,42	5,45			
	46 Yaş ve Üstü ^c	29	21,21	7,07			
Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi	26-36 Yaş ^a	67	24,00	4,24	4,667	0,011	a>b a>c
	37-45 Yaş ^b	95	21,91	5,28			
	46 Yaş ve Üstü ^c	29	21,21	5,60			

*p<0,05

Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları anne yaşı değişkenine göre incelenmiştir. Buna göre anne yaşı değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde ve birlikte ebeveynlik iş bölümü, aile ilişkilerinin ortak yönetimi durumlarında istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaşma olduğu tespit edilmiştir (p<0,05). Aradaki farklılık yapılan Scheffe testi ile incelenmiştir. Umutsuzluk düzeyi incelendiğinde çalışmaya katılım gösterenlerde anne yaşının 46 yaş ve üstünde olanların 26-36 yaş arasında olanlara göre daha yüksek puanlara sahip

olduğu görülmüştür. Birlikte ebeveynlik iş bölümü incelendiğinde annelerin 26-36 yaşında olması durumunda 37-45 yaşında olanlardan daha yüksek ortalamalarının olduğu saptanmıştır. Aile ilişkilerinin ortak yönetiminde de benzer şekilde 26-36 yaşında olanların hem 37-45 yaşında olanlardan hem de 46 yaş ve üstünde olanlardan daha yüksek puanlarının olduğu saptanmıştır. Buna göre anne yaşının artması ebeveynlerin umutsuzluk düzeyini artırırken birlikte ebeveynlik düzeylerinde düşüşe sebep olabilmektedir.

Çocukların babalarının yaşı değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ve birlikte ebeveynlik durumlarının farklılaşmasının tespiti yapılan ANOVA ile incelenmiş ve analiz sonuçlarına Tablo 4.7’de yer verilmiştir.

Tablo 4.7. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin baba yaşı değişkenine göre ANOVA sonucu

Değişken	Baba Yaşı	F	S.S	F	p	Fark
Gelecek ile İlgili Duygular Beklentiler	26-36 Yaş ^a	44	2,18	0,66	0,888	0,413
	37-45 Yaş ^b	92	2,04	0,78		
	46 Yaş ve Üstü ^c	55	2,18	0,64		
Motivasyon Kaybı	26-36 Yaş ^a	44	1,89	1,83	1,041	0,355
	37-45 Yaş ^b	92	1,77	1,68		
	46 Yaş ve Üstü ^c	55	2,22	2,05		
Umut	26-36 Yaş ^a	44	1,39	1,47	1,086	0,340
	37-45 Yaş ^b	92	1,58	1,34		
	46 Yaş ve Üstü ^c	55	1,82	1,67		
BUÖ Toplam	26-36 Yaş ^a	44	5,45	3,49	1,152	0,318
	37-45 Yaş ^b	92	5,39	3,03		
	46 Yaş ve Üstü ^c	55	6,22	3,67		
Birlikte Ebeveynlik Anlaşması	26-36 Yaş ^a	44	19,43	4,44	1,738	0,179
	37-45 Yaş ^b	92	19,11	3,57		
	46 Yaş ve Üstü ^c	55	18,13	3,49		
Birlikte Ebeveynlik Çatışması	26-36 Yaş ^a	44	11,18	4,12	1,449	0,237
	37-45 Yaş ^b	92	10,57	4,03		
	46 Yaş ve Üstü ^c	55	11,76	4,44		
Birlikte Ebeveynlik Destegi	26-36 Yaş ^a	44	30,57	5,71	1,356	0,260
	37-45 Yaş ^b	92	29,11	6,06		
	46 Yaş ve Üstü ^c	55	28,69	5,77		
Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü	26-36 Yaş ^a	44	11,16	3,44	0,410	0,665
	37-45 Yaş ^b	92	11,08	3,41		
	46 Yaş ve Üstü ^c	55	11,60	3,60		
Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü	26-36 Yaş ^a	44	21,86	5,47	0,769	0,465
	37-45 Yaş ^b	92	21,61	5,62		
	46 Yaş ve Üstü ^c	55	20,55	6,60		
	26-36 Yaş ^a	44	24,32	4,36	5,598	0,004* a>c

Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi	37-45 Yaş ^b	92	22,62	4,91
	46 Yaş ve Üstü ^c	55	20,96	5,49

*p<0.05

Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları baba yaşı değişkenine göre incelenmiştir. Buna göre baba yaşı değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaşma olmadığı bulunmuştur ($p>0,05$). Fakat Aile İlişkilerinin Ortak Yönetiminde istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşma görülmüştür ($p<0,05$). Aradaki farklılaşma yapılan Scheffe testi ile incelenmiştir. Buna göre 26-36 yaş arasında olan babaların 46 yaş ve üstünde olanlara göre daha yüksek puanlara sahip olduğu görülmüştür. Dolayısıyla aile ilişkilerinin ortak yönetiminde babaların yaşlarının daha düşük olmasında birlikte ebeveynliği olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Katılımcılardan anne çalışma değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri ve birlikte ebeveynlik durumlarının farklılaşmasının tespiti yapılan t testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçlarına Tablo 4.8'de yer verilmiştir.

Tablo 4.8. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin anne çalışma değişkenine göre t testi sonucu

Değişken	Anne Çalışma		F	S.S	Sd	t	p	
	Çalışıyor	Çalışmıyor						
Gelecek ile İlgili Duygular Beklentiler	Çalışıyor	Çalışmıyor	65	2,00	0,59	189	-1,603	0,111
			126	2,17	0,77			
Motivasyon Kaybı	Çalışıyor	Çalışmıyor	65	1,58	1,73	189	-1,870	0,063
			126	2,10	1,86			
Umut	Çalışıyor	Çalışmıyor	65	1,62	1,57	189	0,090	0,929
			126	1,60	1,42			
BUÖ Toplam	Çalışıyor	Çalışmıyor	65	5,20	3,23	189	-1,324	0,187
			126	5,87	3,38			
Birlikte Ebeveynlik Anlaşması	Çalışıyor	Çalışmıyor	65	19,66	3,36	189	2,014	0,045*
			126	18,51	3,94			
Birlikte Ebeveynlik Çatışması	Çalışıyor	Çalışmıyor	65	10,15	3,60	189	-2,154	.032*
			126	11,52	4,39			
Birlikte Ebeveynlik Desteği	Çalışıyor	Çalışmıyor	65	28,69	6,49	189	-1,062	0,290
			126	29,65	5,59			
Birlikte Ebeveynliğin Küçümsenmesi	Çalışıyor	Çalışmıyor	65	10,82	3,15	189	-1,237	0,218
			126	11,47	3,60			
Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü	Çalışıyor	Çalışmıyor	65	22,86	5,61	189	2,570	0,011*
			126	20,59	5,89			
Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi	Çalışıyor	Çalışmıyor	65	22,78	4,72	189	0,488	0,626
			126	22,40	5,28			

*p<0,05

Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları anne çalışma durumuna göre incelenmiştir. Buna göre anne çalışma değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Birlikte ebeveynlik düzeylerinde ise Birlikte Ebeveynlik Anlaşması, Birlikte Ebeveynlik Çatışması ve Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü alt boyutlarında istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılık olduğu

bulunmuştur ($p<0,05$). Aradaki farklılıklar incelendiğinde Birlikte Ebeveynlik Anlaşması ve İş Bölümü alt boyutlarında çalışan annelerin lehine olduğu görülmektedir. Bir diğer deyişle annelerin çalışması ebeveynlik anlaşması ve iş bölümü düzeylerinde olumlu yönde artış göstermesini sağlamaktadır. Birlikte ebeveynlik çatışmasında ise çalışmayan annelerin olduğu durumda daha yüksek puan ortalamalarının olduğu görülmüştür. Buna göre annelerin çalışmıyor olması çatışmaların artmasına sebep olabilmektedir.

Katılımcılardan anne eğitim değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri ve birlikte ebeveynlik durumlarının farklılaşmasının tespiti yapılan ANOVA ile analiz edilmiş ve analiz sonuçlarına Tablo 4.9'da yer verilmiştir.

Tablo 4.9. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin anne eğitim değişkenine göre ANOVA sonucu

Değişken	Anne Eğitim	F	S.S	F	p	
Gelecek ile İlgili Duygular Beklentiler	İlköğretim	23	2,22	0,60	0,282	0,839
	Ortaöğretim	78	2,12	0,72		
	Yükseköğrenim	72	2,07	0,78		
	Lisansüstü	18	2,17	0,62		
Motivasyon Kaybı	İlköğretim	23	1,96	1,40	1,022	0,384
	Ortaöğretim	78	1,96	1,92		
	Yükseköğrenim	72	2,06	1,97		
	Lisansüstü	18	1,22	1,17		
Umut	İlköğretim	23	1,22	1,28	1,075	0,361
	Ortaöğretim	78	1,56	1,33		
	Yükseköğrenim	72	1,81	1,66		
	Lisansüstü	18	1,44	1,42		
BUÖ Toplam	İlköğretim	23	5,39	2,43	0,572	0,634
	Ortaöğretim	78	5,64	3,42		
	Yükseköğrenim	72	5,93	3,69		
	Lisansüstü	18	4,83	2,36		
Birlikte Ebeveynlik Anlaşması	İlköğretim	23	18,78	3,40	3,212	0,024*
	Ortaöğretim	78	18,00	3,81		
	Yükseköğrenim	72	19,54	3,75		
Birlikte Ebeveynlik Çatışması	Lisansüstü	18	20,39	3,50	0,156	0,926
	İlköğretim	23	10,61	4,42		
	Ortaöğretim	78	11,18	4,07		
	Yükseköğrenim	72	11,14	4,35		
Birlikte Ebeveynlik Desteği	Lisansüstü	18	10,72	3,95	0,810	0,490
	İlköğretim	23	29,96	4,89		
	Ortaöğretim	78	29,24	5,90		
	Yükseköğrenim	72	28,78	6,66		
Birlikte Ebeveynliğin Kүçүmsenmesi	Lisansüstü	18	31,06	3,44	0,112	0,953
	İlköğretim	23	11,35	3,56		
	Ortaöğretim	78	11,32	3,54		
	Yükseköğrenim	72	11,07	3,27		
Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü	Lisansüstü	18	11,50	3,97	2,599	0,054
	İlköğretim	23	22,70	4,53		
	Ortaöğretim	78	20,21	5,89		
	Yükseköğrenim	72	21,56	6,28		
Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi	Lisansüstü	18	23,89	4,78	1,525	0,210
	İlköğretim	23	21,22	5,93		
	Ortaöğretim	78	22,03	5,26		
	Yükseköğrenim	72	23,40	4,76		
	Lisansüstü	18	22,94	4,11		

*p<0.05

Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları anne eğitim düzeyine göre incelenmiştir. Buna göre anne eğitim düzeyi değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Fakat Birlikte Ebeveynlik Anlaşması boyutunda istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Aradaki farklılaşmanın hangi iki ortalamalardan arasında olduğunu bulmak için yapılan Scheffe testi sonucunda ikili ortalamalar arasında farklılık olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre anne eğitim düzeyi ebeveynlerin birlikte ebeveynlik durumlarını etkilemediği söylenebilir.

Katılımcılardan baba eğitim değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri ve birlikte ebeveynlik durumlarının farklılaşmasının tespiti yapılan ANOVA ile analiz edilmiş ve bulgulara Tablo 4.10'da yer verilmiştir.

Tablo 4.10. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin baba eğitim değişkenine göre ANOVA sonucu

Değişken	Baba Eğitim	F	S.S	F	p	Fark	
Gelecek ile İlgili Duygular Beklentiler	İlköğretim ^a	17	2,12	0,70	1,427	0,236	
	Ortaöğretim ^b	75	1,99	0,69			
	Yükseköğrenim ^c	73	2,21	0,74			
	Lisansüstü ^d	26	2,23	0,71			
Motivasyon Kaybı	İlköğretim ^a	17	2,18	1,70	4,514	0,004*	c>b
	Ortaöğretim ^b	75	1,57	1,33			
	Yükseköğrenim ^c	73	2,47	2,22			c>d
	Lisansüstü ^d	26	1,27	1,54			
Umut	İlköğretim ^a	17	1,24	1,03	2,632	0,051	
	Ortaöğretim ^b	75	1,40	1,28			
	Yükseköğrenim ^c	73	1,97	1,68			
	Lisansüstü ^d	26	1,38	1,42			
BUÖ Toplam	İlköğretim ^a	17	5,53	2,85	3,861	0,010*	c>b
	Ortaöğretim ^b	75	4,96	2,55			
	Yükseköğrenim ^c	73	6,64	4,00			
	Lisansüstü ^d	26	4,88	3,00			
Birlikte Ebeveynlik Anlaşması	İlköğretim ^a	17	18,12	3,67	2,124	0,099	
	Ortaöğretim ^b	75	18,35	3,90			
	Yükseköğrenim ^c	73	19,15	3,70			
	Lisansüstü ^d	26	20,31	3,47			
Birlikte Ebeveynlik Çatışması	İlköğretim ^a	17	10,12	4,64	0,964	0,411	
	Ortaöğretim ^b	75	11,63	4,25			
	Yükseköğrenim ^c	73	10,89	4,29			
	Lisansüstü ^d	26	10,46	3,23			
Birlikte Ebeveynlik Desteği	İlköğretim ^a	17	31,12	4,00	1,094	0,353	
	Ortaöğretim ^b	75	29,11	5,96			
	Yükseköğrenim ^c	73	28,74	6,58			
	Lisansüstü ^d	26	30,42	4,56			
Birlikte Ebeveynliğin Küçümsenmesi	İlköğretim ^a	17	11,06	3,73	0,477	0,699	
	Ortaöğretim ^b	75	11,33	3,20			
	Yükseköğrenim ^c	73	11,45	3,89			
	Lisansüstü ^d	26	10,54	2,73			
Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü	İlköğretim ^a	17	23,47	4,96	3,786	0,011*	d>b
	Ortaöğretim ^b	75	20,11	5,74			
	Yükseköğrenim ^c	73	21,22	6,22			
	Lisansüstü ^d	26	24,00	4,80			
Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi	İlköğretim ^a	17	19,65	6,66	2,384	0,071	
	Ortaöğretim ^b	75	22,64	4,76			
	Yükseköğrenim ^c	73	22,67	5,12			
	Lisansüstü ^d	26	23,73	4,30			

*p<0.05

Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları baba eğitim düzeyi değişkenine göre incelenmiştir. Buna göre baba eğitim düzeyi değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ve birlikte ebeveynlik iş bölümü istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmaktadır ($p<0,05$). Aradaki farklılığın hangi iki ortalamalardan kaynaklandığının tespiti için yapılan Scheffe testi yapılmıştır. Buna göre motivasyon kaybı boyutunda yükseköğrenim mezunu babaların hem ortaöğretim hem de lisansüstü mezunu babalara göre daha yüksek ortalamalarının olduğu görülmüştür. BUÖ toplam puanında da yükseköğrenim mezunu babaların ortaöğretim mezunu babalara göre daha yüksek ortalamalara sahip olduğu bulunmuştur. Yani baba eğitim düzeyi arttıkça umutsuzluk düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Birlikte ebeveynlik iş bölümü boyutunda ise lisansüstü mezunu babaların ortaöğretim mezunu babalara göre daha yüksek ortalamalarının olduğu görülmüştür. Bir diğer deyiş ile baba eğitim düzeyinin artması birlikte ebeveynlikte iş bölümü puanlarının artmasını sağladığı söylenebilir.

Katılımcıların çocuklarının aldığı tanı değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri ve birlikte ebeveynlik durumlarının farklılaşmasının tespiti yapılan ANOVA ile incelenmiş ve sonuçlara Tablo 4.11'de yer verilmiştir. Yapılan ANOVA sırasında DEHB ($n=4$) ve Ortopedik Yetersizliği ($n=9$) olan katılımcıların sayısı az olması sebebiyle analizlere dahil edilmemiştir. Bu bağlamda çocukların tanı değişkenine göre yapılan analiz 178 katılımcının verisi ile tamamlanmıştır.

Tablo 4.11. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin çocukların tanısı değişkenine göre ANOVA sonucu

Değişken	Tanı	F	S.S	F	p	Fark	
Gelecek ile İlgili Duygular Beklentiler	Dil ve Konuşma ^a	68	2,01	0,72	1,173	0,325	
	İşitme Yetersizliği ^b	19	2,21	0,63			
	OSB ^c	42	2,02	0,56			
	Özel Öğrenme Güçlüğü ^d	21	2,19	1,08			
	Zihinsel Yetersizlik ^e	28	2,32	0,72			
Motivasyon Kaybı	Dil ve Konuşma ^a	68	2,01	2,02	3,452	0,010*	d>b d>c
	İşitme Yetersizliği ^b	19	1,21	1,84			
	OSB ^c	42	1,52	1,29			
	Özel Öğrenme Güçlüğü ^d	21	3,05	1,86			
	Zihinsel Yetersizlik ^e	28	2,21	1,91			
Umut	Dil ve Konuşma ^a	68	1,57	1,40	1,556	0,188	
	İşitme Yetersizliği ^b	19	1,42	1,46			
	OSB ^c	42	1,31	1,32			
	Özel Öğrenme Güçlüğü ^d	21	2,19	1,78			
	Zihinsel Yetersizlik ^e	28	1,86	1,58			
BUÖ Toplam	Dil ve Konuşma ^a	68	5,60	3,43	2,717	0,031*	-
	İşitme Yetersizliği ^b	19	4,84	3,61			
	OSB ^c	42	4,86	2,49			
	Özel Öğrenme Güçlüğü ^d	21	7,43	3,89			
	Zihinsel Yetersizlik ^e	28	6,39	3,54			
Birlikte	Dil ve Konuşma ^a	68	19,38	3,96			
	İşitme Yetersizliği ^b	19	19,74	2,96			
	OSB ^c	42	18,38	4,13			
Ebeveynlik Anlaşması	Özel Öğrenme Güçlüğü ^d	21	18,19	3,40	1,105	0,356	
	Zihinsel Yetersizlik ^e	28	18,25	3,40			
Birlikte	Dil ve Konuşma ^a	68	10,54	3,96			
	İşitme Yetersizliği ^b	19	10,05	3,73			
	OSB ^c	42	11,69	4,60			
Ebeveynlik Çatışması	Özel Öğrenme Güçlüğü ^d	21	11,43	4,49	0,876	0,480	

Zihinsel e Yetersizlik	28	11,46	4,05		
Dil ve Konuşma ^a	68	30,16	6,32		
İşitme Yetersizliği ^b	19	29,58	4,46	1,713	0,149

Birlikte Ebeveynlik	OSB ^c	42	29,98	4,90		
	Özel Öğrenme Güçlüğü ^d	21	27,81	6,96		
Desteği	Zihinsel Yetersizlik ^e	28	27,25	5,95		
	Dil ve Konuşma ^a	68	10,74	2,94		
Birlikte Ebeveynliğin Küçümsenmesi	İşitme Yetersizliği ^b	19	11,37	4,10		
	OSB ^c	42	11,48	3,74		
	Özel Öğrenme Güçlüğü ^d	21	12,00	4,35	0,678	0,608
	Zihinsel Yetersizlik ^e	28	11,50	3,52		
Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü	Dil ve Konuşma ^a	68	22,32	5,66		
	İşitme Yetersizliği ^b	19	22,89	5,74		
	OSB ^c	42	21,29	6,00		
Ebeveynlik İş Bölümü	Özel Öğrenme Güçlüğü ^d	21	18,95	6,05	1,842	0,123
	Zihinsel Yetersizlik ^e	28	20,43	6,05		
Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi	Dil ve Konuşma ^a	68	23,35	4,79		
	İşitme Yetersizliği ^b	19	22,47	4,30		
	OSB ^c	42	22,40	5,61		
Ortak Yönetimi	Özel Öğrenme Güçlüğü ^d	21	19,90	5,18	2,175	0,074
	Zihinsel Yetersizlik ^e	28	21,32	5,29		

*p<0,05

Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları çocukların tanı değişkenine göre incelenmiştir. Motivasyon Kaybı ve BUÖ toplam boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulgulanmıştır (p<0,05). Aradaki farklılığın hangi iki ortalamalardan kaynaklandığının tespiti için yapılan Scheffe testi yapılmıştır. Buna göre motivasyon kaybında çocuğu özel öğrenme güçlüğü tanısı olan ebeveynlerin çocuğu işitme yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu tanısı olanlara göre daha yüksek puanlara sahip olduğu tespit edilmiştir. Fakat BUÖ toplamda ise yapılan Scheffe testi sonucunda ikili ortalamalar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla çocuğu özel öğrenme güçlüğü tanısı almış ebeveynlerin motivasyonel bağlamda daha umutsuz oldukları söylenebilir. Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik durumlarında ise

çocukların tanısı değişkenine göre farklılaşma olmadığı görülmüştür.

Katılımcıların çocuklarının yaşları ve evlilik süreleri ile ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ve birlikte ebeveynlik durumlarının ilişkisinin tespiti yapılan Pearson korelasyon analizi ile analiz edilmiş ve sonuçlarına Tablo 4.12’de yer verilmiştir.

Tablo 4.12. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk düzeylerinin çocukların yaşları ile ebeveyn evlilik süreleri değişkenine göre yapılan Pearson korelasyon sonucu.

Değişken	Pearson Korelasyon (r)	Evlilik Süresi	Çocuğun Yaşı
Gelecek ile İlgili Duygular Beklentiler	(r)	0,049	0,058
	ı	0,505	0,426
	N	0,191	0,191
Motivasyon Kaybı	(r)	0,129	0,095
	P	0,075	0,190
	N	0,191	0,191
Umut	(r)	0,106	0,113
	P	0,145	0,120
	N	0,191	0,191
BUÖ Toplam	(r)	0,128	0,114
	P	0,078	0,115
	N	0,191	0,191
Birlikte Ebeveynlik Anlaşması	(r)	-0,057	-0,123
	ı	0,434	0,089
	N	0,191	0,191
Birlikte Ebeveynlik Çatışması	(r)	0,069	0,011
	ı	0,345	0,880
	N	0,191	0,191
Birlikte Ebeveynlik Desteği	(r)	-0,067	-0,171*
	ı	0,355	0,018
	N	0,191	0,191
Birlikte Ebeveynliğin Küçümsenmesi	(r)	0,072	0,107
	r	0,320	0,140
	N	0,191	0,191
Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü	(r)	-0,111	-0,155*
	ı	0,126	0,032
	N	0,191	0,191
Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi	(r)	-0,181*	-0,231**
	ı	0,012	0,001
	N	0,191	0,191

*p<0,05 (2-yönlü); **p<0,01 (2-yönlü)

Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları ebeveynlerin evlilik süresine ve çocuklarının yaşı değişkenine göre incelenmiştir. Buna göre evlilik süresi ile aile ilişkilerinin ortak yönetimi arasında negatif yönlü küçük bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (p<0,05). Dolayısıyla evlilik süresi arttıkça aile ilişkilerinin ortak yönetimi konusunda azalma olduğu söylenebilir. Evlilik

süresi ile ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Çocukların yaşları ile Birlikte Ebeveynlik Desteği, Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü ve Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi arasında negatif yönlü küçük bir ilişkinin olduğu bulunmuştur ($p<0,05$). Dolayısıyla çocukların yaşları arttıkça Birlikte Ebeveynlik Desteği, Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü ve Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi durumlarının azaldığı söylenebilir. Ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde hem özel gereksinimli çocuğun yaşına göre hem evlilik süresine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma yoktur.

5. TARTIŞMA

Yapılan bu çalışma 0-18 yaş aralığında özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarının, ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bunun yanında ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarının, umutsuzluk düzeylerini etkileyen değişkenlerin detaylı analizleri sonucu elde edilen bulguların alanda çalışmakta olan uzmanlara ve ailelere kılavuz olacağı düşünülmektedir.

Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik durumları formu dolduran ebeveyn değişkenine göre incelendiğinde Birlikte Ebeveynlik Anlaşması, Birlikte Ebeveynlik Desteği ve Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü alt boyutlarında babaların lehine istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek puanların olduğu bulunmuştur. Bu bulgu incelendiğinde babaların annelere göre daha çok birlikte ebeveynlik davranış ve algılarına sahip oldukları söylenebilir. Diğer bir deyişle babalar aile iklimi ve destekleşmeyi annelere kıyasla daha olumlu olarak algılamaktadır. Bu noktada anne veya baba olmanın birlikte ebeveynlik algısının önemli bir belirleyicisi olduğu düşünülebilir. Kültürümüze bakıldığında toplumdaki geleneksel rol paylaşımının sonucu olarak babaların uzun zaman diliminde dışarıda çalışıyor oluşundan dolayı babaların anne ile iyi bir ilişkiye daha çok bağımlı olduğu düşünülmektedir. Bu durum da babaların annelere kıyasla daha olumlu birlikte ebeveynlik davranış ve algılarına sahip olmasına yol açmış olabilir. Bu farklılığın babalık rollerinden ve baba katılımından kaynaklandığı şeklinde düşünülebilir. Baba katılımının nasıl ve ne derecede sağlandığı burada önemlidir. Kimi babalar aile içerisindeki görev paylaşımında yeteri kadar sorumluluk alırken kimi babalar da kendilerini sadece ulaşılabilir (çocuğun babaya istediği zaman ulaşabilmesi) kılmayı tercih ediyor olabilir. Bu noktada babanın sorumluluk almasının daha önemli olduğu düşünülmektedir. Anneler babaların daha çok sorumluluk almalarını beklerken, babanın kendini ulaşılabilir yapması babaya iyi bir birlikte ebeveynlik sergilediklerini düşündürüyor olabilir. Bu durum da annenin babalara göre daha olumsuz birlikte ebeveynlik algılarına sahip olmasına yol açmış olabilir. Yine toplumdaki geleneksel rol paylaşımının sonucu olarak bakım verme çoğunlukla anne tarafından sürdürülmektedir. Annenin bakım vermede ve ev içi sorumluluklarda babaya göre çok daha fazla sorumluluk almaktadır. Bu yüzden anneler birlikte ebeveynliğe ve

ebeveynler arası ilişkiye olumsuz bir bakış açısı sergiliyor olabilir. Aygürler'in (122) yapmış olduğu çalışmanın sonuçları incelendiğinde, erkek katılımcıların eşleriyle OSB tanımlı çocukları için yürüttükleri birlikte ebeveynlik deneyimlerinde “birlikte ebeveynlik anlaşması” (%43,27) ve “anne temelli baba destekli ebeveynlik” (%30,43) kategorilerindeki söylemlerin çoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu kategorileri “anne temelli ebeveynlik” (%21,73) takip ederken “birlikte ebeveynlik anlaşmazlığında” (%4,34) daha az söylem bulunduğu görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde; özel gereksinimli bir çocuk yetiştiren ailelerde iş bölümü ve babaların belirli rolleri hakkındaki bilgiler hâlâ sınırlıdır; bununla birlikte, sınırlı aile desteği nedeniyle annelerin ebeveynlik sürecine daha fazla dahil olduğu ve babaların anne ile olan ilişkileri, çalışma programları veya çocuğun engeliyle ilgili endişeleri nedeniyle sürece daha az dahil olduğu şeklindeki yaygın görüş de bulunmaktadır (123). Anne ve babaların toplumsal rolleri ile ilgili olarak, anne ve babalar arasında çocukla ilgili sorunların dağılımında eşitsizlik olduğu söylenebilir. İstatistikler de Türk ailelerinde çocuklarla ilgili konularda genellikle annelerin karar verdiğini ayrıca, Türk ailelerinde genellikle birincil bakım verenlerin anneler olduğunu göstermektedir (124). Egeren (125) tarafından yürütülen bir araştırmada da, bazıları babaların ortak ebeveynlik ilişkilerinden annelere göre daha yüksek memnuniyet bildirdiklerini bulunmuştur. Anne ve babaların ortak ebeveynlik üzerine farklı görüşler belirtmesi anne ve babaların aile içerisinde farklı rollere sahip olmasına bağlanabilir. Anneler ve babalar toplumsal cinsiyet rollerine dayalı olarak aile içerisinde sıklıkla farklı roller deneyimlediğinden (örneğin: Annenin çocuklarla ev içerisinde daha çok vakit geçirmesi ve sorumluluk alması, babanın uzun zaman diliminde dışarıda çalışıyor olması ve eve geldiğinde çocuklarla sınırlı vakit geçirmesi) ebeveynlik anne veya baba olmaya dayalı bir deneyim olabilir. Çocuklarıyla olan bu farklı roller, deneyimler ve katılım düzeyleri, anne ve babaların ortak ebeveynlik ilişkisine ilişkin algılarının farklı şekilde gelişmesine yol açabilir ve aynı zamanda ortak ebeveynlik üzerindeki etkileri hafifletebilir (126). Bailey ve Simeonsson (127) tarafından yapılan bir çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan anne-babaların ihtiyaçlarını değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda anneleri babalara kıyasla daha fazla eş desteği duydukları bulunmuştur. Sonuç olarak mevcut araştırmadaki bulguların alanyazındaki veriler ile örtüştüğü görülmektedir. Ebeveynlik sürecindeki paylaşımların ortak yapıldığını ifade eden

katılımcıların durumdan duydukları tatmini ifade ettikleri söylemleri alan yazına katkıda bulunurken, kadın katılımcıların birlikte ebeveynlik alt boyutlarında erkek katılımcılara göre daha az puan almaları düşünüldüğünde anne-babaların ebeveynlik algılarına dair yapılandırılmış araştırmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Ebeveynlerin umutsuzluk durumları formu dolduran ebeveyn değişkenine göre incelendiğinde, formu dolduran ebeveyn değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmamaktadır. Bu bulgu anne ve baba olmanın ebeveynlerin umutsuzluk durumlarında farklılık yaratmadığını ortaya koymaktadır. Bu noktada katılımcıların bireysel farklılıkları göz ardı edilmemelidir. Bireylerin yaşı, stresle baş edebilme becerisi, kaygıyı yönetebilme becerisi bu noktada önemlidir. Eğer ebeveynlerin kaygı ve stresle baş etme becerileri güçlüyse ebeveynler özel gereksinimli çocuğun ailede yarattığı stres ve kaygı durumunu kolaylıkla yönetebilecek ve bunun doğal sonucu olarak ailede umutsuzluk durumu az oluşacaktır veya hiç oluşmayacaktır. Alanda yapılan çalışmalara bakıldığında özel gereksinimli çocuğu olan anne-babalarla yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Çalışmaların daha çok anneler üzerine yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Literatüre bakıldığında Beck umutsuzluk ölçeği açısından cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı görülmektedir. Güzeloğlu (128), Say (129) tarafından yapılan çalışmalarda erkeklerin umutsuzluk düzeyleri kadınlara kıyasla daha fazla çıkmasına rağmen anlamlı bir farklılaşma saptanmamıştır. Durat ve arkadaşları (130) tarafından özel gereksinimli çocuğu olan anne-babalarla yürütülen çalışmada da aynı şekilde umutsuzluk puanının ebeveynin anne veya baba olan rolüne göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tunali ve Power'in yaptığı (131) yürüttüğü araştırmada özel gereksinimli çocuğun temel ihtiyaçlarını daha çok anneler yerine getirdiğinden annelerin umutsuzluk ve depresyon yaşamaya daha çok meyilli olduklarını ve daha fazla uzman desteğine ihtiyaç duyduklarını bulmuştur.

Bulgular incelendiğinde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarının, özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde fark göstermediği görülmektedir. Bu durum çocuğun cinsiyetinin yanı sıra çocuğun karakteristik yapısından kaynaklanıyor olabilir. Zor mizaçlı veya orta-ağır engelli bir çocuk ailede strese yol açabilir ve ebeveynlerde negatif duygular oluşmasına yol açabilir. Bu olumsuz duygular ve stres

birlikte ebeveynlik davranışlarını zayıflatıyor ve aile dinamiklerini olumsuz etkiliyor olabilir. Buna ek olarak bu durumun oluşmasında çocuğun cinsiyeti ile ilişkili olarak gelişim dönemlerinin de etkisi olabileceği düşünülmektedir. Çocuğun cinsiyeti ile ilgili farklılıklarının belirgin olarak ergenlik döneminde belirginleştiği düşünüldüğünde çocuğun yaşı ve cinsiyetinin farklılaşmayı incelerken ortak etkisine bakmanın faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu noktada alanda var olan çalışmalara bakıldığında özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algıları konusunda yapılan çalışmaların az olduğu görülmektedir. Singh ve De Man (132) tarafından yapılan bir çalışmada, ebeveynlerin çocuk cinsiyetine yönelik bakışlarının farklı olduğunu ve çocukların cinsiyetle ilişkili farklılıklarının ebeveynlerin çocuk yetiştirme becerilerini etkileyebileceğini bulmuştur. Güzeloğlu (128) tarafından yapılan bir araştırmada da özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin eş desteğinin çocuğun cinsiyetine göre farklılaşmadığı bulunmuştur.

Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynin umutsuzluk düzeylerinin özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre değişip değişmediği incelendiğinde; özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların umutsuzluk düzeylerinin, özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde fark göstermediği bulunmuştur. Bu bulgu özel gereksinimli çocuğun cinsiyetinin ebeveynin umutsuzluk düzeylerinde farklılık yaratmadığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda alan yazın incelendiğinde bu bulguları destekleyen çalışmalar vardır. Alan yazında çocuğun cinsiyeti ve ebeveyn umutsuzluğu arasındaki ilişkiyle ilgili çelişkili bulgularla karşılaşılmaktadır. Dykens ve arkadaşları (133) tarafından yürütülen bir çalışmada, özel gereksinimi olan çocuklardaki cinsiyet farkının gelecekteki beklentileri, yaşam doyumunu etkilemediğini bulmuştur. Bodur (134) tarafından yapılan bir çalışmanın sonuçları da bu bulguları desteklemiştir. Ünlüer (135) tarafından yapılan çalışmada da annelerin umutsuzluk düzeyleri arasında çocuğun cinsiyeti arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Frey ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada (136) erkek çocuğa sahip anne-babaların kız çocuğu olan anne-babalara göre daha fazla umutsuzluk ve çaresizlik yaşadıkları bulunmuştur. Güzeloğlu'nun (128) özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerle yürüttüğü çalışmada ise, çocuk cinsiyetlerine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin farklılaşma olmadığı görülmüştür. Bu bulguların aksini bulgulayan çalışmalar da vardır. Eyce (137) tarafından yapılan bir araştırmada, özel

gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveyn grupları yaptıkları çalışmada, erkek çocuğa sahip anne-babaların umutsuzluk puanlarının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Bu farklılıklar ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarından beklediği toplumsal cinsiyet rollerin farklı olmasından kaynaklanıyor olabilir. Kız ve erkek çocuklarından beklenen rollerin farklı olması ebeveynlerin çocukları hakkında farklı düzeylerde ve şekillerde umutsuzluğa sebep olabilir. Bu çalışmalara ilaveten çocukların cinsiyetlerinden daha çok çocukların davranış problemlerinin anne-babaların umutsuzluk düzeyini etkilediği çalışmalar vardır. (138,139)

Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik durumları özel gereksinimli çocuğun doğum sırası değişkenine göre incelendiğinde, birlikte ebeveynlik durumları istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmamaktadır. Buna göre özel gereksinimli çocukların doğum sırası ebeveynlerinin birlikte ebeveynlik durumlarını etkilemiyor denilebilir. Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik durumlarının farklılaşmasının çocuğun doğum sırasından daha çok, ailedeki kardeş sayısına, çocuğun engel türü ve engel oranına bağlı olarak farklılaştığı düşünülmektedir.

Özel gereksinimli çocuğun doğum sırası değişkenine ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin farklılaşmasını veya farklılaşması incelendiğinde, umutsuzluk düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmamaktadır. Buna göre özel gereksinimli çocukların doğum sırası ebeveynlerinin birlikte ebeveynlik durumlarını etkilemiyor demek mümkündür. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen ortalama puanlar incelendiğinde son çocuğu özel gereksinimli olan ebeveynlerin kendilerini daha umutsuz hissettiği söylenebilir. Ebeveynlerin sağlıklı bir çocuğa sahip olduktan sonra engelli olan bir çocuğa sahip olması ebeveynlerin sorumluluklarını artırdığı ve ebeveynlerin kendilerini daha umutsuz hissetmelerine yol açıyor olabilir.

Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarının özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin çocuk sayısına göre değişip değişmediği incelendiğinde, Birlikte Ebeveynlik Ölçeğinin Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Aradaki farklılığın hangi iki ortalamalardan kaynaklandığının tespiti için yapılan Scheffe testi sonucunda tek çocuğa sahip ebeveynlerin iki çocuğu olanlara ve üç çocuğu olanlara göre daha yüksek puanlara sahip olduğu görülmüştür. Buna bakılarak aile ilişkilerinin ortak yönetimi konusunda tek çocuklu olan ebeveynlerin daha çok birlikte ebeveynlik davranışları

gösterdikleri söylenebilir. Çocuk sayısı arttıkça aile ilişkilerinin ortak yönetimi azalıyor olabilir. Bu durumda çocuklara ayrılan vakit arttıkça eşlerin bu noktada etkileşimlerinin azaldığı ve birbirine verdikleri desteğin azaldığı düşünülebilir. Bununla paralel olarak tek çocuklu ailelerin kaynaklarını daha iyi harcadığı, daha güçlü aile dinamikleri kurduğu ve tek çocuğa sahip ebeveynlerin aile dinamiklerini yönetirken ortaklaşa hareket ediyor olabilirler. Baş (140) tarafından yapılan bir çalışmada, özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin eş desteği incelenmiştir. Araştırmada; Eş Destek Ölçeği alt boyutlarından Duygusal Destek boyutundan alınan puan ortalamalarının çocuk sayısına göre anlamlı farklılık gösterdiği, tek çocuk ve iki çocuğu olan annelerin puan ortalamasının üç çocuğu olanlara göre anlamlı şekilde farklılaştığı bulunmuştur. Maddi Yardım ve Bilgi Desteği boyutunda da dört ve üzeri çocuğu olanların ortalaması üç çocuğu olanlara kıyasla anlamlı düzeyde değişmektedir. Karaman (141) tarafından yapılan bir çalışmada, tipik gelişim gösteren ve özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin algıladığı eş desteği düzeyleri karşılaştırılarak incelenmiştir. Araştırmada, ebeveynlerin çocuk sayısına göre eş desteği alt boyutlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur.

Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin çocuk sayısı göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin farklılaşp/farklılaşmadığı incelendiğinde, ebeveynlerin çocuk sayısı değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmamaktadır. Bu bulgu ailedeki çocuk sayısının ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde farklılık yaratmadığını ortaya koymaktadır. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin başta özel gereksinimli çocuğun bakım verme süreci olmak üzere aile dinamiklerini yönetme şekli ve kardeşlerin bu noktada etkin katılımı burada önemli olabilir. Anne, baba ve kardeşler bu süreci birlikte ve sağlıklı bir şekilde yürütüyorlarsa, birbirlerine destek oluyorsa ebeveynlerde daha az umutsuzluk oluşacağı düşünülmektedir. Akmanış (142) tarafından yapılan bir çalışmada, 2 kardeşi olan çocukların annelerin umutsuzluk düzeyi, kardeşi olmayan çocukların annelerine kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Benzer olarak, çocukların 2 veya 3 kardeşe sahibi oluşu da annelerin umutsuzluk puanlarında farklılaşmaya sebep oluşturmuş ve 2 kardeşi olan çocukların annelerin umutsuzluk düzeyi, 1 kardeşi olan çocukların annelerine kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan başka bir çalışmada (143), özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveyn ile özel gereksinimli çocuğa

sahip olmayan ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri incelenmiştir. Araştırmada, ebeveynlerin umutsuzluk puanlarının ebeveynlerin sahip olduğu çocuk sayısına göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Kurumeşe (144) tarafından yapılan bir çalışmada da, zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin umutsuzluk düzeyleri incelenmiştir. Bu çalışmada da annelerin çocuk sayısına göre annelerin umutsuzluk puanlarında farklılaşma olmadığı bulunmuştur.

Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarının annenin yaşına göre değişip değişmediği incelendiğinde, anne yaşı değişkenine göre birlikte ebeveynlik iş bölümü, aile ilişkilerinin ortak yönetimi durumlarında istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşma bulunmuştur. Aradaki farklılaşma yapılan Scheffe testi ile incelenmiştir. Birlikte ebeveynlik iş bölümü incelendiğinde annelerin 26-36 yaşında olması durumunda 37-45 yaşında olanlardan daha yüksek ortalamalarının olduğu saptanmıştır. Aile ilişkilerinin ortak yönetiminde de benzer şekilde 26-36 yaşında olanların hem 37-45 yaşında olanlardan hem de 46 yaş ve üstünde olanlardan daha yüksek ortalamalarının olduğu saptanmıştır. Annelerin yaşı arttıkça yaşam deneyimlerinin-arttığı bununla birlikte de birlikte ebeveynlik davranış ve algılarında düşüş olduğu söylenebilir. Bu durumun oluşmasında evlilik süresinin de etkisi olabileceği göz önüne alınmalıdır. Çünkü ebeveynlerin yaşı arttıkça içinde buldukları evliliğin süresi de artıyor. Ebeveynler evliliklerinin ilk yıllarında daha çok birlikte ebeveynlik davranışları sergilerken, evlilik süreleri arttıkça daha az birlikte ebeveynlik davranışları sergiliyor olabilir. Evliliğin başlangıç yıllarında ılımlı ve uyumlu olan birlikte ebeveynlik davranışları zaman geçtikçe uyumsuz ve tutarsız ebeveynlik davranışlarına dönüşüyor olabilir. Dolayısıyla evlilik süresi ve annenin yaşını birlikte ebeveynlik davranışlarında ortaklaşa etki yaptığı düşünülmektedir. Alanda bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde, diğer araştırmacıların mevcut araştırmada elde edilen bulgunun tam tersi bulgular elde ettiği görülmüştür. Güzeloğlu (128) tarafından yapılan bir çalışmada, annelerin yaşlarının eş desteğinde bir farklılaşma yaratmadığı bulunmuştur. Baş (140) yürüttüğü bir çalışmada da, eş desteğinin annelerin yaşına göre değişkenlik göstermediği bulmuştur. Yüksek ve Yüksek ve Yurdakul yaptıkları çalışmada (145) gebelerin algıladıkları eş desteğini incelemiştir. Araştırmanın sonucunda annelerin yaşına göre gebelerin algıladığı eş desteklerinin farklılaşmadığı bulunmuştur.

Annenin yaşına göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin değişip değişmediği incelendiğinde, anne yaşı değişkenine göre umutsuzluk düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Aradaki farklılık yapılan Scheffe testi ile incelenmiştir. Umutsuzluk düzeyi incelendiğinde çalışmaya katılım gösterenlerde anne yaşının 46 yaş ve üstünde olanların 26-36 yaş arasında olanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmamızın diğer analizleri incelendiğinde ‘evlilik süresi ile aile ilişkilerinin ortak yönetimi’ arasında negatif küçük bir ilişki bulunduğu ve ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranışları ile umutsuzluk düzeyleri arasında negatif yönlü küçük bir ilişkiye ulaşıldığı görülmektedir. Bu bulgular ilişkilendirildiğinde ‘annenin yaşı arttıkça ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin artmasında’ dolaylı olarak evlilik süresinin de etkisi olabileceği düşünülmektedir. Yani annenin yaşı arttıkça evlilik süresinin de artacağı ve bunun da umutsuzluk düzeyini olumsuz etkileyebilir. Ebeveynlerin yaşı arttıkça ‘beklentilerin azalması, pişmanlığın oluşması, geç kalınmışlık hissinin ortaya çıkması ve motivasyon kaybının ortaya çıkması’ durumların ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerini artırdığı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra annenin yaşı arttıkça ‘çocuğa benden sonra kim bakacak?’ endişesinin oluşması ve bunun da umutsuzluk düzeyini artırdığı düşünülmektedir. Danış (146) tarafından yürütülen bir çalışmada da, annelerin yaşlarına göre umutsuzluk düzeylerinin değiştiği ve genç annelerin diğer annelere kıyasla umutsuzluk puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ancak alan yazındaki diğer çalışmalar incelendiğinde diğer araştırmaların bulgularının bu araştırmanın bulguları ile örtüşmediği görülmüştür. Güzeloğlu (128) tarafından yapılan bir çalışmada, ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin annelerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkmadığı bulunmuştur. Durat ve arkadaşları (130) tarafından yapılan bir çalışmada da annelerin yaşları ile ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. Say (143) özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerini incelediği çalışmasında, annelerin yaşına göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin değişmediğini bulmuştur. Bujnowska ve arkadaşları (147) tarafından yapılan çalışmada annelerin yaşı arttıkça umutsuzluk düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir. Seltzer ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada da genç annelerin yaşlı annelere

göre daha huzursuz oldukları, çocuğun yetersizliği ile ilgili bilinmeyen çok fazla durumun olması şeklinde açıklanmıştır (148).

Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarının babanın yaşına göre değişip değişmediği incelendiğinde, baba yaşı değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Fakat Aile İlişkilerinin Ortak Yönetiminde istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşma olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Aradaki farklılık yapılan Scheffe testi ile incelenmiştir. Buna göre babalardan 26-36 yaş arasında olanların 46 yaş ve üstünde olanlara göre daha yüksek ortalamalarının olduğu görülmüştür. Dolayısıyla aile ilişkilerinin ortak yönetiminde babaların yaşlarının daha düşük olmasında birlikte ebeveynliği olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Çalışmada buna benzer bulgu ‘annenin yaşına göre farklılaşmada da’ bulgulanmıştır. Bu farklılığın oluşmasında evlilik süresinin de etkisi olabileceği düşünülmektedir. Evliliğin ilk yıllarında ebeveynler aile ilişkilerinin ortak yönetiminde daha idealist iken, yaş ve evlilik süresi ilerledikçe daha az idealist olabilir. Babalar evliliğin ilk yıllarında ev içi dinamikleri yönetmede daha çok katılım sağlarken evlilik süresi arttıkça daha az katılım sağlıyor olabilir ya da artık bu süreç ev içinde sorumluluk paylaşımı şeklinde olabilir. Bunu da birlikte ebeveynlik davranışı olarak nitelendirmek çok doğru olmaz. Bu kapsamda yapılan çalışmaların, bulgularımızla benzer ve farklı sonuçlar ortaya çıkardığı görülmektedir. Araştırmamızla benzer olarak, Yüksel ve Yurdakul (145), gebelerin algıladıkları eş desteğini araştırdıkları çalışmasında baba yaşı düştükçe eş desteğinin arttığı gözlemlenmiştir. Araştırmamızdan farklı olarak, Baş (140) özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin eş desteğini araştırdığı çalışmasında, babaların yaşına göre eş desteğinde farklılaşma olmadığını saptamıştır. Güzeloğlu (128), ise araştırmasında da babaların yaşına eş desteğinde farklılaşmanın olmadığını bulmuştur.

Babanın yaşına göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin değişip değişmediği incelendiğinde, baba yaşı değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgu babanın yaşının umutsuzluk düzeylerinde farklılık yaratmadığını ortaya koymaktadır. ‘Erkeklerin psikolojik sağlamlıklarının kadınlara kıyasla daha yüksek olması ve kadınların erkeklere göre depresyona daha yatkın olmalarının’ bu

sonucun oluşmasında bir etken olacağı düşünülmektedir. Bu durum ebeveynlerin özel gereksinimli çocuğa yönelik tutumlarının, yaş değişkeninden bağımsız olması ile de açıklanabilir. Bu kapsamda yapılan çalışmalara bakıldığında çalışmaların daha çok anneler üzerine yoğunlaştığı, babaların yaşı ile ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerini inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Durat ve arkadaşları (130) tarafından yapılan çalışmada, özel gereksinimli çocuğu olan babaların umutsuzluk düzeylerinde babaların yaşına göre bir farklılaşmanın olmadığı bulunmuştur.

Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarının annenin çalışma durumuna göre değişip değişmediği incelendiğinde, Birlikte Ebeveynlik Anlaşması, Birlikte Ebeveynlik Çatışması ve Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılık tespit edilmiştir. Aradaki farklılıklar incelendiğinde Birlikte Ebeveynlik Anlaşması ve İş Bölümü alt boyutlarında çalışan annelerin lehine olduğu görülmektedir. Bir diğer deyişle annelerin çalışması ebeveynlik anlaşması ve iş bölümü düzeylerinde olumlu yönde artış göstermesini sağlamaktadır. Birlikte ebeveynlik çatışmasında ise çalışmayan annelerin olduğu durumda daha yüksek puan ortalamalarının olduğu görülmüştür. Buna göre annelerin çalışmıyor olması çatışmaların artmasına sebep olabilmektedir. Annenin çalışmadığı bir tabloda doğal olarak ev içi işler ve çocukların bakımı anneye sorumluluk olarak biniyor. Ancak ‘annenin iş hayatında yer almasının, ekonomik bağımsızlığını elde etmesinin’ ev ve aile içerisindeki dinamikleri ortak yönetilmesini ve zorunlu baba katılımını mümkün kılıyor olabilir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar incelendiğinde, annenin çalışma durumu değişkenini araştırmalarına dahil eden sınırlı çalışma olduğu görülmüştür. Çalışma sonucundan farklılık olarak Gülbaktı (149), özel gereksinimli çocukların aileleri ile yaptığı çalışmada çalışma durumu ile anne-babaların algıladıkları eş desteği arasında bir ilişki bulamamıştır. Mchale ve arkadaşları (150) tarafından yapılan bir çalışmada, kadınların aile ekonomisine katkıda bulunmaları ve bir işte çalışmalarının anne-babalar arasında sorumluluk dağılımını artıran faktörlerden biri olduğu bulunmuştur.

Annelerin çalışma durumuna göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin değişip değişmediği incelendiğinde, anne çalışma değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmamaktadır. Bu bulgu annenin çalışma durumunun ebeveynin umutsuzluk düzeylerinde farklılık

yaratmadığını ortaya koymaktadır. Anne her ne kadar çalışıyor olsa da toplumumuzdaki geleneksel rol paylaşımının sonucu olarak çocuğun bakımı ve işleri genellikle annede olmasının bu durumun oluşmasında bir etken olduğu düşünülmektedir. Anne bir işte çalışmasına rağmen ev içinde ve ev dışında anneyi birçok sorumluluk beklemektedir. Başta özel gereksinimli çocuğun bakımı olmak üzere aile içerisindeki sorumluluklara annenin babaya göre daha maruz kalması farklılığın oluşmamasında etkili olduğu düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde özel gereksinimli çocuklara sahip annelerle yapılan çalışmaların fazla olduğu ama annelerin çalışma durumu değişkeninin dahil edildiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Kurumeşe (144) tarafından yapılan bir çalışmada, özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin çalışma durumuna göre annelerin umutsuzluk düzeylerinde farklılaşma olmadığı bulunmuştur. Benzer olarak Say (143) tarafından yapılan bir çalışmada da , annenin çalışma durumu ile umutsuzluk düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Collades ve arkadaşları (151) tarafından yapılan bir çalışmada annenin çalışma durumunun ebeveynin umutsuzluk düzeyi üzerinde etkili olmadığı bulunmuştur.

Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarının annenin eğitim durumuna göre değişip değişmediği incelendiğinde, Birlikte Ebeveynlik Anlaşması boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Aradaki farklılığın hangi iki ortalamalardan kaynaklandığının tespiti için yapılan Scheffe testi sonucunda ikili ortalamalar arasında farklılık olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre anne eğitim düzeyi ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranışlarını etkilemediği söylenebilir. Bu durumun oluşmasında bir ailede bakım verme yükümlülüğünün genelde ‘annede olması’ olduğu düşünülmektedir. Toplumda yaygın olarak var olan ‘kadın evde, baba işte’ ideolojisinin sonucu olarak bir ailede bakım verme yükümlülüğü genelde annededir. Anneler ailedeki bakım verme sorumluluklarının çoğunu üstlenmekte, babalara göre çocuklarla daha çok zaman geçirmekte ve babalar da genellikle ailenin finansal sorumluluğunu üstlenmektedir. Anne hangi öğrenim düzeyinde olursa olsun, bakım verme sorumluluğunun çoğunun annede olduğu gözlemlenmektedir. Baba her ne kadar katılım sağlasa da bakım verme sorumluluğunun çoğunlukla ‘anne temelli baba yardımcı’ şeklinde ilerlediği görülmektedir. Alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde de mevcut araştırmamızdan

farklı bulgulara ulaşılmıştır. Baş (140) tarafından yapılan bir çalışmada, Duygusal Destek alt boyutunda lisansüstü eğitim düzeyinde olan annelerin puan ortalamaları lise mezunu ve ilköğretim mezunu olan annelerin puanlarından anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Kim ve arkadaşları (152) tarafından yürütülen bir çalışmada da annelerin eğitim durumları ile annelerin eşlerine verdikleri destek arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Atalan (153) tarafından yapılan bir çalışmada da özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin eğitim durumları ile eş desteği arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Stright ve arkadaşları (154) yapılan bir çalışmada ise de annelerin eğitim düzeyi arttıkça umutsuzluk gösterme durumunun azaldığı bulunmuştur.

Annenin eğitim durumuna göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin değişip değişmediği incelendiğinde, anne eğitim düzeyi değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmamaktadır. Bu bulgu annenin eğitim durumunun umutsuzluk düzeylerinde farklılık yaratmadığını ortaya koymaktadır. Özel gereksinimli bir çocuğun dünyaya gelmesi ailelerin yaşam biçimini birçok açıdan değiştirmektedir. Özel gereksinimli çocuğun bakımı, eğitimi, kişisel ihtiyaçları sıklıkla aile bireyleri en çok olarak da anneler tarafından yerine getirdiği düşünülürse anne hangi eğitim düzeyinde olursa olsun çocuğun bakım verme sürecinde genelde babadan daha çok sorumluluk aldığı için annenin öğrenim durumuna göre farklılaşma ortaya çıkmamış olabilir. Alan yazında bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde mevcut araştırma bulgularından benzerlik ve farklılık gösterecek şekilde bulguların olduğu görülmüştür. Tsai ve arkadaşları (155) tarafından yapılan bir çalışmada annelerin ve babaların eğitim düzeyleri arttıkça olumlu birlikte ebeveynlik davranışlarının sayısının da arttığı bulunmuştur. Haveman ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada (156) eğitim düzeyi azaldıkça annelerin çocukların bakım sorumluluğunda zorlandıkları ve kendilerine daha az zaman ayırdıkları bulunmuştur. Kurumeşe (142) tarafından yapılan bir çalışmada, umutsuzluk ölçeğinin motivasyon kaybı alt boyutunda ilkokul ve orta okula kıyasla lise ve üstü eğitim düzeyinde olan katılımcıların daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Çengelci-Özkes'in (157) çalışmasının sonuçlarına göre annelerin eğitim düzeyi annelerin umutsuzluk puanlarında farklılaşma yaratmaktadır. Güzeloğlu (128) tarafından yapılan bir çalışmada, ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde annelerin eğitim durumunun herhangi bir farklılaşmaya sebep olmadığı tespit edilmiştir.

Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarının babanın eğitim durumuna göre değişip değişmediği incelendiğinde, baba eğitim düzeyi değişkenine göre birlikte ebeveynlik iş bölümü istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmaktadır. Aradaki farklılığın hangi iki ortalamalardan kaynaklandığının tespiti için yapılan Scheffe testi yapılmıştır. Birlikte ebeveynlik iş bölümü boyutunda lisansüstü mezunu babaların ortaöğretim mezunu babalara göre daha yüksek ortalamalarının olduğu görülmüştür. Bir diğer deyiş ile baba eğitim düzeyinin artması birlikte ebeveynlikte iş bölümü puanlarının artmasını sağladığı söylenebilir. Babanın eğitim düzeyi yükseldikçe eşlerin birbirleri ile daha iyi iletişim kurma becerisi arttığı ve evlilik içi geçimsizliklere daha sağlıklı çözümler getirdikleri düşünülmektedir. Bunun diğer bir sebebinin de ortaöğretim ve ilköğretim mezunu babanın ekonomik kaygılarının olması ve babanın kendini yetersiz hissetmesi olduğu söylenebilir. Eğitim durumu ekonomik durumu ile de ilişkilendirildiğinde eğitim düzeyi arttıkça babanın ekonomik durumu artığından çocuklarıyla daha fazla ilgilenilmekte, dışarı çıkarabilmekte çocuğun ihtiyacını karşılayabilmektedir. Bununla birlikte eğitim düzeyinin arttıkça duyguların daha rahat ifade edilebileceği, iletişim becerilerinin daha gelişmiş olabileceği, ebeveynliğin ortak yönetimine ve ev içi/dışı iş bölümüne karşı farkındalığın oluştuğu ve bu durumun da farklılaşmada etkili olabileceği düşünülmektedir. Eğitimin, ebeveynlere bilişsel beceriler sağlamış olması, birlikte ebeveynliği destekleyen tutumları etkilemiş olması nedeniyle de bu ilişki ortaya çıkmış olabilir. Baş (140) tarafından yürütülen bir çalışmada, eğitim seviyesi lisans ve üzeri öğrenim durumu olan babaların eş desteğinde puan ortalamalarının hem lise mezunu annelerin hem de ilköğretim mezunu babaların puan ortalamasından anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur. Kim ve arkadaşları (152) ise çalışmasında babaların eğitim durumları ve annelerin algıladıkları eş desteği arasında anlamlı bir değişkenlik olduğunu bulmuştur. Babaların eğitim düzeyleri yükseldikçe annelerin algıladıkları eş desteği düzeyinin de aynı şekilde arttığı şeklinde bulgulara ulaşılmıştır. Türkoğlu ve arkadaşları (158) tarafından yürütülen bir çalışmada, okul öncesi dönemde çocuğu olan babalarla yapılan çalışmada, eğitim düzeyi yüksek olan babaların, eğitim düzeyi düşük olan babalara göre eş desteği daha fazladır. Tüm bu bulgular ışığında, babaların eğitim düzeyinin eşlerine daha çok destek olmalarında önemli bir değişken olduğu düşünülmektedir.

Babanın eğitim durumuna göre göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin değişip değişmediği incelendiğinde, baba eğitim düzeyi değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmaktadır. Aradaki farklılığın hangi iki ortalamalardan kaynaklandığının tespiti için yapılan Scheffe testi yapılmıştır. Buna göre motivasyon kaybı boyutunda yüksek öğrenim mezunu babaların hem ortaöğretim hem de lisansüstü mezunu babalara göre daha yüksek ortalamalarının olduğu görülmüştür. Beck umutsuzluk ölçeği toplam puanında da yüksek öğrenim mezunu babaların ortaöğretim mezunu babalara göre daha yüksek ortalamalarının olduğu görülmüştür. Bir diğer deyiş ile baba eğitim düzeyi arttıkça umutsuzluk düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Eğitim seviyesi arttıkça hayattan beklentilerin artması, bununla birlikte artan iş yükü, hayata dair olan vizyonun gelişmesinin, beklentilerin gerçekleşmemesinin bu durumun oluşmasında etkisi olacağı düşünülmektedir. Bu sorumlulukların bireyleri süreç içerisinde yordduğu ve bireylerin de bu noktada daha çok umutsuzluk yaşadıkları düşünülmektedir. Alanda yapılan çalışmalara bakıldığında özel gereksinimli çocuklara sahip babalarla yapılan çalışmaların sınırlı olduğu ve çalışmaların daha çok anneler üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Say (143) yaptığı çalışmasında babaların eğitim düzeyleri ile ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Avşaroğlu (159) tarafından yapılan bir çalışmada ise de, babaların eğitim durumuna göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde bir farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir. Mevcut çalışmamızdan farklı olarak Akhtar ve arkadaşları (160) tarafından Hindistan'da yapılan çalışmada, özel gereksinimli çocuğu olan babaların eğitim seviyesi düştükçe umutsuzluk düzeyi yükselmekte olduğu bulunmuştur. Araştırmamızdan farklı olarak Quine ve Pahl (161) tarafından yapılan bir çalışmada eğitim düzeyi yüksek olan babaların problem çözme becerilerinin daha iyi olduğu ve babaların annelerle birlikte stres durumunu daha iyi yönetebildikleri bulunmuştur.

Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarının özel gereksinimli çocukların tanısına göre farklılaşması incelendiğinde, ebeveynlerin birlikte ebeveynlik durumlarında çocukların tanısı değişkenine göre farklılaşma olmadığı görülmüştür. Bu noktada farklılaşmanın oluşmamasının çocuğun tanısından ziyade çocuğun engel oranından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çocuğun engel oranı araştırmamızda ele alınmamış ve incelenmemiştir. Çocuğun engel derecesi yani çocuğun hafif ya da ağır

zihinsel engelli olması ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarını şekillendiriyor olabilir. Buna ek olarak anne ve babaların çocuklarının engel durumunu nasıl algıladıkları önemli olabilir. Ebeveynlerin çocuklarının engellilik durumlarını kontrol edemedikleri durumlarda stres düzeylerinin arttığı ve bu durumda da ebeveynlerin ebeveynlik rollerini yerine getiremedikleri sonrasında aile ilişkilerini yönetemedikleri düşünülmektedir. Alanda bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde de genellikle araştırmaların belirli tanı grupları ile yürütüldüğünü, tüm özel eğitim tanılarının dahil edildiği çok sınırlı çalışmanın olduğu görülmüştür. Sim ve arkadaşları (162) tarafından yapılan bir çalışmada otizm spektrum bozukluğu tanılı bir çocuğa sahip olmanın ebeveynler arasındaki evlilik çatışmalarını artırabileceği ve çift ilişkisinin kalitesini azaltabileceğini bulmuşlardır. Gülbaktı (149) tarafından yürütülen ve eş desteğinin araştırıldığı çalışmada, çocuğu zihinsel engel tanısına sahip olan anneler ile çocuğu otizm tanısına sahip olan annelerin ortalamaları arasındaki farklılık çocuğu zeka geriliği tanısına sahip olan annelerin aleyhine anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Atalan (153) yaptığı bir çalışmada ise, özel gereksinimli çocuğun tanısına göre ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarında farklılaşma olmadığını bulmuştur. Güzeloğlu (128) tarafından yapılan bir çalışmada da özel gereksinimli çocuğun tanısına göre ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarında farklılaşma olmadığı bulgulanmıştır.

Özel gereksinimli çocukların tanısına göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin farklılaşması incelendiğinde, Motivasyon Kaybı ve Beck umutsuzluk ölçeği toplam boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulgulanmıştır. Aradaki farklılığın hangi iki ortalamalardan kaynaklandığının tespiti için yapılan Scheffe testi yapılmıştır. Buna göre motivasyon kaybında çocuğu özel öğrenme güçlüğü tanısı olan ebeveynlerin çocuğu işitme yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu tanısı olanlara göre daha yüksek ortalamalara sahip olduğu tespit edilmiştir. Fakat BUÖ toplamda ise yapılan Scheffe testi sonucunda ikili ortalamalar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla çocuğu özel öğrenme güçlüğü tanısı almış ebeveynlerin motivasyonel bağlamda daha umutsuz oldukları söylenebilir. Özel öğrenme güçlüğüne sahip çocukların genellikle kaynaştırma öğrencisi olmalarının ve var olan örgün eğitim müfredatından çoğunlukla sorumlu olmalarının bu farklılaşmada etkisi olabilir.

Öğrenme güçlüğüne sahip çocuklar öğrenme becerilerinde sorunlar yaşamalarının ve sürekli müfredata yetişebilme çabalarının anne/babaları yorduğu ve onlarda kaygıya yol açtığı düşünülmektedir. Güzeloğlu (128) tarafından yapılan çalışmada, ağır zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin umutsuzluk düzeyi dil konuşma güçlüğü, bedensel yetersizliği ve görme yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlere göre daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Cangür ve diğerleri (163) tarafından yapılan araştırma sonucunda, çocuğun yetersizlik türünün ailenin hayallerinde ve planlarında etkili olduğu bulunmuştur.

Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranışları ve ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri özel gereksinimli çocuklarının yaşı değişkenine göre incelenmiştir. Çocukların yaşları ile Birlikte Ebeveynlik Desteği, Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü ve Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi arasında negatif yönlü küçük bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Dolayısıyla çocukların yaşları arttıkça Birlikte Ebeveynlik Desteği, Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü ve Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi durumlarının azaldığı söylenebilir. Bu durumun oluşmasında özel gereksinimli çocuğun varlığının ve çocuğun yaşla birlikte ailede varoluş süresinin artmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. Özel gereksinimli çocuğun varlığı ve bu çocuğu büyütmedeki zorluklar aile dinamiklerini ve ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranışlarını zayıflattığı düşünülmektedir. Zaman ilerledikçe bu zorluklar ailedeki stresi ve çatışmayı artırmaktadır. Çocuk büyütmedeki bu başarısızlıklar ebeveynler arası eleştiriler ve krizlerle sonuçlanmaktadır. Bu durumun da ilerleyen zamanlarda ebeveynlerin iletişime kapalı olmasına ve ailede iş birliğinin azalmasına yol açacağı düşünülmektedir. Ebeveynler çocuklar büyürken farklı zorluklarla karşılaştıkça, birlikte ebeveynlik davranışlarının daha az istikrarlı hale gelme olasılığı da bulunmaktadır. Kurumeşe (144) tarafından yapılan bir çalışmada, özel gereksinimli çocuğun yaşı ile annelerin diğer eşinden algıladıkları destek arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Baş (140) tarafından yürütülen bir çalışmada da, eşlerin birbirine verdikleri destek çocuğun yaşına göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Schoppe ve arkadaşları (164) tarafından yapılan bir çalışmada ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranışlarının bebeklikten çocukluğa kadar olan süreçte kısmen kararlılık olduğu bulunmuştur.

Özel gereksinimli çocuklarının yaşı değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri incelendiğinde ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde özel gereksinimli çocuğun yaşı değişkenine göre farklılaşma olmadığı görülmüştür. Bu bulgu çocuğun yaşının ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde farklılık yaratmadığını ortaya koymaktadır. Bu durumun oluşmasında ebeveynlerin zaman geçtikçe gelişen baş etme becerilerinin önemli olduğu düşünülmektedir. Hiçbir anne ve baba farklı ya da özel gereksinimli bir çocuğa sahip olacağı duygusu ile anne ve baba olmaya hazırlanmaz. Hatta bu düşüncenin varlığı bile birçok anne/baba adayını huzursuz eder. Ebeveynler sağlıklı bir çocuğun doğumunu beklerken özel gereksinimli bir çocuğun doğumuyla büyük hayal kırıklığı yaşarlar. Özel gereksinimli çocuğun doğumu ailede travmatik etkiler yaratabilmekte ve aileler olumsuzluk duygular olumsuz yaşayabilmektedir. Fakat zaman geçtikçe ebeveynlerin bu olumsuzluklarla baş etme becerilerin gelişiyor ve güçleniyor olabilir. Bu da farklılığın oluşmamasında etkili olabilir. Buna ek olarak özel gereksinimli çocuğun yaşı ile çocuğun mevcut bakım süresinin ilişkili ve paralel olduğu düşünülmektedir. Özel gereksinimli çocuğun aileye dahil olması zorlu bir süreçtir. Ebeveynler farklılıklarla gelen çocuğa ve onun şekillendirdiği hayata uyum sağlamak zorundadır. Bu uyum sağlama süreci ve bakım zorluğu ebeveynlerde sürekli umutsuzluk durumunun oluşmasına sebep oluyor olabilir. Oluşan sürekli kaygı durumunda çocuğun yaşına göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde farklılaşmamanın oluşmamasına yol açtığı düşünülmektedir. Kapsamda yapılan çalışmaların sınırlı olmakla birlikte, Yarıcı (165) tarafından yürütülen bir çalışmada, yetersizliğe sahip çocuğun yaşı 12-18 arası olan otistik çocuğa sahip annelerde umutsuzluk, yetersizliğe sahip çocuğun yaşı 2-5 arası olanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Orr ve arkadaşları (166) tarafından yapılan bir çalışmada ise çocuğun yaşının anne-babanın stres ve umutsuzluk belirtisi gösterme durumunu anlamlı şekilde etkilediği bulunmuştur.

Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik durumları ve ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ebeveynlerin evlilik süresine göre incelendiğinde, evlilik süresi ile aile ilişkilerinin ortak yönetimi arasında negatif yönlü küçük bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla evlilik süresi arttıkça aile ilişkilerinin ortak yönetimi konusunda azalma olduğu söylenebilir. Ebeveynlerin evlilik süreleri arttıkça birbirlerine olan desteğin azalması, evliliklerin daha az istikrarlı hale gelmesi ve zaman

geçtikçe çatışmaların artması bu durumun oluşmasında etkisi olabilir. Artan bu çatışmalar ile düşük evlilik memnuniyeti ortaya çıkmakta, aile sıcaklığı azalmakta, ebeveynler arası iş birliği azalabilir. Bu durumun da ebeveynlerden birinin geri çekilmesine, ebeveynlerin çocuklarla olan iletişiminin azalmasına ve ileri vadede boşanmaların ortaya çıkmasına yol açacağı düşünülmektedir. Alan yazın incelendiğinde, özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin evlilik süresine göre birlikte ebeveynlik davranış ve algılarını inceleyen araştırmalar sınırlı olmakla birlikte, Özdemir ve arkadaşları (12) tarafından yapılan bir çalışmada, evlilik süresi arttıkça birlikte ebeveynlik çatışmasının arttığı ve aile ilişkilerinin ortak yönetiminin ise azaldığı tespit edilmiştir. Atalan (153) tarafından yapılan bir çalışmada, sonucunda eşlerinden aldıkları destekle evlilik süresi arasında anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Akkaya (167) tarafından yapılan bir çalışmada da bu bulgu bulunmuştur.

Ebeveynlerin evlilik süresine göre ebeveynlerin umutsuzluk durumları incelendiğinde, evlilik süresi ile ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır. Bu bulgu evlilik süresin ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde farklılık yaratmadığını ortaya koymaktadır. Literatür incelendiğinde, bu evlilik süresine göre özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerini inceleyen araştırmaya rastlanmamıştır.

Katılımcıların umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumlarının ilişkisi incelendiğinde, Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre motivasyon kaybı ile birlikte ebeveynlik iş bölümü, umut ile birlikte ebeveynlik desteği ve birlikte ebeveynlik iş bölümü, BUÖ toplam ile birlikte ebeveynlik desteği ve birlikte ebeveynlik iş bölümü arasında negatif yönlü küçük bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre umutsuzluk ile ebeveynlik arasında negatif ilişki olması umutsuzluğun arttıkça birlikte ebeveynliğin düşmesi şeklinde yorumlanabilir. Bu araştırmada elde edilen bulgu göz önünde bulundurulduğunda; özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerini düşük bir ilişki de olsa etkileyen faktör birlikte ebeveynliktir. Başka bir deyişle, aile etkileşimi ve birlikte ebeveynlik ebeveynlerin umutsuzluk düzeyini etkilemektedir. Ailede oluşan stres ve umutsuzluk karşılıklı olarak birlikte ebeveynliği zayıflatmakta, ebeveyn yeterliliklerini etkilemektedir. Stresli ebeveyn diğer ebeveynin

ebeveynliğini zayıflatıyor veya domine ediyor olabilir. Bu ebeveynlerin birbirlerine karşı daha az toleranslı olmasına sebep olacağı düşünülmektedir. Bu olumsuzlukların da aile sistemini etkilediği, anne-baba-çocuk arasındaki etkileşimde dengesizliğe yol açtığı ve çocukta dışsallaştırma/içselleştirme problemlerinin oluşmasına yol açabilir. Aile etkileşiminin iyi olması, aile üyelerinin birbirlerini anlamaları, saygı duymaları ve etkili iletişim içinde bulunmaları, özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın zorlukları ile baş etmeye çalışırken ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerini azaltıcı bir unsur olarak düşünülebilir. Bu noktada baba katılımının birlikte ebeveynliği destekleyecek bir unsur olabilir. Bu yüzden baba katılımına değinmenin önemli olacağı düşünülmektedir. Yapılan bu çalışmalar çocuk yetiştirme süreçlerine her iki ebeveynin katılımının çocukların sağlıklı gelişimine katkıda bulunduğunu göstermiş ve olumlu ebeveynlik ilişkileri ile olumlu çocuk davranışları arasında bir bağlantı olduğunu ortaya koymuştur (168). Baba katılımı arttıkça annelerin ev ortamında olumlu iklimler oluşturmaya yol açtığı ve bunun da sağlıklı evliliklerin oluşmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Sağlıklı bir aile ortamında ise birbirlerine destek olan eşlerin, aile içerisinde karşılaşılan zorlukları birlikte artacakları ve aile içerisindeki dinamikleri birlikte yönetecekleri bir nevi ‘birlikte ebeveynlik davranışları’ sergileyecekleri düşünülmektedir. Bu şekilde kaliteli bir evlilik ilişkisiyle ebeveynlik memnuniyetleri artan babalar ve anneler istikrarlı birlikte ebeveynlik davranışları sergileyecekleri düşünülmektedir. Baba katılımını etkileyen diğer bir unsurun ‘kültür ve o kültürdeki toplumsal cinsiyet rolleri’ olduğu düşünülmektedir. Kültür bir toplumun yapısını, inançlarını ve davranışlarını şekillendiren önemli bir unsurdur. Anne/babalık rolleri belirli bir kültürde öğrenilir. Geleneksel rollere göre erkekler evin geçimini sağlarken; anneler de, ev yönetimi ile ilgilenmektedir. Geleneksel rollere sahip olan babalar genellikle otoriter tavırlar sergilemekte ve aile içerisinde genellikle ikinci bakım sağlayıcı rolü sergilemektedir (169). Sınırlı olan bu baba katılımının ise de birlikte ebeveynlik davranışlarının oluşmasını engellediği ve evlilik kalitesini etkilediği düşünülmektedir. Dyson ve arkadaşları (170) tarafından yapılan bir çalışmadan özel gereksinimli çocuğa sahip olan eşlerin aile ilişkilerini yönetirken ve ebeveynlik rollerini yerine getirirken eşlerin birbirine yardım etmesinin eşlerin stres ve umutsuzluk düzeylerini azalttığı bulunmuştur.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

-0-18 yaş aralığında özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algıları ile ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarına bakıldığında; - Çalışmaya katılan ebeveyn değişkenine göre birlikte ebeveynlik davranış ve algıları alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde Birlikte Ebeveynlik Anlaşması, Birlikte Ebeveynlik Desteği ve Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü alt boyutlarında babaların lehine istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılık saptanmıştır.

-Çalışmaya katılan ebeveyn değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

-Katılımcıların çocuklarının cinsiyeti değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Benzer şekilde çocukların cinsiyet değişkenine göre birlikte ebeveynlik davranış ve algılarındaki farklılaşma incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

-Çalışmaya katılan katılımcılarının çocuklarının doğum sırasına göre birlikte ebeveynlik davranış ve algıları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Aynı şekilde çalışmaya katılan katılımcılarının çocuklarının doğum sırasına göre umutsuzluk düzeylerindeki farklılaşmaya bakıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

-Çalışmaya katılan katılımcılarının çocuklarının kardeş sayısı değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir.

-Çalışmaya katılan katılımcılarının çocuklarının kardeş sayısı değişkenine göre birlikte ebeveynlik davranış ve algılarındaki farklılaşmaya bakıldığında Birlikte Ebeveynlik Ölçeğinin Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Aradaki farklılığın hangi iki ortalamalardan kaynaklandığının tespiti için yapılan analiz sonucunda kardeşi olmayan çocukların ebeveynlerinin bir kardeşli olanlara ve iki kardeşli olanlara göre daha yüksek ortalamalarının olduğu görülmüştür. Buna göre aile ilişkilerinin ortak

yönetimi konusunda tek çocuklu olan ebeveynlerin daha birlikte davranış gösterdikleri söylenebilir.

-Çocukların annelerinin yaşı değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerine göre umutsuzluk düzeylerindeki farklılaşmaya bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmüştür. Aradaki farklılık incelendiğinde çalışmaya katılım gösterenlerde anne yaşının 46 yaş ve üstünde olanların 26-36 yaş arasında olanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

-Çocukların annelerinin yaşı değişkenine göre ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarındaki farklılaşmaya bakıldığında birlikte ebeveynlik iş bölümü, aile ilişkilerinin ortak yönetimi durumlarında istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Birlikte ebeveynlik iş bölümü incelendiğinde annelerin 26-36 yaşında olması durumunda 37-45 yaşında olanlardan daha yüksek ortalamalarının olduğu saptanmıştır. Aile ilişkilerinin ortak yönetiminde de benzer şekilde 26-36 yaşında olanların hem 37-45 yaşında olanlardan hem de 46 yaş ve üstünde olanlardan daha yüksek ortalamalarının olduğu saptanmıştır. Buna göre anne yaşının artması ebeveynlerin umutsuzluk düzeyini arttırırken birlikte ebeveynlik düzeylerinde düşüşe sebep olabilmektedir.

-Çalışmaya yer alan çocukların babalarının göre yaşına ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerindeki farklılaşmaya bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür.

-Çalışmaya yer alan çocukların babalarının göre yaşına ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarındaki farklılaşmaya bakıldığında Aile İlişkilerinin Ortak Yönetiminde istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Buna göre babalardan 26-36 yaş arasında olanların 46 yaş ve üstünde olanlara göre daha yüksek ortalamalarının olduğu görülmüştür. Dolayısıyla aile ilişkilerinin ortak yönetiminde babaların yaşlarının daha düşük olmasında birlikte ebeveynliği olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

-Çalışmada yer alan anne çalışma durumu değişkenine göre ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarındaki farklılaşmaya bakıldığında Birlikte ebeveynlik düzeylerinde ise Birlikte Ebeveynlik Anlaşması, Birlikte Ebeveynlik Çatışması ve Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılık tespit edilmiştir. Aradaki farklılıklar incelendiğinde Birlikte

Ebeveynlik Anlaşması ve İş Bölümü alt boyutlarında çalışan annelerin lehine olduğu görülmektedir. Bir diğer deyişle annelerin çalışması ebeveynlik anlaşması ve iş bölümü düzeylerinde olumlu yönde artış göstermesini sağlamaktadır. Birlikte ebeveynlik çatışmasında ise çalışmayan annelerin olduğu durumda daha yüksek puan ortalamalarının olduğu görülmüştür. Buna göre annelerin çalışmıyor olması çatışmaların artmasına sebep olabilmektedir.

-Çalışmada yer alan anne çalışma durumu değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri incelendiğinde ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmamaktadır.

-Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri anne eğitim düzeyi değişkenine göre incelendiğinde ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmamaktadır.

-Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarındaki farklılaşma anne eğitim düzeyi değişkenine göre incelendiğinde ise Birlikte Ebeveynlik Anlaşması boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Aradaki farklılığın hangi iki ortalamalardan kaynaklandığının tespiti için yapılan analiz sonucunda ikili ortalamalar arasında farklılık olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre anne eğitim düzeyi ebeveynlerin birlikte ebeveynlik durumlarını etkilemediği söylenebilir.

-Katılımcılardan baba eğitim değişkenine göre umutsuzluk düzeylerindeki farklılaşmaya bakıldığında baba eğitim düzeyi değişkenine göre ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmaktadır. Yapılan analiz sonucunda motivasyon kaybı boyutunda yükseköğrenim mezunu babaların hem ortaöğretim hem de lisansüstü mezunu babalara göre daha yüksek ortalamalarının olduğu görülmüştür. BUÖ toplam puanında da yükseköğrenim mezunu babaların ortaöğretim mezunu babalara göre daha yüksek ortalamalarının olduğu görülmüştür. Bir diğer deyiş ile baba eğitim düzeyi arttıkça umutsuzluk düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

- Katılımcılardan baba eğitim değişkenine göre birlikte ebeveynlik davranış ve algılarındaki farklılaşmaya bakıldığında ise Birlikte ebeveynlik iş bölümü boyutunda lisansüstü mezunu babaların ortaöğretim mezunu babalara göre daha yüksek

ortalamalarının olduğu görülmüştür. Bir diğer deyiş ile baba eğitim düzeyinin artması birlikte ebeveynlikte iş bölümü puanlarının artmasını sağladığı söylenebilir.

-Katılımcıların çocuklarının aldığı tanı değişkenine göre umutsuzluk düzeylerine bakıldığında Motivasyon Kaybı ve BUÖ toplam boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulgulanmıştır . Motivasyon kaybında çocuğu özel öğrenme güçlüğü tanısı olan ebeveynlerin çocuğu işitme yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu tanısı olanlara göre daha yüksek ortalamalara sahip olduğu tespit edilmiştir. Fakat BUÖ toplamda ise yapılan analiz sonucunda ikili ortalamalar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür.

- Ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları ebeveynlerin evlilik süresine ve çocuklarının yaşı değişkenine göre incelendiğinde ise evlilik süresi ile aile ilişkilerinin ortak yönetimi arasında negatif yönlü küçük bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır . Çocukların yaşları ile Birlikte Ebeveynlik Desteği, Birlikte Ebeveynlik İş Bölümü ve Aile İlişkilerinin Ortak Yönetimi arasında negatif yönlü küçük bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

-Katılımcıların umutsuzluk düzeyleri ile birlikte ebeveynlik durumları arasındaki ilişki incelendiğinde ise motivasyon kaybı ile birlikte ebeveynlik iş bölümü, umut ile birlikte ebeveynlik desteği ve birlikte ebeveynlik iş bölümü, BUÖ toplam ile birlikte ebeveynlik desteği ve birlikte ebeveynlik iş bölümü arasında negatif yönlü küçük bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Öneriler

Alanda Çalışanlara Öneriler

-Alanda çalışan profesyoneller birlikte ebeveynlik süreçlerine daha çok önem vermeli ve bu konuda ailelere bilgilendirmeler yapmalıdırlar.

-Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlere birlikte ebeveynlik davranış ve algıları konusunda eğitimler ve seminerler düzenlenerek ebeveynlerin bu konudaki bilinç düzeylerinin artırılması sağlanmalıdır.

-Sağlıklı bir aile gelişimi için özel gereksinimli çocuklara sahip anne ve babaların sürece eşit ve birbirlerini destekleyecek şekilde katılmasının öneminin olduğunun vurgulanması için gerekli uygulamalar yapılmalıdır.

-Yapılacak çalışmalarda özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algılarını nelerin etkilediği ve birlikte ebeveynlik davranış ve algılarını artırmak için neler yapılması gerektiği konularına öncelik verilmelidir.

-Özel gereksinimli çocuklara sahip ailelere verilen eğitimlerde birlikte ebeveynlik konusu eklenmelidir.

-Sağlıklı aile ve toplum gelişimi için özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlere birlikte ebeveynlik davranış ve algıları konusunda katkı sağlayacak psikolojik danışma ve destek programları geliştirilmelidir.

-Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlere dönük ruh sağlığı uzmanları tarafından depresyon ve umutsuzluk düzeylerinin azaltılmasına olanak sağlayan müdahale programlarının geliştirilmesi sağlanabilir.

-Sahada çalışan uzmanlar özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin süreç boyunca yaşadıkları umutsuzluk deneyimlerini daha çok incelemeli ve bu konuda eğitimler yapmalıdır.

-Özel eğitim ve rehabilitasyon kurumlarından eğitim almakta olan aileler için kurumlar ebeveynlerin birlikte ebeveynlik davranış ve algıları konusunda çeşitli çalışmalar yapmalıdırlar. Kurumlarda çalışan psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve öğretmenler tarafından düzenli olarak aile eğitimleri verilmeli ve özellikle babalara ulaşılmaya çalışılmalıdır.

Araştırmacılara Öneriler

-Birlikte ebeveynlik süreçleri ve bu süreçleri etkileyen faktörler konusunda daha fazla ve boylamsal çalışma yapılmalıdır.

-Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerini etkileyebilecek değişkenler ve faktörler konusunda boylamsal çalışmalar yapılmalıdır.

- Bu çalışma özel gereksinimli çocukları olan ebeveynlerin bulunduğu örneklem grubu için yapılmıştır. Bu bağlamda çalışma bulgularının daha geniş grupların düşüncelerini yansıtması adına daha kalabalık gruplarla çalışılabilir.

-Farklı tanılara sahip çocuklara sahip ebeveynlerin yaşadıkları birlikte ebeveynlik ve umutsuzluk süreçlerini daha yakından incelemek adına tanılar kendi özelinde çalışılabilir.

-Bu çalışma kapsamında nicel analiz tekniği kullanılarak demografik bilgilerin olduğu anket ve ölçeklerden verilere ulaşılmıştır. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler nitel analiz tekniği kullanılarak görüşme formları kanalıyla derinlemesine görüşmeler yaparak da veriler toplanabilir. Yapılacak analizlerle karşılaştırmalar yapılabilir.

7. KAYNAKLAR

1. Gürmen, M. S. Çocukla gelen ve hiç bitmeyen ilişki: Ortak ebeveynlik. *Türk Psikoloji Yazıları*.22(4 4), 2019;15-31.
2. McHale,J.P.Charting the bumpy of coparenthood: Understanding the challenges of family life.Washington Zero to Three;2007.
3. Egeren, L. A. V.,Hawkins.Coming to terms with coparenting: Implications of definition and measurement. *Journal of Adult Development*.2007;11(3), 165–178.
4. Margolin, G., Gordis, E. B.,John, R. S.Coparenting: A link between marital conflict and parenting in two-parent families. *Journal of Family Psychology*.2001;15(1), 3-21
5. McHale, J. P., Kuersten-Hogan, R.,Lauretti, A. Evaluating coparenting and family dynamics during infancy and early childhood: The coparenting and family rating system. *Family observational coding systems: Resources for systemic research*.2001;151-170.
6. Minuchin, P.Families and individual development: Provocations from the field of family therapy. *Child Development*.1985;56, 289-302.
7. Feinberg, M. E. The internal structure and ecological context of coparenting: A framework for research and intervention. *Parenting: Science and Practice*.2003;3(2), 95-131.
8. Lindsey, E. W., Caldera, Y.,Colwell, M. Correlates of coparenting during infancy. *Family Relations*. 2005; 54(3), 346-359.
9. Jacobvitz, D., Hazen, N., Curran, M.,Hitchens, K. Observations of early triadic family interactions: Boundary disturbances in the family predict symptoms of depression, anxiety, and attention-deficit/hyperactivity disorder in middle childhood. *Development and Psychopathology*.2005; 16(3), 577- 592.
10. Choi, J. K.,Becher, E. H. Supportive coparenting, parenting stress, harsh parenting, and child behavior problems in nonmarital families. *Family Process*.2019; 58(2), 404-417.
11. Buehler, C.,Welsh, D. P.A process model of adolescents’ triangulation into parents’ marital conflict: The role of emotional reactivity. *Journal of Family Psychology*.2009;23(2), 167-180.
12. Özdemir,Y.,Sağkal,A.S.,Engin,S.,Şakiroğlu,M.,Çevik,A. Birlikte Ebeveynlik Ölçeği: Ölçek Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*.2021;24(47), 40-58.
13. Kocayörük,E. Ergen gelişiminde aile işlevleri ve baba katılımı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 2010;4(33), 37-45.
14. Kuzucu, Y. Değişen babalık rolü ve gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*.2011; 4(35), 79-91.

15. Beck, A. T., Weissman, A., Lester, D., Trexler, L. The measurement of pessimism: The Hopelessness Scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1974; 42(6), 861-865.
16. Dizdarevic, A., Memisevic, H., Osmanovic, A., Mujezinovic, A. Family quality of life: perceptions of parents of children with developmental disabilities in Bosnia and Herzegovina. *International Journal of Developmental Disabilities*. 2020; 68(3), 274-280.
17. Chou, Y. C., Lin, L. C., Chang, A. L., Schalock, R. L. The quality of life of family caregivers of adults with intellectual disabilities in Taiwan. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*. 2007; 20, 200-210.
18. Chan, J., Sigafos, Jeff. Does Respite Care Reduce Parental Stress in Families with Developmentally Disabled Children?. *Child & Youth Care Forum*. 2001; 30 (5), 253-263.
19. Heiman, T. Parents of Children With Disabilities: Resilience, Coping, and Future Expectations. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*. 2002; 4(2).
20. Vetrayan, J., Daud, A., Paulraj, S. Level of Hopelessness among Parents with Autistic Children. *Indian Journal of Health and Wellbeing*. 2012; 4(4), 875-878.
21. Cramm, J. M., Nieboer, A. P. Psychological well-being of caregivers of children with intellectual disabilities: Using parental stress as a mediating factor. *Journal of Intellectual Disabilities*. 2011, 15(3), 101-113.
22. Pozo, P., Sarria, E., Brioso, A. Family quality of life and psychological well-being in parents of children with autism spectrum disorders: a double ABCX model. *Journal of Intellectual Disability Research*. 2014; 58(5), 442-458.
23. Hallac S, Oz F. A Theoretical perspective of family concept. *Current Approaches to Psychiatry*. 2014; 6(2): 142-54.
24. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, 7 Temmuz 2018.
25. Tablot, J., McHale, J. P. Individual Parental Adjustment Moderates the Relationship Between Marital and Coparenting Quality. *Journal of Adult Development*. 2004; 11(3), 191-205.
26. McHale, J. P., Kuersten-Hogan, R., Lauretti, A., Rasmussen J. Parental Reports of Coparenting and Observed Coparenting Behavior During the Toddler Period. *Journal of Family Psychology*. 2000; 14(2), 220-236.
27. Feinberg, M. E. Coparenting and the Transition to Parenthood: A Framework for Prevention. *Clinical Child and Family Psychology Review*. 2002; 5 (3).
28. McHale, J. Overt and Covert Coparenting Processes in the Family, *Fam Processes*. 1997; 36, 183-201.
29. Pilkington, P., Rominov, H., Brown, H. K. ve Dennis, C. L. Systematic review of the impact of coparenting interventions on paternal coparenting behaviour. *Journal of Advanced Nursing*. 2019; 75(1), 17-29.

30. McHale, J. P. ve Lindahl, K. M. Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems. Washington, DC: American Psychological Association.2011.
31. Feinberg, M. E. The internal structure and ecological context of coparenting: A framework for research and intervention. *Parenting: Science and Practice*.2003; 3(2), 95- 131.
32. Mangelsdorf, S. C, Laxman, D. J.,Jessee, A.,Giesing, W.,Brown ,G., Sullivan,S. Stability and antecedents of coparenting quality: The role of parent personality and child temperament. *Infant Behavior and Development*.2013; 36 , 210-222.
33. Cabrera, N. J., Scott, M., Fagan, J., Steward-Streng, N., & Chien, N. Coparenting and children's school readiness: A mediational model. *Family Process*.2012; 51(3), 307- 324.
34. Bonds , D.D., Gondoli,M.D. Examining the Process by Which Marital Adjustment Affects Maternal Warmth: The Role of Coparenting Support as a Mediator. *Journal of Family Psychology*.2007;21 (2), 288 –296.
35. McHale, J. P., Rasmussen,J.L. Coparental and family group-level dynamics during infancy: Early family precursors of child and family functioning during preschool. *Development and Psychopathology*.1998;10, 39–59.
36. Schoppe, S. J., Mangelsdorf, S. C., & Frosch, C. A. Coparenting, family process, and family structure: Implications for preschoolers' externalizing behaviour problems. *Journal of Family Psychology*.2001; 15, 526–545.
37. Umemura, T., Christopher, C., Mann, T., Jacobvitz, D., & Hazen, N. Coparenting problems with toddlers predict children's symptoms of psychological problems at age 7. *Child Psychiatry & Human Development*.2015;46(6), 981-996.
38. McHale J., Rao N., Krasnow A.,D. Constructing family climates: Chinese mothers' reports of their co-parenting behavior and preschoolers' adaptation. *International Journal of Behavioral Development*.2000;24(1),111–118.
39. Baril M.E., Crouter A.C., McHale S.M.Processes linking adolescent well-being, marital love, and coparenting. *Journal of Family Psychology*.2007;21(4),645–654.
40. Salman-Engin, S., Sümer, N., Sağel-Çetiner, E., Sakman, E. Anne ve babaların ortak ebeveynlik davranış ve algılarının romantik bağlanma ile ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*.2019; 59(1), 717-741.
41. Aşıkoğlu, B.,E. Boşanma sonrası birlikte ebeveynlik deneyimleri: Nitel bir çalışma.(Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi;2022.
42. Özdemir, Y., Sağkal, A. S., Salman-Engin, S., Çakıroğlu Çevik, A. ve Gür, G. Türkiye'de birlikte ebeveynlik deneyimleri: Nitel bir çalışma. *Nesne Dergisi*.2020; 8(16), 43-68.
43. Yağlı, Ş. N.,(2021). The roles of coparenting and child routines on children's social-emotional competence.(Yüksek Lisans Tezi).İstanbul:Özyeğin Üniversitesi;2021.

44. Salman-Engin, S., Sümer, N., Sağel Çetiner, E., McHale J. Coparenting in the Context of Mother–Father–Infant versus Mother–Grandmother–Infant Triangular Interactions in Turkey. *Journal of Child and Family Studies*,2018;27(4).
45. Ünverdi, B., First-time mothers' prenatal expectations about coparenting and their postnatal experiences.(Yüksek Lisans Tezi). İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi;2020.
46. Seyhan , A.G.Birlikte Ebeveynliğe Geçiş Programı'nın (BEGEP) Birlikte Ebeveynlik Algıları Üzerindeki Etkisi.(Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi;2023.
47. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Dünya Engellilik Raporu, Malta: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı; 2011.
48. Greenspan,S.What is meant by mental retardation. *International Review of Psychiatry*,1999;11, 6-18.
49. Schalock, R., Luckasson, R. American Association on Mental Retardation's Definition, Classification, and System of Supports and Its Relation to International Trends and Issues in the Field of Intellectual Disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*,2004;1,136-146.
50. Eripek , S. Zeka Geriliği. Ankara; Kök Yayıncılık;2005.
51. Zihinsel Yetersizliği Olan Bireyler Aileler İçin Rehber Kitapçık, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı;2021.
52. Akça,F. Zihinsel Yetersizlikten Etkilenmiş ve Normal Gelişim Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sıkıntıyı Tolere Etme Durumları İle Depresyon , Anksiyete ve Stres Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi).Karabük: Karabük Üniversitesi;2016.
53. Milli Eğitim Bakanlığı , 25674 sayılı Resmî Gazete (2008) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Ankara.
54. Danış, M.Z. "Otistik Çocuklar." *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*.2001;1(2):65–82.
55. Amerikan Psikiyatri Birliği Psikiyatride hastalıkların tanımlanması ve sınıflandırılması el kitabı. Yeniden gözden geçirilmiş 5. Baskı (DSM-V TR). E. Köroğlu (Çev.Ed.). Ankara: Hekimler Yayın Birliği;2013.
56. *Educating Children with Autism*. Washington,DC: National Research Council.The National Academies Press;2001.
57. Diken, İ.H. Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim Ankara: Pegem Akademi,5.baskı;2012.
58. Karataş K. Engellilerin Topluma Kazandırılması. K. Körler Federasyonu Yayını.2001; 29: 10-19.
59. MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bedensel Engelli ve Süreğen Hastalıklı Çocuklar. Milli Eğitim Bakanlığı. Ankara;2008.
60. Özcan H. Spastik Çocuklar. İstanbul: Ak Matbaası;1986.

61. Salleh,N.,Zainal,K. Instructional Model for Social Skills Intervention Children with Visual Impairment. *Creative Education*.2018;09 (14),2323-2333.
62. Ayşegül Ataman (Ed.). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş. Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık;2011.
63. Tiryaki, D. Az gören öğrencilerin kullandıkları okuma yazma araçlarının uygunluğunu belirlenmesi.(Yüksek Lisans Tezi).Ankara:Gazi Üniversitesi;2012.
64. Şafak, P.Az gören öğrencilere eldeli toplama öğretiminde uyarlanmış basamaklı öğretim yönteminin etkisi.*Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*,2007; 5(1), 27-48.
65. Tiryaki, D.,Akmeşe,P., Altunay,B. İşitme yetersizliği ve görme yetersizliği olan çocuklar ve eğitimi.Ankara: Nobel Yayıncılık;2020.
66. Gillam, R. B., & Marquardt, T. P. Communication sciences and disorders: From science to clinical practice. Burlington: Jones & Bartlett Learning;2016.
67. Heward, W. L.,Orlansky, M. D. Exceptional Children.Üçüncü Basım;1988
68. Amerikan Psikiyatri Birliği Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılması El Kitabı (DSM V-TR) (Çev. E. Köroğlu). Ankara:Hekimler Yayın Birliği, (4. Baskı);2001.
69. Hamzic,U.,Becirovic,Senad.Twice-exceptional, Half Noticed: The recognition issues of gifted students with learning disabilities. *Map Social Sciences*.2022; 1(1),13-22.
70. Pratt, H.D.,Patel, D.R. Learning disorders in children and adolescents. *Clinics in Office Practice*.2007; 34, 361-374.
71. Çakıroğlu, O. İlkokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeylerinin Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrenciler Açısından Değerlendirilmesi. *Dergi Park Akademi*.2015; 2,671-681.
72. Şahin ,İzoğlu ,Canpolat ve diğerleri. Editör: Semra Şahin. Öğrenme Güçlüğü. Ankara : Hedef Yayıncılık,2019.
73. Pierangelo, R., Giuliani, G. A. Learning disabilities: A practical approach to foundations, assessment, diagnosis, and teaching. Boston;2006.
74. Silver, C.H., Ruff, R.M, Iverson, G. L., Barth, J. T., Broshek, D. K., Bush, S. S., Koffler, S.P. ve Reynolds, C.R. Learning disabilities: The need for neuropsychological evaluation. NAN Policy and Planning Committee. *Archives of Clinical Neuropsychology*.2007; 23, 217-219.
75. Genç, G.A., Ertürk, B.B., & Belgin, E.Yenidoğan işitme taraması: Başlangıçtan günümüze. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*.2005; 48, 109-118.
76. Şahlı, S., Belgin, E. Ülkemizde işitme kayıplı çocukların profili ve tedavi yaklaşımları. *Hacettepe Tıp Dergisi*.2011; 42,82-87.
77. Çiftçi, E. İşitme engelli öğrenciler için hazırlanan bilgisayar destekli yazılı anlatım becerisi geliştirme materyalinin tasarımı, uygulanması ve

değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi;2009.

78. Moeller, M. P. Early intervention and language development in children who are deaf and hard of hearing. *Pediatrics*.2000; 106(3).
79. Shirane, M., Ganaha, A., Nakashima, T., Shimoara, S., Yasunaga, T., Ichihara, S., Tono, T. Comprehensive hearing care network for early identification and intervention in children with congenital and late-onset/acquired hearing loss: 8 years' experience in Miyazaki. *International journal of pediatric otorhinolaryngology*.2020;131.
80. Ege, P. Farklı engel gruplarının iletişim özellikleri ve öğretmenlere öneriler. *Özel Eğitim Dergisi*.2006; 7(2),1-23.
81. ASHA (American Speech- Language- Hearing Association) What is Hearing Loss?. Erişim adresi <https://www.asha.org/public/hearing/what-is-hearing-loss/>. 19.10.2023 tarihinde erişilmiştir.
82. STACH,BA. (2010). *Clinical Audiology An Introduction*. Amerika Birleşik Devletleri:Plural Pub Inc;2010.
83. Eker,G. Üstün zekalı ve üstün yetenekli öğrencilerin etiket etkilerinin anne baba figürlerine dair algılarının incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul :İstanbul Aydın Üniversitesi;2019.
84. Roeper, A. How the Gifted Cope with Their Emotions. *Roeper Review*.1982;5, 21-24.
85. Renzulli, J. S. *The Three-Ring Definition of Giftedness: A Developmental Model for Promoting Creative Productivity*. Conceptions of Giftedness. New York: Cambridge University Press;1986.
86. Sak, U. *Üstün Zekâlılar: Özellikleri, Tanılanmaları, Eğitimleri*. Ankara: Maya Akademi;2017.
87. Hallahan, D. P, Kauffman, J. M. *Exceptional Learners*. Introduction to Special Education. 10. Baskı;2006.
88. *Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı;2016.
89. Güçlü, O.,Erkıran,M. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Tanısı Konmuş Çocukların Ebeveynlerinde Psikiyatrik Yüklülük, Klinik Psikiyatri. 2004;7,32-41.
90. Schwemmler,C., Schwemmler,U., Ptok, M. Attention deficit and hyperactivity disorder: what is currently known and its significance for ENT specialists.*HNO*.2007;55(7),569-574.
91. Guevremont, D. C., Dumas, M. C. (1994). "Peer relationship problems and disruptive behavior disorders." *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*.1994;2(3),164-172.
92. Özmen,S. Okulda Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB). *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.2010; 6(2)

93. Davies W.(2014). Sex differences in attention deficit hyperactivity disorder: candidate genetic and endocrine mechanisms.Front Neuroendocrinol.2014; 35,331-46.
94. Hökelekli, H. Psikolojiye Giriş. 2. Baskı. İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları;2009.
95. Akman, Y.,Korkut, F. “Umut Ölçeği Üzerine Bir Çalışma”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.1993;9,193-202.
96. Bahadır, A. İnsanın Anlam Arayışı ve Din: Logoterapik Bir Araştırma, İstanbul: İnsan Yayınları;2002.
97. Staats , S., Stassen , M.A. Hope :An effective cognition, Social Indicators Research , 1985;17,235-242.
98. Miller, J.F. Hope Doesn't Necessary Spring Eternal Sometimes It has to be Carefully Mined and Channeled. American Journal of Nursing.1985; 85, 22-25.
99. Park, G. Y., Yoo, E. K. (2016). A Study on Hope in Hemodialysis Patients. Advanced Science and Technology Letters.2016;128, 244-246.
100. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi;1979.
101. Abramson,L.Y., Metalsky, Gl., Alloy, LB. Hopelessness and depression: A theory.based subtype of depression. Psychological Review.1989;96(2),358-372.
102. Tümkaya, S.“Ailesi Yanında VE Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması”.Türk Eğitim Bilimleri Dergisi.2005;3(4) ,445-459.
103. Özmen, D. Lise öğrencilerinde umutsuzluk ve umutsuzluk düzeyini etkileyen etkenler.Anatolian Journal of Psychiatry.2008; 9, 8-15.
104. Özgür, İ. Özel Eğitimde Aile Rehberliği ve Danışmanlık Hizmetlerinin Önemi, Özel Eğitimde Aile Eğitimi Sempozyumu. Ankara:T.C. MEB Özel Eğitim. Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını; 2000.
105. Duyan V. “Engelli çocuğa sahip annelerin problemlerle başa çıkma tarzları”, Ufku ötesi Bilim Dergisi.2005;5(2): 4-13.
106. Benson, B. A., Gross, A. M.,Kellum, G. “The Siblings Of Children Craniofacial Anomalies”. Children’s Healt Care.1999;28 (1),51-68.
107. Altuğ-Özsoy, S., Özkahraman, Ş. ve Çallı, F. Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşadıkları Güçlüklerin İncelenmesi.Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi.2006;Ocak sayısı, 69-77.
108. Mutlu,H.,Kacar,G.,Girli,A. Otizmlili Çocuğu Olan Anne Babaların Yaşam Doyumu, Sosyal Destek ve Umut Düzeyleri. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi.2021;52,153-167.
109. Aslan ,F. Özel Eğitim Gereksinimi Olan Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Uyumları , Umutsuzluk Düzeyleri ve Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin

- İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul:İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa;2019.
110. Aytekin , M. Engelli Çocuğu Olan Bireylerin Depresyon ve Umutsuzluk Düzeyleri ile Algılanan Sosyal Destek Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi;2018.
 111. Gürkan , R. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Olan Ebeveynlerin Kaygı ve Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi;2018.
 112. Satılmış,S. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocukların Ailelerinde Psikolojik Dayanıklılık, Yaşam Doyumu ve Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). KKTC: Yakın Doğu Üniversitesi;2020.
 113. Ünlüer,E. 2-6 Yaş Arası Otistik Çocuğa Sahip Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi;2009.
 114. Demiray, G. (2019). Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerde Yaşam Kalitesi, Umutsuzluk ve Yılmazlık Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi;2019.
 115. Demirel ,K.,Kolburan,Ş. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri ile Evlilik Uyumu ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Smart Journal.2021: 7(41),180-187.
 116. Mengünoğul, Ş.Zihinsel Engelli Bireylerin Anneleriyle Normal Gelişim Gösteren Bireylerin Annelerinin Yaşam Doyumları ve Umutsuzluk Durumlarının Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi;2021.
 117. İşbilir, M. Özel Rehabilitasyon Merkezinde Eğitim Alan Özel Gereksinimli Çocukların Ebeveynlerinin Yaşam Kalitesi Evlilik Yaşamı Umutsuzluk ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Okan Üniversitesi;2021.
 118. Arıcı , T. Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Anne-Babaların Depresyon ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul;2022.
 119. Durak, A. Beck Umutsuzluk Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması.Türk Psikoloji Dergisi.1994; 9 (31), 1-11.
 120. George, D., & Mallery, P. SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference. 2003; 11.0 Update (4th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
 121. Cohen, J.Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences. Routledge;1988. <https://doi.org/https://doi.org/10.4324/9780203771587>
 122. Aygürler,M. Otizm Sprektrum Bozukluğu Tanılı Çocuğu Olan Ebeveynlerin Birlikte Ebeveynlik Deneyimleri (Yüksek Lisans Tezi) Aydın:Adnan Menderes Üniversitesi;2023.

123. Johnson, N., Frenn, M., Feetham, S., & Simpson, P. Autism spectrum disorder: Parenting stress, family functioning and health-related quality of life. *Families Systems and Health*. 2011; 29(3), 232–252.
124. Uslu, İ. (2011). Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması. Ankara:Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı;2011.
125. Egeren,V. (2004). The development of the coparenting relationship over the transition to parenthood. *Infant Mental Health Journal*.2004;25(5),453-477.
126. Cowan,C,P., Cowan,P,A. When partners become parents: The big life change for couples. New York: Basic Books; 1992.
127. Bailey, D. B., Simeonsson, R. J. Assessing needs of families with handicapped infants. *The Journal of Special Education*.1988; 22 (1), 117-127.
128. Güzeloğlu B. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin eş destek ve aile yaşam kalitesinin umutsuzluk ve stres düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi;2019.
129. Say H. Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveyn ile özel gereksinimli çocuğa sahip olmayan ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ve yaşam doyumlarının incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi;2020.
130. Durat, G., Atmaca D. G., Kama N. ve Ünsal A. Özel Gereksinimi Olan Çocukların Ailelerinde Umutsuzluk ve Depresyon. *Osmangazi Tıp Dergisi*.2017;39(3), 49-57.
131. Tunali B, Power TG. Coping by Redefinition: cognitive Appraisals in Mother of Children with Autism and Children without Autism. *Journal of Autism and Development Disorders*, 2002;32,25-34.
132. Singh, S., De Man, A. Maternal attitudes of Indian women: A study of gender differences. *Social Behavior and Personality*.1991;19(4), 297-303.
133. Dykens EM, Fisher MH, Taylor JL, Lambert W, Miodrag N. Reducing distress in mothers of children with autism and other disabilities: A randomized trial. *Pediatrics*.*Journal of the American Academy of Pediatrics*. 2014;134(2), 454–63.
134. Bodur,S., Durduran,Y. Konya’da Engelli Çocukların Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma ve Beklenti Durumu. *Genel Tıp Dergisi*. 2009;19(4): 169-175.
135. Ünlüer, E.2-6 Yaş Arası Otistik Çocuğa Sahip Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi;2009.
136. Frey KS, Greenberg MT, Feweli R. Stress and Coping Among Parents of Handicapped Children: A Multidimensional Approach, *American Journal on Mental Retardation*.1989; 94,240-249.
137. Eyce B. Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*. 2000; 1(4),223-244.

138. Floyd FJ, Gailaugh E. Parental Stress, Care Demands and Use of Support Services for School-Age Children with Disabilities and Behavior Problems. *Family Relations* ;1997,46(4). 359-371.
139. Hodapp RM, Dykens EM, Masino I.L. Families of Children with Prader Syndrome: Stress Support and Relations to Child Characteristic. *Journal of Autism and Developmental Disorders*.1997;27,11-24.
140. Baş, E. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Eş Desteği İle Aile Yaşam Kalitesi Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi;2022.
141. Karaman, Z. Normal Gelişim Gösteren Çocuğu Olan Ebeveynler İle Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Algıladıkları Eş Desteği Ve Evlilik Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi;2019.
142. Akmaniş,B. Otistik çocuğu olan annelerin algıladıkları sosyal desteğe göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Maltepe Üniversitesi;2010.
143. Cengiz,S.,Yıldız,M.,Peker,A. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynler ile Tipik Gelişim Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Stres ve Yaşam Doyum Düzeylerinin İncelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*.2021;17 (36).
144. Kurumeşe, M. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Umutsuzluk Düzeyleri ve Psikolojik Sağlıklı Düzeylerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi;2021.
145. Yüksekal,Z., Yurdakul,M. Gebelerin eş desteği algıları ve ilişkili faktörler *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*.2021;15(4): 800-08, 2021.
146. Damış, M. Z. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Çocuklarının Geleceğine İlişkin Düşünceleri ve Umutsuzluk Düzeyleri. *Toplum ve Hizmet Dergisi*. 2006;17(2).
147. Bujnowska, A. M., Rodríguez, C., García, T., Areces, D., & Marsh, N. V. Parenting and future anxiety: The impact of having a child with developmental disabilities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*.2019; 16(4), 668.
148. Seltzer MM, Krauss MW, Tsunematsu N. Adults with Down Syndrome and Their Aging Mothers. Diagnostic Group Differences. *American Journal on Mental Retardation*.1993;97 (5) 196-505.
149. Gülbaktı, E. Özel eğitim gereksinimli çocukların saldırganlık düzeyleri ile bu süreçte annelerin eşlerinden gördükleri desteğin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Beykent Üniversitesi;2017.
150. McHale, J. P., Dinh, K. T., & Rao, N. Understanding coparenting and family systems among East and Southeast Asian-heritage families. *Parenting across cultures: Childrearing, motherhood and fatherhood in non-Western*

- cultures;2014,163-173.(kitap bölümü). http://dx.doi.org/10.1007/978-94-007-7503-9_12.
151. Collados TC, Guillén GV, Beltrán OD. Influence of maternal anxiety on the frequency of paediatric primary care visits. *Atencion Primaria*.2005;36(2), 64-80.
 152. Kim, J., Kim, H., Park, S., Yoo, J., & Gelegjamts, D. Mediating effectsof family functioning on the relationship between care burden and family quality of life of caregivers of children with intellectual disabilities in Mongolia. *Journal of Applied Research Intellectual Disabilities*.2021;34(2), 507-15.
 153. Atalan, G. (2022). Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Psikolojik Yardım Alma Tutumlarının Psikolojik Sağlık ve Eş Desteği İlişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*.2022; 22 (85).
 154. Stright, A. D. ve Bales, S. Coparenting quality: Contributions of child and parent characteristics. *Family Relations*.2003; 52(3), 232-240.
 155. Tsai, S. M., Wang, H. H. The relationship between caregiver’s strain and social support among mothers with intellectually disabled children. *Journal of Clinical Nursing*.2009;18(4), 539-548
 156. Haveman M, Gottlieb Rene R, Heller T. Differences in Service Needs, Time Demand and Caregiving Burden Among Parents of Persons with Mental Retardation Across The Life Cycle. *Family Relations*.1997; 46, 417-425.
 157. Çengelci-Özekes, B. Otizm ve Down Sendromlu Çocuğa Sahip Annelerin Kaygı, Umutsuzluk ve Tükenmişlik Duygularının Karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi*.2009; 10(2), 1-2.
 158. Türkoğlu, D. ve Gültekin-Akduman, G. Okul Öncesi Dönem Çocuğu Olan Babaların Babalık Rolü Algısı ile Çocuklarının Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*. 2015;7(03), 224-241.
 159. Avşaroğlu,Ş.,Gilik,A. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Anne-Babaların Kaygı Durumlarına Göre Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Elementary Education Online*.2017; 16(3),1022-1035.
 160. Akhtar, H., Khan, A. M., Vaidhyanathan, K. V., Chhabra, P. ve Kannan, A. T. Socio-demographic Predictors of Depression among the Elderly Patients Attending Out Patient Departments of a Nertiary Hospital in North India. *International Journal of Preventive Medicine*.2013; 4(8), 971–975.
 161. Quine L, Pahl J. (1991) ,Stress and Coping in Mothers Caring for A Child with Severe Learning Difficulties:A Test of Lazarus Transaction Model of Coping. *Journal of Community and Applied Social Psychology*.1991;1,57-70.
 162. Sim, A., Cordier, R., Vaz, S., Netto, J.,Falkmer, T. Factors associated with negative co-parenting experiences in families of a child with autism spectrum disorder. *Developmental Neurorehabilitation*.2015;20(2), 83-91.
 163. Cangür, Ş., Civan, G., Çoban, S., Mazhar, K. O. Ç., Karakoç, H., Budak, S. ve Ankaralı, H. Düzce İlinde Bedensel ve/veya Zihinsel Engelli Bireylere Sahip Ailelerin Toplumsal Yaşama Katılımlarının Karşılaştırmalı Olarak

- Değerlendirilmesi. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi.2013; 3(3), 1- 9.
164. Schoppe-Sullivan, S. J., Settle, T., Lee, J. K., ve Kamp Dush, C. M. Supportive coparenting relationships as a haven of psychological safety at the transition to parenthood. *Research in human development*.2016;13(1), 32-48.
165. Yarıcı, G. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Annelerinde Depresyon, Anksiyete, Umutsuzluk ve Stresle Başa Çıkma Düzeylerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi;2022.
166. Orr, R., Cameron, S., Dobson, L. Day, D. Age-related Changes in Stress Experienced by Families with a Child Who Has Developmental Delays. *American Association on Mental Retardation*.1993; 31(3), 171-176.
167. Akkaya, A. Covid-19 sürecinde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin eş desteğinin eş tükenmişliğine etkisinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Üsküdar Üniversitesi;2021.
168. Jeynes W. Effects of Parental Involvement and Family Structure on the Academic Achievement of Adolescents. *Marriage and Family Review*. 2005;37 (3),99-116.
169. Mercan Z, Şahin F. Babalık Rolü ve Babalık Rolü Algısı. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*. 2017;2(2):1-10.
170. Dyson, L. L. Families of young children with handicaps: Parental stress and family functioning. *American Journal on Mental Retardation*.1991; 95(6), 623-629.

8. EKLER

EK 1: Gönüllü Katılım Formu

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Sayın Katılımcımız

Katılacağınız bu çalışmanın amacı “**Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Birlikte Ebeveynlik Davranış ve Algılarının Ebeveynlerin Umutsuzluk Düzeyleri ile Olan İlişisini**” ortaya koymaktır. Araştırma Doç. Dr. Zeynep Çetin danışmanlığında ,yüksek lisans öğrencisi Kübra Özdemir tarafından uygulanmaktadır.

Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına uygun bir şekilde anket ve ölçekler kullanılacaktır. İsminizi yazmak zorunda değilsiniz. Çalışma kapsamında sizden alınan bilgiler tamamen gizli tutulacak ve elde edilecek bilgiler sadece bu çalışmada kullanılacaktır. Çalışma, kişisel rahatsızlık verecek unsurlar içermemektedir. Ancak, çalışma sırasında sorulardan ya da herhangi bir nedenden ötürü rahatsız olduğunuzda araştırmadan ayrılabilirsiniz.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı adresine iletebilirsiniz.

Bu çalışma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu’ndan, Milli Eğitim Bakanlığı’ndan ve Özel Eğitim Kurumları’ndan gerekli izinler alınmıştır.

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesip çıkabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bu çalışmada kullanılmasını kabul ediyorum.

Tarih:

Ebeveyn İmza:

EK 2: Demografik Bilgi Formu

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Cevaplayan Kişi ☐ Anne ☐ Baba
Çocuğun Cinsiyeti ☐ Erkek ☐ Kız
Çocuğun Yaşı: *Araştırmaya dahil olabilmemiz için özel gereksinimli çocuğunuzun yaşının 0-18 yaş arasında olması gerekmektedir. Özel gereksinimli çocuğunuzun yaşı bu aralıkta değilse araştırmaya devam etmeyiniz.
Çocuğun Doğum Sırası ☐ İlk çocuk ☐ Ortanca çocuk veya ortancalardan biri ☐ Son çocuk
Özel Eğitime İhtiyacı Olan Çocuğunuzun Tanısını Belirtiniz (Birden fazla şıkkı işaretleyebilirsiniz).   ☐ Ortopedik Yetersizlik ☐ Zihinsel Yetersizlik ☐ Görme Yetersizliği ☐ Dil ve Konuşma Güçlüğü ☐ Otizm Spektrum Bozukluğu ☐ Özel Öğrenme Güçlüğü ☐ İşitme Yetersizliği ☐ Üstün Zeka ve Üstün Yetenekli ☐ Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Diğer.....

Kardeş Sayısı: ☐ Kardeşi yok ☐ Bir kardeş ☐ İki kardeş ☐ Üç kardeş ☐ Daha fazla
Ailede Başka Engelli Birey Var mı? ☐ Var ☐ Yok Varsa Sizinle Olan Yakınlık Derecesi?.....
Anne-Baba Evlilik Yapısı ☐ Birlikte Yaşıyor ☐ Boşanmış   *Araştırmaya dahil olabilmeniz için ebeveynlerin (anne-baba) birlikte yaşama şartı vardır.   Eğer boşanmış iseniz veya eşiniz ile ayrı yaşıyorsanız araştırmaya devam etmeyiniz.
Evlilik Süresi(yıl)
Evde yaşayan başkaları var mı?   Evet () *Örneğin: büyükanne, büyükbaba, hala vs.) Hayır()
Annenin Yaş Aralığı ☐ 25 yaş ve altı ☐ 26-36 yaş ☐ 36-45 yaş ☐ 46 yaş ve üstü   Babanın Yaş Aralığı ☐ 25 yaş ve altı ☐ 26 – 35 yaş ☐ 36 – 45 yaş ☐ 46 yaş ve üstü
Anne Çalışma Durumu ☐ Çalışmıyor ☐ Çalışıyor   Babanın Çalışma Durumu ☐ Çalışmıyor ☐ Çalışıyor

Annenin Öğrenim Durumu

İlköğretim Lise Üniversite Lisansüstü (Yüksek lisans/doktora)

Babanın Öğrenim Durumu

İlköğretim Lise Üniversite Lisansüstü(Yüksek lisans/doktora)

Aile Yapınız

Çekirdek aile Geniş aile

Ailenin Gelir Düzeyi

Alt gelirli Orta gelirli Üst gelirli

EK 3: Birlikte Ebeveynlik Ölçeği

BİRLİKTE EBEVEYNLİK ÖLÇEĞİ

DEĞERLİ ANNE/BABA, aşağıda, eşinizle birlikte çocuk yetiştirme süreçlerinize dair ifadeler yer almaktadır. Sizlerden beklenen bu ifadeleri okumanız ve eşinizle çocuk yetiştirme biçimlerinizi **en iyi karşılayan seceneği** işaretlemenizdir.

1. Çocuğumuzu yetiştirme sürecinde eşimle benzer hedeflere sahibiz.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
2. Çocuğumuzu yetiştirme sürecinde eşimle fikirlerimiz örtüşür.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
3. Çocuğumuzla ilgili bir karar alınması gerektiğinde eşimle ortak hareket ederiz.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
4. Çocuğumuzun eğitimi, sağlığı gibi konularda eşimle birlikte karar veririz.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
5. Çocuğumuzun yemesi, içmesi, uyku düzeni gibi konularda eşimle benzer fikirlere sahibiz.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
6. Eşimle ben çocuğumuz için neyin iyi neyin kötü olduğu konusunda hemfikiriz.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
7. Çocuğumuzla ilgili konularda eşimle birbirimize bağıyoruz.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
8. Çocuğumuza nasıl annelik/babalık yapacağımız konusunda eşimle çatışırız.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
9. Çocuğumuzu nasıl yetiştireceğimiz konusunda eşimle zıtlaşırız.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
10. Çocuğumuzla ilgili iş bölümü konusunda eşimle çatışırız.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
11. Çocuğumuza karşı tutumlarımız konusunda eşimle anlaşmazlıklar yaşarız.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
12. Birbirimizin anneliğine/babalığına müdahale ettiğimiz için eşimle ilişkimizde çatışma yaşarız.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
13. Anne/babalık konusunda eşimle fikirlerimiz örtüşmediği için anlaşmazlık yaşarız.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
14. Eşim benim iyi bir anne/baba olduğumu söyler.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
15. Eşim benim anneliğimi/babalığıma beğenir.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
16. Eşim benim annelik/babalık becerilerimi takdir eder.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
17. Eşim benim iyi bir anne/baba olduğumu bana hissettirir.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
18. Eşim annelik/babalık konusunda harcadığım çabayı takdir eder.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
19. Eşim annelik/babalık sürecinde ona destek olduğumu söyler.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
20. Eşim çocuğumuzla ilgili aldığım kararlara saygı duyar.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun

21. Eşim anneliğim/babalığım ile ilgili güzel sözler söyler.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
22. Eşim başkalarının yanında benim iyi bir anne/baba olduğumu söyler.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
23. Eşim benim anneliğimi/babalığımı küçümser.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
24. Eşim benim anneliğime/babalığıma saygı duymaz.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
25. Eşim beni anne/baba olarak yeterli bulmaz.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
26. Eşim anneliğim/babalığım ile ilgili söylenir.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
27. Çocuğumuzla bir aradayken eşim benim anneliğime/babalığıma müdahale eder.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
28. Eşim annelik/babalık davranışlarımı eleştirir.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
29. Çocuğumuzla ilgili sorunlar çıktığında (örneğin, hastalık, kaza, yaralanma, başarısızlık) eşim beni suçlar.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
30. Eşim benim anneliğim/babalığım ile ilgili küçük düşürücü sözler söyler.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
31. Eşim benim anne/baba olarak otoritemi küçümser.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
32. Ailemizde, çocuğumuzla ilgili sorumlulukları daha çok ben yerine getiririm.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
33. Çocuğumuzla ilgili sorumlulukları eşimle paylaşıyoruz.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
34. Çocuğumuzla ilgili işleri (örneğin, tuvaleti, banyosu, ödevleri) ikimiz de yerine getiririz.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
35. Çocuğumuzla ilgili işlerden daha çok ben sorumluyumdur.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
36. Ailemizde, çocuğumuzla ilgili görevlerin paylaşımından memnunuz.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
37. Ailemizde, çocuğumuzla ilgili sorumlulukların paylaşımı adildir.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
38. Çocuğumuzla ilgili işler konusunda eşimle birbirimize destek oluruz.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
39. Çocuğumuzu yetiştirme sürecinde eşim ve ben birbirimizin işini kolaylaştırırız.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
40. Eşimle, çocuğumuzla ilgili bir tartışma yaşadığımızda, çocuğu da bu tartışmanın parçası yaparız.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
41. Eşimle, çocuğumuzla ilgili tartışmalar yaşasak bile bu durumu çocuğa yansıtılmamaya çalışırız.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
☐	☐	☐	☐
42. Aile içi sorunlarımızda çocuğumuzu birbirimize karşı kullanmayız.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun
43. Çocuğumuzun yanında eşimle birbirimiz hakkında olumsuz şeyler konuşmamaya çalışırız.			
☐ Bize hiç uygun değil	☐ Bize biraz uygun	☐ Bize çoğunlukla uygun	☐ Bize tamamen uygun

-
- 44. Ailemizde, anne baba olarak tartışma yaşasak bile çocuğumuzu arada bırakmayız.**
- Bize hiç uygun değil Bize biraz uygun Bize çoğunlukla uygun Bize tamamen uygun
-
- 45. Çocuğumuzun önünde birbirimizle ters düşmemeye çalışırız.**
- Bize hiç uygun değil Bize biraz uygun Bize çoğunlukla uygun Bize tamamen uygun
-
- 46. Çocuğumuzla ilgili tartışmalarımızı, çocuk yanımızdayken yapmayız.**
- Bize hiç uygun değil Bize biraz uygun Bize çoğunlukla uygun Bize tamamen uygun

EK 4: Beck Umutsuzluk Ölçeği**BECK UMUTSUZLUK ÖLÇEĞİ**

Aşağıda geleceğe ait düşünceleri ifade eden bazı cümleler verilmiştir. Lütfen her bir ifadeyi okuyarak, bunların size ne kadar uygun olduğuna karar veriniz. Örneğin okuduğunuz ilk ifade size uygun ise “Evet”, uygun değil ise “Hayır” ifadesinin altındaki kutunun içine (X) işareti koyunuz.

	EVET	HAYIR
1. Geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum.	()	()
2. Kendim ile ilgili şeyleri düzeltemediğime göre çabalamayı bıraksam iyi olur.	()	()
3. İşler kötüye giderken bile her şeyin hep böyle kalmayacağını bilmek beni rahatlatıyor.	()	()
4. Gelecek on yıl içinde hayatımın nasıl olacağını hayal bile edemiyorum.	()	()
5. Yapmayı en çok istediğim şeyleri gerçekleştirmek için yeterli zamanım var.	()	()
6. Benim için çok önemli konularda ileride başarılı olacağımı umuyorum.	()	()
7. Geleceğimi karanlık görüyorum.	()	()
8. Dünya nimetlerinden sıradan bir insandan daha çok yararlanacağımı umuyorum.	()	()
9. İyi fırsatlar yakalayamıyorum. Gelecekte yakalayacağıma inanmam için de hiçbir neden yok.	()	()
10. Geçmiş deneyimlerim beni geleceğe iyi hazırladı.	()	()
11. Gelecek benim için hoş şeylerden çok tatsızlıklarla dolu gözüküyor.	()	()
12. Gerçekten özlediğim şeylere kavuşabileceğimi <u>ummuyorum</u> .	()	()
13. Geleceğe baktığımda şimdikine oranla daha mutlu olacağımı umuyorum.	()	()
14. İşler bir türlü benim istediğim gibi gitmiyor.	()	()
15. Geleceğe büyük inancım var.	()	()
16. Arzu ettiğim şeyleri elde edemediğime göre bir şeyler istemek aptallık olur.	()	()
17. Gelecekte gerçek doyuma ulaşmam olanaksız gibi.	()	()
18. Gelecek bana bulanık ve belirsiz görünüyor.	()	()
19. Kötü günlerden çok, iyi günler bekliyorum.	()	()
20. İstediğim her şeyi elde etmek için çaba göstermenin gerçekten yararı yok, nasıl olsa onu elde edemeyeceğim.	()	()

EK 5: Etik Komisyon İzni

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-35853172-000-00002684742
Konu : Kübra ÖZDEMİR Hk. (Etik Komisyon İzni)

10.02.2023

SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

İlgi : 16.01.2023 tarihli ve E-24015228-000-00002632434 sayılı yazımız.

Fakülteniz Çocuk Gelişimi Bölümü Yüksek Lisans öğrencilerinden **Kübra ÖZDEMİR**'in **Doç. Dr. Zeynep ÇETİN** danışmanlığında yürüttüğü "**Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Birlikte Ebeveynlik Davranış ve Algılarının Ebeveynlerin Umutsuzluk Düzeyleri İle Olan İlişkinin İncelenmesi**" başlıklı araştırması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **24 Ocak 2023** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Serhat ÜNAL
Rektör Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: EAE93DD4-5A32-421F-A071-806DF86F661

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/hu-ebys>

Adres: Hacettepe Üniversitesi Rektörlük, 06100 Sıhhiye-Ankara

Bilgi için: Duygu Dilem İLERİ

E-posta: yarim@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr Elektronik

Bilgisayar İşletmeni

Ağ: www.hacettepe.edu.tr

Telefon: .

Telefon: 0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992

Keş: hacettepeunivcrsitesi@hs01.kep.tr

EK 6: MEB Araştırma İzni

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-14588481-605.99-71622864
Konu : Araştırma İzni

06.03.2023

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi: a) 28.02.2023 tarihli ve 2714083 sayılı yazınız.
b) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2020/2 nolu Genelgesi.

Üniversiteniz Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Kübra ÖZDEMİR'in "**Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Birlikte Ebeveynlik Davranış ve Algılarının Ebeveynlerin Umutsuzluk Düzeyleri İle Olan İlişkinin İncelenmesi**" konulu tezi kapsamında merkez ilçelere bağlı okul ve kurumlarda uygulanacak olan veri toplama araçları ilgi (b) Genelge çerçevesinde incelenmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda, söz konusu araştırmanın Müdürlüğümüzde muhafaza edilen ölçme araçlarının; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Millî Eğitim Temel Kanunu ile Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına uygun olarak, ilgili yasal düzenlemelerde belirtilen ilke, esas ve amaçlara aykırılık teşkil etmeyecek, eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmayacak şekilde okul ve kurum yöneticilerinin sorumluluğunda gönüllülük esasına göre uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Harun FATSA
Vali a.
Millî Eğitim Müdürü

Ek:
Uygulama araçları (7 sayfa)
Dağıtım:
Gereği:
Hacettepe Üniversitesi
Bilgi:
9 Merkez İlçe MEM

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Emniyet Mah. Alparslan Türkeş Cad. 4/A Yenimahalle

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Telefon No : 0 (312) 306 89 30
E-Posta: istatistik06@meb.gov.tr
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Bilgi için: Emine Konuk
Unvan : Şef
İnternet Adresi: ankara.meb.gov.tr Faks: _____

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden ed31-6b5b-3551-a15a-1e67 kodu ile teyit edilebilir.

EK 7: Tez Orijinallik Raporu ve Dijital Makbuz

Kübra tÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA SAHİP
EBEVEYNLERİN BİRLİKTE EBEVEYNLİK DAVRANIŞ VE
ALGILARININ EBEVEYNLERİN UMUTSUZLUK DÜZEYLERİ İLE
OLAN İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ tez 1.docx

ORJİNALLİK RAPORU

% 16	% 14	% 11	%
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

TÜM KAYNAKLARI EŞLEŞTİR (SADECE SEÇİLİ OLAN KAYNAĞI YAZDIR)

%8

★ acikbilim.yok.gov.tr

İnternet Kaynağı

Alıntılarını çıkart üzerinde Eşleşmeleri çıkar Kapat
Bibliyografyayı Çıkart üzerinde

EK8: Dijital Makbuz

turnitin

Dijital Makbuz

Bu makbuz ödevinizin Turnitin'e ulaştığını bildirmektedir. Gönderiminize dair bilgiler şöyledir:

Gönderinizin ilk sayfası aşağıda gönderilmektedir.

Gönderen: Kübra Özdemir
 Ödev başlığı: ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA SAHİP EBEVEYNLERİN BİRL...
 Gönderi Başlığı: Kübra TÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA SAHİP EBEVEYNLER...
 Dosya adı: Kübra_tez_1.docx
 Dosya boyutu: 214.85K
 Sayfa sayısı: 101
 Kelime sayısı: 24,073
 Karakter sayısı: 171,079
 Gönderim Tarihi: 20-Oca-2025 11:57ÖÖ (UTC+0300)
 Gönderim Numarası: 2567564605

Y.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA SAHİP EBEVEYNLERİN
HUKUKİ EBEVEYNLIK İHTİYAÇI VE ALGILARININ
EBEVEYNLERİN İHTİYAÇLARINI KARŞILAMA BİLECEK
İHTİYAÇININ İNCELENMESİ

KÜBRA ÖZDEMİR

Çocuk Gelişim ve Eğitim
Yüksek Lisans Tezi

ANKARA
2024

Copyright 2025 Turnitin. Tüm hakları saklıdır.

9. ÖZGEÇMİŞ